

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Katarína Biznárová

Specifika pozemkového vlastnictví církví

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Martina Franková, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 4. září 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného, nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....
Katarína Biznárová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat paní JUDr. Martině Frankové Ph.D. za odborné vedení a usměrnění při zpracování této práce. Zároveň tímto děkuji za poskytnuté rady a praktické zkušenosti paní JUDr. Lucii Poliakové a pánu Mgr. Janu Klinerovi.

Obsah

Úvod	1
1. Vlastnické právo a pojem pozemkového vlastnictví.....	4
1.1. Vlastnické právo obecně.....	4
1.2. Ústavní záruky a omezení vlastnického práva	7
1.3. Pozemkové vlastnictví.....	10
1.3.1. Nemovitá věc – pozemek a součásti pozemku	11
1.3.2. Půda a její účelová kategorizace.....	13
1.3.3. Společenské využití pozemků	16
2. Církev a náboženské společnosti jako subjekt pozemkového vlastnictví... 19	19
2.1. Subjekty pozemkového vlastnictví obecně	19
2.2. Církev a náboženské společnosti.....	21
2.3. Způsoby omezení dispozice s pozemky ve vlastnictví církevních subjektů	23
2.4. Hospodaření s církevními lesními pozemky v praxi – lesní správa	28
3. Historický vývoj pozemkového vlastnictví a specifika církevního pozemkového vlastnictví v průběhu dějin.....	33
3.1. Pojetí a význam pozemkového vlastnictví v římském právu	33
3.2. Vlastnické vztahy a pozemkové vlastnictví ve středověku	35
3.2.1. Postavení církve ve středověké společnosti a její pozemkové vlastnictví	36
3.3. Pozemkové vlastnictví církví v období novověku a osvícenství.....	39
3.4. První republika a první pozemková reforma	41
3.4.1. Církevní pozemky a první pozemková reforma	41
3.4.2. Přidělování zabrané půdy	44
3.4.3. Výsledky první pozemkové reformy	45
3.5. Doba nesvobody, období limitované demokracie a druhá pozemková reforma (1938- 1948).....	47
3.6. Pozemkové vlastnictví v období komunistické totality (1948- 1989).....	49
4. Pozemkové vlastnictví církví po roce 1989 a cesta k restituci nemovitého majetku církví.....	52
4.1. Restituční zákonodárství	53

4.2.	Neúspěšné pokusy o narovnání pozemkových vztahů s církvemi a náboženskými společnostmi	57
4.3.	Judikatura Ústavního soudu, reakce na nečinnost zákonodárce.....	59
5.	Pozemek jako předmět majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi.....	60
5.1.	Přijetí zákona o majetkovém vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi a rozbor možných návrhů řešení	60
	Varianty možného vypořádání	63
5.2.	Provedení ZMVC	65
5.3.	Finanční náhrada za historické církevní pozemky	68
5.4.	Postup při vydávání pozemků na základě ZMVC	70
5.4.1.	Řízení o vydání zemědělského pozemku	76
5.4.2.	Řízení o vydání jiné než zemědělské nemovitosti.....	79
5.4.3.	Současný stav	80
5.5.	Srovnání se slovenskou právní úpravou	81
	Závěr	87
	Seznam použitých zkratk	90
	Seznam použité literatury a ostatních zdrojů:.....	92
	Shrnutí.....	103
	Resumé.....	103
	Abstrakt.....	105
	Abstract	105
	Název diplomové práce v českém a anglickém jazyce.....	107
	Klíčová slova (Key Words)	107

Úvod

Vlastnické právo a speciálně pak pozemkové vlastnictví je institutem, který lidstvo a zejména lidskou společnost nerozlučně provázal a vyvíjel se společně s ní. Předmět pozemkového vlastnictví od nepaměti představoval nenahraditelný zdroj, bez kterého by jednotlivé státy nemohly efektivně vykonávat na pozemkově vymezeném území svojí státní moc. Ve vztahu k ostatním subjektům bylo pozemkové vlastnictví vždy do značné míry ovlivňováno právě přístupem a tendencemi států směrem k jednotlivým pozemkovým vlastníkům. V této práci bych se ráda zaměřila na konkrétní, a ve vztahu k ostatním velmi specifický subjekt pozemkového vlastnictví - církve.

Cílem této práce je nejdříve v první kapitole obecně vymezit pojmy vlastnické právo a pozemkové vlastnictví a jeho základní instituty a následně v dalších kapitolách se zabývat již konkrétně pozemkovým vlastnictvím církví. Je to právě kombinace jedinečných vlastností pozemků respektive půdy jakožto objektu a církve jakožto subjektu pozemkového vlastnictví, jež činí téma pozemkového vlastnictví církví pozoruhodným. Z důvodu co největší objektivity jsem se tuto problematiku snažila uchopit co nejkomplexněji. Základní vymezení právního postavení církví a jeho zakotvení v českém právním řádu je doplněno vnitřními církevními předpisy upravujícími kromě organizačních záležitostí rovněž hospodaření s nemovitým majetkem. V druhé kapitole své práce se snažím poukázat na to, jak vnitřní hierarchické uspořádání církví ve spojení s vnitřními dispozičními omezeními jednotlivých církevních orgánů ovlivňuje hospodaření církví s pozemky. Zvláštní pozornost věnuji zejména hospodaření s lesy, jež tvoří tradiční součást hospodářské základny církve. Práce se mimo jiné snaží poukázat na různé přístupy ve využití církevního nemovitého majetku, jež vzniklo znovuoobením ekonomické samostatnosti církví v důsledku majetkového vyrovnání se státem.

Právě vzhledem k historickému působení na území České republiky, nelze postavení církví srovnat s postavením žádných jiných právnických osob. Historickým exkursem do vývoje pozemkového vlastnictví církví v třetí kapitole se snažím poukázat na nejvýznamnější skutečnosti, jež ovlivnily současný právní stav. Jak jsem již zmínila výše, významný je zejména přístup státu směrem k církvím a jejich

majetku. Je zajímavé sledovat, že tendence státního dozoru a intenzita státních zásahů měly v jednotlivých časových obdobích střídavý charakter, do značné míry odvislý od stability státní moci v té které době. Zejména pro křesťanství je typické, že se již od svého počátku vázalo ke státním silám. Ve středověké feudální společnosti, kde pozemkové vlastnictví představovalo základní pilíř státní moci, se plně rozvinulo partnerství mezi státní mocí a církevními společnostmi. V následujících staletích je však pro vztah mezi církvemi a státem typická spíše podřízenost, jež se odrazila zejména v různých dispozičních omezeních pozemkového vlastnictví církevních subjektů. Střídavé zvyšování a uvolňování státního dozoru na území České republiky definitivně polevilo teprve v roce 1989, a to pádem komunistického režimu. Právní status historicky církevních pozemků však zůstával nevyjasněný ještě další roky. Problematikou restitucí církevního nemovitého majetku a cestou k majetkovému vyrovnání státu s církvemi se zabývá předposlední, čtvrtá, kapitola této práce.

Po roce 1989 bylo do českého právního řádu začleněno několik zákonů aktivně zasahujících do existujícího pozemkového vlastnictví, a to především za účelem spravedlivé nápravy majetkových křivd způsobených komunistickým režimem po roce 1948. Restituční právní předpisy upravující poměry pozemkového majetku nabytého ze strany státu, spadaly pod nový druh zákonodárství naplňující ideu nově vznikajícího demokratického státu. Právní úprava obsažená v těchto zákonech se zaměřila nejdříve na provedení první pozemkové reformy v souvislosti s její poválečnou revizí a navazující druhou pozemkovou reformu. Převážná většina těchto zákonů byla přijata a provedena v devadesátých letech 20. století. Církevní právnické osoby však čekaly bezmála 20 let na speciální porevoluční restituční předpis, jež by založil jejich právo na vydání jim bez náhrady odňatého pozemkového vlastnictví. Lze shrnout, že to bylo právě přijetí a provedení speciálního restitučního předpisu – Zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, jež definitivně vyřešilo otázku církevního pozemkového majetku. Vzhledem k tomu, že se jednalo o složitou a komplexní problematiku, a názory jak laické, tak odborné veřejnosti na právní status pozemkového vlastnictví církví nebyly a dodnes nejsou jednoznačné, vyžádalo si přijetí tohoto právního předpisu mnohem více času a kompromisů, než tomu bylo v případě ostatních restitučních předpisů. Jak se budu dále snažit poukázat, nejedná se pouze o právní předpis, na základě kterého dojde k jednorázovému vydání zemědělských a nezemědělských pozemků nebo vyplacení finanční náhrady za ně, ale

jedná se také o právní předpis, jež uceleně formuje odluku církví od státu a snad definitivně ukončuje právní nejistotu panující dlouhá léta kolem pozemkového vlastnictví církví. Za účelem přijetí tohoto právního předpisu bylo proto nevyhnutelné stanovit nejen podmínky pro vydání historického nemovitého majetku, způsob určení rozsahu finanční náhrady, ale rovněž i konečný model finančního vypořádání.

Poslední, pátá, kapitola je zaměřena na provedení Zákona o majetkovém vyrovnání státu s církvemi. Kromě obecného popisu procesu vydávání nemovitého majetku se věnují zejména rozdílným postupům při vydání zemědělských a nezemědělských pozemků. Opomenout nelze ani důležité postavení Státního pozemkového úřadu v celém tomto procesu. Práce je zakončena srovnáním české a slovenské právní úpravy vztahující se k tomuto tématu.

Přestože se jedná o téma bohaté na prameny, není cílem této práce jejich kompletní vyčerpání. Cílem práce je co nejobektivnější analýza pouze vybraných pramenů. Použité prameny jsou odrazem názorů mnoha historiků, právníků a prostřednictvím moci zákonodárné také politiků. Prameny na toto téma jsou mnohdy ovlivněny osobními názory a přesvědčením jednotlivých autorů, v důsledku čehož je narušena jejich objektivita a náhled na historické souvislosti, které jsou však zásadní pro současnou právní úpravu v této oblasti. Právě zohledněním těchto často protichůdných názorů se snažím poukázat na to, že v tomto případě neexistuje pouze jeden absolutně správný právní názor, ale výsledné řešení je vždy výsledkem politické dohody a kompromisů.

1. Vlastnické právo a pojem pozemkového vlastnictví

Na úvod své práce bych ráda vyzdvihla důležitost obecné problematiky vlastnického práva jakožto základního právního institutu. Pojetí vlastnického práva významně formovalo dějiny a i proto odjakživa přitahovalo pozornost mnoha filosofů, právníků a politiků. John Locke vlastnictvím zdůvodňoval vznik společenské smlouvy, resp. státu, Jean-Jacques Rousseau původ nerovnosti mezi lidmi. Deklarace práv člověka a občana v čl. XVII. prohlásila vlastnické právo za nedotknutelné a posvátné právo, filosof Pierre-Joseph Proudhon zas za krádež. Ústřední roli zaujalo vlastnické právo také v materialistickém pojetí dějin Karla Marxe a Bedřicha Engelse.¹ Význam vlastnického práva je ale samozřejmě nutno chápat prakticky a v kontextu každodenního života, jako něčeho, bez čeho by se lidská společnost jednoduše neobešla. Jeho pojetí bylo vždy neoddělitelně spjato s vývojem společnosti a formy jeho proměny byly proto neoddělitelně spojeny s náhledem na vztah jedince a společnosti, v hledání jeho opodstatnění v lidské přirozenosti, rozumu či Bohu.

1.1. Vlastnické právo obecně

„Vše, co někomu patří, všechny jeho věci hmotné i nehmotné, je jeho vlastnictvím“.

Jak je již zřejmé z citace ustanovení § 1011 zákona č. 89/2012, občanský zákoník (dále jen „ObčZ“), zákonná úprava účinná od roku 2014 se vrací k širokému pojetí vlastnického práva, které v sobě zahrnuje kromě věcí hmotných rovněž věci nehmotné. Toto dualistické pojetí vlastnického práva, odlišné od předchozí právní úpravy však není ani v současnosti přijímáno bez výhrad, a podobně jako v minulosti, i dnes se můžeme setkat s názory, že zahrnovat do předmětu vlastnického práva věci nehmotné s sebou přináší teoretické potíže a navenek ztěžuje jeho praktickou využitelnost. Nové pojetí vlastnického práva lze vnímat jako výsledek vývoje právní vědy, rozlišující mezi různými typy subjektivních práv. S elegantní definicí vlastnického práva před lety přišel již komentář k OZO, který uvádí: *„Vlastnictví je něco, co je dáno, jakmile se dovrší podmínky jeho vzniku a pokud se nesplní podmínky*

---

¹SEDLÁČEK, Jaromír; SPÁČIL, Jiří. *Vlastnické právo*. Reprint původního vydání z r. 1935. Praha: WoltersKluwer ČR, 2012. s. 7. Klasická právnícká díla.

jeho zániku“.² I když nelze proti pravdivosti tohoto výroku nic namítat, sám o sobě nám vlastnictví nijak nevymezuje, a ani se dál nezaobírá jeho základními a typickými znaky.

Současná definice dle ObčZ je navíc nerozlučně spjata s novým pojetím věci jakožto předmětu vlastnického práva, které se opět vrací k tradici obecného zákoníku občanského z roku 1811³ (dále jen „OZO“). Důkazem je platná definice věci dle ustanovení § 489 ObčZ: „*Věc v právním smyslu je vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí*“. Lze shrnout, že historicky se objevovaly dva přístupy chápání věci v právním slova smyslu. Užší, materialistický a širší, idealistický. Absence zákonného vymezení věci, panující v době platnosti zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „SOZ“), působila značné problémy a bylo nezbytné výklad hledat v právní vědě.

Charakter vlastnického práva však lze nejlíp vyjádřit skrze jednotlivá vlastnická oprávnění, která působí *erga omnes*, neboli vůči všem. Důvodová zpráva k ObčZ uvádí, že vlastník může v mezích platného právního řádu se svou věcí libovolně nakládat v rámci dispozičních oprávnění a jiné osoby z toho vyloučit.⁴ I přesto, že ustanovení § 1012 ObčZ nepodává taxativní výčet vlastnických oprávnění, je nepochybné, že mezi tato práva lze po vzoru římskoprávní nauky zařadit následující - právo věc držet, užívat, požívat její plody a užitky, právo věc zcizit a v neposlední řadě také právo věc zničit.⁵ Trvání vlastnického práva však není nijak podmíněno součtem všech jednotlivých zmíněných oprávnění vlastníka. To, že v případě dočasného omezení kteréhokoliv oprávnění vlastnické právo nejenže nezaniká, ale může být opětovně obnoveno ve své plné šíři, je dáno jeho elasticitou a persisterací. Pozbude-li však vlastník věci všechna svá dílčí oprávnění, mluvíme o tzv. *nuda proprietas* - holém vlastnictví.⁶

---

²ROUČEK František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 2, (§§ 285 až 530)*. Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. s. 198. Komentáře velkých zákonů československých
³ Císařský patent č. 946/1811 Sb.z.s, obecný zákoník občanský, ze dne 01.06.1811

⁴ SPÁČIL, Jiří; JIŘÍ, DOBROVOLNÁ, Eva, HANDRLICA, Jakub, HOLEJŠOVSKÝ, Josef, HORÁK, Tomáš, HRABÁNEK, Dušan, KRÁLÍK, Michal, LASÁK, Jan, NOVOTNÝ, Marek, PETR, Bohuslav, PIHERA, Vlastimil, RICHTER, Tomáš, VRZALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III. Věcná práva (§ 976–1474)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 137.

⁵Ibidem, s.140

⁶ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek III*. Praha: WoltersKluwer, a.s., 2014. s. 62

Zatímco většina zákonů pojmy vlastnictví a vlastnické právo volně zaměňuje a rozlišování je jen věcí stylistiky, jako např. i SOZ, z ObčZ je oproti tomu patrná snaha zákonodárce tyto pojmy rozlišovat. Tento záměr je rovněž výslovně zmíněn v důvodové zprávě. I přesto ale můžeme na několika místech nalézt nedokonalosti spočívající v nedostatečném rozlišování jednotlivých pojmů. Protikladem normativní snahy o striktní odlišení vlastnictví a vlastnického práva na straně jedné, je pak užívání vlastnického práva a vlastnictví jako synonym, typické například pro rakouskou civilistiku 19. století a OZO, na straně druhé. Vzhledem k početnosti a nejednotnosti různých právních definic a přístupů, jsem se pro účely této práce rozhodla rezignovat ve snahách o přesné vymezení, a v další kapitole se pro pochopení hlubší podstaty vlastnictví zaměřím spíše na specifický objekt vlastnického práva – pozemek, rozbor platné právní úpravy a posléze i na historický vývoj tohoto institutu a změny v přístupech v průběhu dějin. Nelze také nezmínit úroveň ústavněprávní a úpravu zákonných možností omezení vlastnického práva.

1.2. Ústavní záruky a omezení vlastnického práva

Při vymezení vlastnického práva nelze opomenout rovnost subjektů vlastnického práva zakotvenou na ústavní úrovni, jež je nerozlučně spjata s pojetím demokratického právního státu. Listina základních práv a svobod⁷ (dále jen „LZPS“) nám sice žádnou přímou definici vlastnictví ani vlastnického práva nenabízí, jeho povaha je však definována čl. 11. Na rozdíl od občanskoprávního pojetí, je zde vlastnické právo koncipováno nikoli jako právo absolutní, ale jako právo, až na výjimky, relativní.⁸ Právo vlastnit majetek, zahrnující i vlastnictví pozemků, je zařazeno pod základní lidská práva a svobody. Zmíněná rovnost je přitom vyjádřena přímo v článku 11 odst. 1 LZSP: *„Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu.“* Pro téma této práce je ale klíčová právě úprava a zakotvení možnosti omezení vlastnického práva v čl. 11 odst. 3 a 4 LZPS. Za účelem vyvážení zájmů společnosti a práv jednotlivých vlastníků je nutné stanovit hranice vlastnického práva, a to tak aby souběžný výkon vlastnických práv nezasahoval do autonomních sfér výkonu vlastnického práva jednotlivých vlastníků. V souladu s čl. 11 odst. 3 LZPS *„Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.“* Na straně druhé, je pak v odst. 4 toho samého článku výslovně stanovena možnost skutečného a vnějšího⁹ omezení vlastnického práva následujícím způsobem: *„Vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu“.*

Vlastnické právo je tak na úrovni ústavněprávní vždy vymezeno především právy ostatních vlastníků. Vyvlastnění neboli expropriací se v právní teorii obvykle rozumí aktivní mocenský zásah do majetkových práv osoby, převážně práv vlastnických. Je ale důležité si uvědomit, že se jedná o tzv. *ultima ratio*, nejzazší

---

⁷ Listina základních práv a svobod vyhlášena Usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992

⁸ KLÍMA, Karel, a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. Rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 1046-104 .

⁹ Viz ŽÁKOVSKÁ, K. in FRANKOVÁ, M. a kol.: *Úvod do pozemkového práva*. 1. Vyd. Beroun: Eva Roztoková, 2014. s. 114

opatření, které může mít ve vztahu k vlastnickému právu podobu jak pouhého omezení, tak i absolutního odnětí.¹⁰ Zatímco v devadesátých letech minulého století bylo vyvlastňování pozemků časté, v současnosti se jedná o jev spíše výjimečný. S ohledem na historické souvislosti byl pohled veřejnosti na institut vyvlastnění značně negativní. Právě z důvodu těchto negativních zkušeností bylo nutné institut vyvlastnění upravit primárně na úrovni ústavní.

Na občanskoprávní úrovni nalezneme obecné podmínky omezení vlastnického práva v ustanoveních § 1013 až 1023 ObčZ, kde tato ustanovení vyjmenovávají různé druhy omezení vlastnického práva a upravují dovolené chování omezeného vlastníka. Konkrétně ObčZ upravuje pouze dva případy zásahů do vlastnického práva, a to dočasné nezbytné použití cizí věci a vyvlastnění.¹¹ Zmiňovaná omezení jsou spojena právě s vlastnictvím pozemku, jímž je rozsah jednotlivých omezení nebo naopak ochrany vymezen. Vyvlastnění je upraveno v ustanoveních § 1037 až 1039 ObčZ. Ustanovení ObčZ obsahují pouze nepatrná upřesnění ústavně zakotveného práva na vyvlastnění a zařazení této úpravy do ObčZ vychází především z historické tradice.¹² Ustanovení § 1038 ObčZ dále uvádí, že ve veřejném zájmu, který nelze uspokojit jinak, lze vlastnické právo omezit nebo věc vyvlastnit, a to pouze na základě zákona. Občanský zákoník tímto výslovně předpokládá úpravu a provedení vyvlastnění na základě jiných zákonů.

Základní, tedy ne zcela komplexní, hmotněprávní i procesněprávní úpravu vyvlastnění společně s určením náhrady za něj, upravuje samostatný zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo stavbě (dále jen „Zákon o vyvlastnění“). Další podmínky pro vyvlastnění jsou upraveny například v ustanovení § 170 a následujících zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (dále jen „Stavební zákon“), který byl přijat společně se Zákonem o vyvlastnění. Stavební zákon neupravuje účely vyvlastnění, stanovuje pouze podmínky, za kterých je vyvlastnění vůbec možné.¹³ Ve vztahu k zajišťování obrany státu je významný zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky,

---

¹⁰Ibidem, s. 88 – 89.

¹¹ Srov. PEKÁREK, M. in PEKÁREK, M. a kol. *Pozemkové právo*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015. s. 188

¹² SPÁČIL, Jiří; JIŘÍ, DOBROVOLNÁ, Eva, HANDRLICA, Jakub, HOLEJŠOVSKÝ, Josef, HORÁK, Tomáš, HRABÁNEK, Dušan, KRÁLÍK, Michal, LASÁK, Jan, NOVOTNÝ, Marek, PETR, Bohuslav, PIHERA, Vlastimil, RICHTER, Tomáš, VRZALOVÁ, Lenka. *Občanský zákoník Komentář. Svazek III. Věcná práva (§ 976–1474)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 214.

¹³ Srov. § 170 odst. 1 a odst. 2 Stavebního zákona.

umožňující vyvlastnění i v tzv. zkráceném řízení po dobu trvání válečného stavu nebo stavu ohrožení. Dalšími speciálními zákony upravujícími institut vyvlastnění jsou např. zákon č. 416/2009 Sb., o urychlení výstavby dopravní infrastruktury; zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, dále zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů nebo zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích.

1.3. Pozemkové vlastnictví

Vše, co bylo výše uvedeno o vlastnictví obecně, platí také pro vlastnictví pozemkové. Pozemkové vlastnictví nepředstavuje zvláštní druh vlastnictví, jeho specifikum tak spočívá v předmětu vlastnického práva. V objektivním slova smyslu pozemkové vlastnictví zahrnuje skupinu právních norem regulujících oprávnění vlastníka k jeho pozemku. Základními právními předpisy upravujícími vznik, zánik a obsah pozemkového vlastnictví a dále rozsah oprávnění a povinností pozemkového vlastníka jsou především LZPS a ObčZ. Subjektivní pozemkové vlastnictví lze definovat jako možnost vlastníka pozemku svobodně vykonávat vlastnické právo ke svému pozemku a v mezích objektivního vlastnického práva zahrnuje oprávnění vlastníka pozemek držet, užívat, požívat, tedy brát z něj užitky či s ním jinak nakládat.¹⁴ Veškerá specifika a zvláštnosti pozemkového vlastnictví jsou následně odvozena právě od jeho předmětu¹⁵ - pozemku, půdy.

Pozemek (tj. nikoli parcela) je pro účely zákona č. 256/2013, o katastru nemovitostí (dále jen „Katastrální zákon“) v § 2 písm. a) právně definován jako konkrétně vymezená „část zemského povrchu oddělená od sousedních částí hranicí územní jednotky nebo hranicí katastrálního území, hranicí vlastnickou, hranicí stanovenou regulačním plánem, územním rozhodnutím nebo územním souhlasem, hranicí jiného práva podle § 19, hranicí rozsahu zástavního práva, hranicí rozsahu práva stavby, hranicí druhů pozemků, popřípadě rozhraním způsobu využití pozemků“.

Tato definice pozemku splňuje podmínku oddělenosti věci v právním smyslu nejen od osob, ale i od ovladatelných částí vnějšího světa.¹⁶ Jelikož žádný další právní předpis definici pozemku neobsahuje, je právní praxí i teorií užívána právě tato. S konkrétními pozemky jsou následně spojena práva a povinnosti jednotlivých subjektů. Určení rozsahu vlastnického práva ke konkrétnímu pozemku je vždy stanoveno jeho hranicemi vzhledem k sousedním pozemkům. Na rozdíl od faktického oddělení pozemku rozhrady v souladu s § 1024 ObčZ, viditelnost právních ohraničení

---

¹⁴ Srov. FRANKOVÁ, M. in FRANKOVÁ, M. a kol.: *Úvod do pozemkového práva*. 1. Vyd. Beroun: Eva Roztoková, 2014. s. 54.

¹⁵ Srov. DROBNÍK, J.: *Základy pozemkového práva*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Eva Roztoková, 2010. s. 38.

¹⁶ LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1763.

ve smyslu definice pozemku dle Katastrálního zákona nemusí být v terénu vždy rozpoznatelná.¹⁷ V případě pozemků různého druhu nebo různého využití pozemků jsou však tyto hranice rozpoznatelné. Účelové kategorizaci půdy a občanskoprávní úpravě pozemku se blíže věnuji v následujících částech této kapitoly.

1.3.1. Nemovitá věc – pozemek a součásti pozemku

Z pohledu občanskoprávního je pozemek v souladu s § 498 odst. 1 ObčZ věcí nemovitou. Charakteristickým znakem nemovitosti, jak již napovídá samotné slovní pojmenování, je nemožnost jejího přemístění, aniž by tím došlo k porušení podstaty. Současná právní úprava zachovává dualitu v rozdělení věcí na movité a nemovité. Zatímco věci nemovité jsou legálně definovány a taxativně vyčteny¹⁸ v § 498 odst. 1 ObčZ následovně: *„Nemovité věci jsou pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon. Stanoví-li jiný právní předpis, že určitá věc není součástí pozemku, a nelze-li takovou věc přenést z místa na místo bez porušení její podstaty, je i tato věc nemovitá“*, věci movité jsou v druhém odstavci vymezeny zbytkovou klauzulí: *„Veškeré další věci, ať je jejich podstata hmotná či nehmotná, jsou movité“*.¹⁹ Současné pojetí nemovité věci tak zahrnuje nejen stavby a pozemky a věcná práva k nim, ale i další práva výslovně určená zákonem a věci dle SOZ původně považované za věci movité. I přesto, že ObčZ pracuje pouze s pojmem nemovitá věc, katastrální zákon užívá dále také pojem nemovitost, a to ve stejném významu. Pro potřeby této práce jsou oba pojmy rovněž používány jako synonyma.

Vzhledem k tomu, že s účinností ObčZ byla do českého právního řádu opětovně zavedena zásada *„superficies solo cedit“* neboli *„povrch ustupuje půdě“*, zvolil zákonodárce z důvodu právní jistoty pro nemovitosti výčet taxativní, typický také pro většinu kontinentálních kodexů. V kontextu superficiální zásady se většina staveb zřízených na pozemcích před účinností ObčZ, ve vlastnictví téže osoby stala součástí pozemku. Zakotvení superficiální zásady předchází obecné ustanovení § 505 ObčZ stanovující součást věci jako *„vše, co k ní podle její povahy náleží a co nemůže*

---

¹⁷Ibidem, s. 1764.

¹⁸ ELIÁŠ, Karel. *Věc jako pojem soukromého práva*. Právní rozhledy 4/2007, s. 119.

¹⁹ LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1738.

být od věci odděleno, aniž se tím věc znehodnotí“. Pro podstatu součástí věci je důležitá skutečnost, že se vždy jedná o součást věci složené (*res komposita*). Vzhledem k tomu, že pouhá součást věci nemá samostatnou funkci, nemůže být ani individuálním předmětem práv²⁰ a sdílí faktický i právní osud věci složené. V souladu s obecným ustanovením je proto nutno vykládat i následující speciální ustanovení § 506 ObčZ „*Součástí pozemku je prostor nad povrchem i pod povrchem, stavby zřízené na pozemku a jiná zařízení (dále jen „stavba“) s výjimkou staveb dočasných, včetně toho, co je zapuštěno v pozemku nebo upevněno ve zdech. Není-li podzemní stavba nemovitou věcí, je součástí pozemku, i když zasahuje pod jiný pozemek.*“ Superficiální zásada má svůj původ v římskoprávní zásadě „*cuius solum, eius coelum*“ - komu patří půda, tomu patří i nebe.²¹ I přesto, že dnes je nutno tuto zásadu chápat se zřetelem na nedotknutelnost vlastnického práva a nikoli v absolutním římskoprávním pojetí, výhodu jejího znovuzavedení lze ocenit zejména v praxi. Jisté obtíže může způsobovat rozlišení staveb a jiných zařízení legislativní zkratkou označených pouze jako stavba, faktický výsledek ale zůstává identický. Opomenout nelze ani ustanovení § 507 ObčZ, dle kterého je součástí pozemku rovněž rostlinstvo na něm vzešlé.

Samostatnými nemovitými věcmi dále jsou a součástí pozemku se nestanou „*podzemní stavby se samostatným účelovým určením*“, výslovně uvedeny v ustanovení § 498 odst. 1 ObčZ. Výjimku z obecného pravidla ustanovení § 506 ObčZ představují stavby dočasné. Dočasnými stavbami se rozumí stavby, které se ze své povahy na pozemku nachází pouze na časově omezenou dobu a jedná se o věc movitou.²² Opačná situace by však mohla nastat v případě, kdy by se dočasná stavba stala součástí práva stavby a v důsledku toho součástí věci nemovité. Další výjimky jsou uvedeny v ustanoveních § 508 a 509 ObčZ. Povahu samostatných věcí tak mají liniové stavby, zejména v zákoně demonstrativně vyjmenované vodovody, kanalizace a energetická či jiná vedení. Původní pojem inženýrská síť byl s účinností novely²³ ke dni 28. února 2017 nahrazen výrazem liniová stavba. Zdánlivě terminologická změna rozšiřuje výjimku z obecného pravidla, že stavby jsou součástí pozemku. V důsledku nově zavedeného pojmu liniová stavba došlo k obohacení okruhu samostatných staveb o

---

²⁰Ibidem, s. 1789.

²¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Praha: WoltersKluwer, a.s., 2014, s. 1194

²² LAVICKÝ, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1797.

²³Zákon č. 460/2016 Sb, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, a další související zákony

pozemní komunikace (včetně tunelů) a dráhy.²⁴ Za samostatné nemovité věci je nadále nutno považovat vybrané stavby spojené se zemí pevným základem, pokud se na ně vztahuje přechodné ustanovení § 3055 nebo 3060 ObčZ. V případě těchto staveb i po účinnosti ObčZ trvá tzv. konkurence vlastnického práva.²⁵

1.3.2. Půda a její účelová kategorizace

Pro půdu jakožto jeden ze základních pojmů pozemkového práva v českém právním řádu legální definice neexistuje a tudíž se jedná o pojem tak trochu neurčitý. Vzhledem k tomu, že se jedná o základní složku životního prostředí, právními předpisy je upravena především její přímá nebo zprostředkovaná ochrana.²⁶ Nejčastěji ale půda bývá označována obdobně jako již zmíněný pozemek, tj. jako zemský povrch nebo hmotný substrát Země. Pozemek ale na rozdíl od půdy představuje vždy pouze určitou hranicemi stanovenou oddělenou část zemského povrchu.²⁷ Pro účely pozemkového vlastnictví jsou určující právě konkrétní a jednotlivé části zemského povrchu – půdy, a to pozemky respektive parcely. Parcelou je pozemek geometricky a polohově určen, zobrazen v katastrální mapě a označen příslušným parcelním číslem.²⁸ Jednotlivé pozemky jsou tak evidované v katastru nemovitostí jako číselně označené parcely a veškerá právní jednání týkající se těchto pozemků musí obsahovat údaje, označující konkrétní parcely dle evidence katastru nemovitostí. Týká-li se právní jednání pouze části parcely, je nutno zbylou část geometricky oddělit.

Jsou to právě vlastnické vztahy k půdě, jež jsou hlavním důvodem rozdělování zemského povrchu na jednotlivé pozemky. Vzhledem k tomu, že pozemky vždy tvoří pouze část určitého územního celku, a nejsou od sebe vzájemně izolovány, vznikají zde navíc mezi vlastníky a uživateli jednotlivých sousedních pozemků souběžně práva různých osob k témuž pozemku.²⁹ Na omezení a specifika plynoucí z těchto vztahů jsem upozornila již výše. Zatímco v následující části této kapitoly se zaměřím na

---

²⁴ ČSN 73 0401 (730401), Názvosloví v geodézii a kartografii

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2011, 28 Cdo 1056/2012.

²⁶ DAMOHORSKÝ, M. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009.

²⁷ FRANKOVÁ, Martina, Jaroslav DROBNÍK, Karolína ŽÁKOVSKÁ a Petra HUMLÍČKOVÁ. *Úvod do pozemkového práva*. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. s. 15.

²⁸ § 2 písm. b) zákona č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí.

²⁹ FRANKOVÁ, Martina, Jaroslav DROBNÍK, Karolína ŽÁKOVSKÁ a Petra HUMLÍČKOVÁ. *Úvod do pozemkového práva*. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. s. 24.

jedinečné vlastnosti půdy a její společenské využití, v této části se budu věnovat významu účelové kategorizace půdy (resp. pozemků) a relevantní právní úpravě.

Potřeba kategorizace vychází především ze zvláštnosti půdy, jež spočívá také v její polyfunkčnosti. Účelová kategorizace pozemků představuje rozdělování pozemků dle účelu, jemuž slouží.³⁰ V důsledku této systematizace je každý pozemek na území České republiky zařazen do konkrétní, zákonem vymezené kategorie s přibližně stejným využitím. I přesto, že původ účelové kategorizace můžeme hledat v oblasti zdaňování pozemků³¹, od počátku 70. let 20. století je účinně využívána i v oblasti ochrany životního prostředí. Při užívání půdy v praxi často dochází ke střetům ekonomických zájmů a zájmů na ochraně životního prostředí. Účelové určení půdy představuje jeden z důležitých nástrojů územního plánování, prostřednictvím kterého dochází k zajištění harmonického uspořádání území, a to tak aby byla zajištěna ochrana složek životního prostředí za současného minimálního omezování vlastnických práv k nemovitostem.³² Zařazení pozemků do jednotlivých zákonem vymezených kategorií významně ovlivňuje možné způsoby využití území v rámci územního rozhodování na místní³³, případně i nadmístní úrovni. Prostřednictvím územního plánování jsou tímto způsobem vlastně určeny meze výkonu vlastnického práva *pro futuro*³⁴, tak aby jakékoliv případné změny účelové kategorizace pozemků v budoucnu probíhaly v souladu s požadavkem na trvale udržitelné a racionální využívání životního prostředí.³⁵

Primárním předpisem upravujícím účelovou kategorizací půdy je KatZ. Jednotlivé druhy pozemků jsou vymezeny konkrétně v § 3 odst. 2, a to následovně: „*Pozemky se člení podle druhů na ornou půdu, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady, trvalé travní porosty, lesní pozemky, vodní plochy, zastavěné plochy a nádvoří a ostatní plochy. Orná půda, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady a trvalé travní porosty jsou zemědělskými pozemky*”. Prováděcí vyhláška č. 357/2013 Sb., o katastru nemovitostí, následně v příloze č. 1 doplňuje účelovou kategorizaci o podrobnější charakteristiku všech deseti druhů pozemků v souladu s členěním dle KatZ. V praxi

---

³⁰ PEKÁREK, Milan. *Pozemkové právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 23.

³¹ POSPÍŠIL, B.: *Právní aspekty a problémy evidence nemovitostí*. Praha: Academia, 1975. s. 19.

³² DROBNÍK, J.: *Základy pozemkového práva*. Praha: IFEC, 2005. s. 20.

³³ FRANKOVÁ, Martina. *Úvod do pozemkového práva*. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. s.33.

³⁴ KOCOUREK, Tomáš. *Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí*. Praha: Leges, 2012. Praktik (Leges), s. 59.

³⁵ PEKÁREK, Milan. *Pozemkové právo*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 35.

Lze samozřejmě pozemky třídit i podle dalších dílčích kritérií, nicméně při provádění změn ve využívání jednotlivých druhů pozemků je právně respektováno právě výše uvedené třídění.³⁶ Aktivní nástroje pro zařazování jednotlivých pozemků do určité kategorie nalezneme v Stavebním zákoně, v rámci právní úpravy územního plánování.³⁷ Kromě obecného vymezení základních principů územního plánování důležitého pro vytváření podmínek budoucí výstavby, upravuje Stavební zákon konkrétní prostředky změny využití území. S vymezením stavebního pozemku je spojeno ustanovení § 79 odst. 1 Stavebního zákona³⁸, které z pohledu účelové kategorizace půdy představuje nutný předpoklad pro změnu pozemku na zastavěnou plochu a nádvoří. Následující ustanovení § 80 Stavebního zákona obsahuje definici územního rozhodnutí o změně využití území, na kterou navazuje demonstrativní výčet změn vyžadujících toto rozhodnutí, nepostačuje-li územní souhlas. Další relevantní právní úprava je ve vztahu k systémové kategorizaci půdy speciální, a to v závislosti na konkrétním druhu pozemku. Až na několik výjimek³⁹ však bude předpokladem pro změnu územní rozhodnutí nebo územní souhlas v souladu se Stavebním zákonem.

Zvláštní postavení, zejména z pohledu společenského, má zemědělský půdní fond, jehož speciální zákonnou úpravu nalezneme v zákoně č. 334/1992 Sb. o ochraně zemědělského půdního fondu. Definiční zmatek je způsoben také faktem, že na rozdíl od zemědělského pozemku dle KatZ (orná půda, chmelnice, vinice, zahrady, ovocné sady a trvalé travní porosty) je zemědělský půdní fond definován širše a poněkud odlišně.⁴⁰ V případě některých zemědělských pozemků, konečnou definici nalezneme teprve v nařízení vlády č. 307/2014 Sb., o stanovení podrobností evidence využití půdy podle užitelských vztahů ve spojení se zákonem č. 252/1997 Sb., o zemědělství. V důsledku řetězení několika právních předpisů dochází v praxi často k situacím, kdy evidence druhu pozemku v katastru nemovitostí nesplňuje pojmové

---

³⁶ PRŮCHOVÁ, I.: *Právní režim ochrany půdy*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s. 4.

³⁷ Srov. § 18 Stavebního zákona

³⁸ Srov. § 79 odst. 1 stavebního zákona: „Rozhodnutí o umístění stavby vymezuje stavební pozemek, umísťuje navrhovanou stavbu, stanoví její druh a účel, podmínky pro její umístění, pro zpracování projektové dokumentace pro vydání stavebního povolení, pro ohlášení stavby a pro napojení na veřejnou dopravní a technickou infrastrukturu.“

³⁹ Pozemkové úpravy dle zákona č. 139/2002 Sb. o pozemkových úpravách a stanovení dobývacího prostoru dle zákona č. 44/1988 Sb. o ochraně a využití nerostného bohatství

⁴⁰ Srov. § 1 odst. (3) zákona č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu „Do zemědělského půdního fondu náleží též rybníky s chovem ryb nebo vodní drůbeže a nezemědělská půda potřebná k zajišťování zemědělské výroby, jako polní cesty, pozemky se zařízením důležitým pro polní závlahy, závlahové vodní nádrže, odvodňovací příkopy, hráze sloužící k ochraně před zamokřením nebo zátopou, technická protierozní opatření apod.“

znaky v souladu se všemi relevantními předpisy. Tyto situace nastávají zejména v případech, kdy zemědělské pozemky nejsou delší dobu obdělávané nebo obhospodařované.

Další důležité speciální zákony zabývající se účelovou kategorizací nezemědělských pozemků představují ve vztahu k lesním pozemkům zákon č. 289/1995 Sb. o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (dále jen „Zákon o lesích“) a dále ve vztahu k vodním plochám, zákon č. 254/2001 Sb. o vodách a změně některých zákonů. Zákon o lesích kromě definice lesa⁴¹ upravuje také postupy při uvolnění pozemků pro jiné využití (odnětí plnění funkcí lesa)⁴² a s tím spojenou ochranu lesních pozemků, a dále zakotvuje zvláštní práva a povinnosti vlastníka lesa při lesním hospodaření. Na tyto se blíže zaměřím v následující kapitole v rámci lesního hospodaření církevních subjektů. Poslední kategorii představují vodní plochy, upraveny výše zmíněným odvětvovým zákonem o vodách.

1.3.3. Společenské využití pozemků

Z ekonomického pohledu mají pozemky, resp. půda zcela unikátní a nenahraditelnou funkci, která i v dnešní době představuje jeden ze základních výrobních polyfunkčních prostředků a je nezbytnou složkou pro existenci člověka a dalších živých organismů. Pozemkově-právní vztahy jsou tvořeny převážně ekonomickými vztahy, u kterých je nutno zohlednit veškerá specifika související s jejich objektem. Je to předně nerozmnožitelnost a nezastupitelnost půdy, kterou je nutno zohlednit zejména při její distribuci, a to za současného zachování vyvážených společenských vztahů. Další z unikátních vlastností půdy je její nepřenositelnost, která se v praxi projevuje tím, že její účel se váže ke konkrétnímu místu, tedy ke konkrétnímu pozemku či parcele.

Omezenost půdy je odvozena od skutečnosti, že tuto nelze vyrobit žádnou lidskou činností a lidské potřeby jsou jednou provždy uspokojovány na omezeném a geograficky daném území. Její vznik není ani nijak odvozen od lidské činnosti, její výsledná podoba a účelové využití je však často jejím výsledkem. Právě proto nelze

---

⁴¹ Srov. ustanovení § 2 Zákona o lesích

⁴² Srov. ustanovení § 15 Zákona o lesích

hodnotu půdy určit tak jako u jiných výrobků, odvozením od výrobních nákladů, které jsou vynaložené na jejich pořízení. Její hodnota se odvíjí zejména od polyfunkční užitné hodnoty, která je proměnlivá v místě a čase. S ohledem na současné potřeby společnosti, je cena půdy určena především silou poptávky v určitém místě. Množství a potřeby obyvatelstva mají trvale narůstající tendenci, zatímco rozloha pozemků je konstantní. Jelikož je již většina obchodovatelných pozemků rozdělena mezi jednotlivé vlastníky, nejčastěji se její hodnota projeví právě při její směně, případně omezení.

V praxi můžeme nalézt různé variace omezení vlastnického práva k pozemkům. V rámci svých dispozičních oprávnění může vlastnické právo k pozemkům omezit samotný vlastník, a to na základě svobodné a dobrovolné vůle, v zájmu individuálním. To je typické pro právo soukromé, kdy k omezení dochází v souvislosti s právním jednáním vlastníka, který takto sám zakládá konkrétní práva a povinnosti. S ohledem na výše uvedené vlastnosti půdy se ale často setkáváme i se zásahy státu směřujícími k omezení vlastnického práva k pozemkům ve veřejném zájmu⁴³ bez ohledu na vůli vlastníka. V situaci, kdy není reálně možné uspokojit potřebu bez konkrétního pozemku, např. náhradou za pozemek jiný, přichází na řadu krajní opatření v podobě nuceného omezení vlastnického práva, či dokonce jeho odnětí formou vyvlastnění.⁴⁴ Za jakousi smíšenou formu omezení vlastnického práva můžeme považovat institut věcných břemen zakotvený v ObčZ. Ten může sledovat jak zájem individuální, tak i veřejný.⁴⁵

Právě pro tyto případy jsou ve veřejném zájmu, za účelem snížení společenského napětí mezi poptávkou a nabídkou, přípustné zásahy samotného státu, a to formou jasně vymezených zákonných mechanismů, jak již bylo rozebráno výše. I přesto, že pozemek jako takový je svým způsobem nezničitelný, jelikož není možné ho definitivně spotřebovat, lze ho po kvalitativní stránce znehodnotit nebo vyčerpát, a to způsobem majícím vliv také na jeho okolní prostředí. Pozemky a půda obecně jsou jednou ze základních složek životního prostředí nezbytných pro život na Zemi.

---

⁴³ Rozsudek NSS ze dne 23.10.2003, č.j. As 11/2003-164.

⁴⁴ DROBNÍK, Jaroslav. *Základy pozemkového práva*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Eva Roztoková, 2010. s. 13

⁴⁵ ŽÁKOVSKÁ, K. in FRANKOVÁ, M. a kol.: *Úvod do pozemkového práva*. 1. Vyd. Beroun: Eva Roztoková, 2014. s. 82-83.

Z důvodů prevence a zachování kvality života svých obyvatel jsou proto ve vztahu k pozemkům častá opatření státu též ve formě soustavné právní regulace.

2. Círky a náboženské společnosti jako subjekt pozemkového vlastnictví

2.1. Subjekty pozemkového vlastnictví obecně

Tak jako každý právní vztah i pozemkově-právní vztahy jsou společenským vztahem mezi dvěma nebo více subjekty práva. Právě tyto subjekty jako strany pozemkově-právních vztahů jsou ve vztahu k pozemkům nositeli jednotlivých práv a povinností z těchto vztahů vzešlých. V předchozí kapitole této práce jsem se soustředila na objekt pozemkově-právních vztahů, pozemek. V této části se budu věnovat subjektům pozemkového vlastnictví. Nejprve tyto subjekty vymezím obecně, následně se zaměřím pouze na některé právnické osoby relevantní pro tuto práci. Mimo jiné se budu snažit poukázat na specifické způsoby jejich právního jednání, a to především ve vztahu k pozemkům.

Na rozdíl od jiných objektů vlastnického práva, u pozemků je možné dohledat jejich vlastníka z veřejného a dálkově přístupného registru - katastru nemovitostí.⁴⁶ Identifikační údaje vlastníka pozemku jsou v současné době do katastru nemovitostí zapisovány povinně. Subjekty pozemkově-právních vztahů jsou osoby fyzické i právnické, a to včetně státu⁴⁷ a územně samosprávných celků. Rozsah pozemkového vlastnictví, tj. v případě pozemků je to výměra, kterou může jeden subjekt vlastnit, není v současné době zákonem nijak omezen.⁴⁸ V souladu s ústavní zásadou rovnosti vyjádřenou v čl. 11 odst. 1 LZPS má vlastnické právo (včetně vlastnického práva k pozemkům) všech osob, a to jak fyzických, tak i právnických (včetně státu) stejný obsah a je mu rovněž garantována stejná právní ochrana. Dále se však zaměřím především na právnické osoby jako subjekty pozemkového vlastnictví, později pouze na specifický druh právnických osob.

---

⁴⁶ Dostupný online: <http://www.cuzk.cz/>

⁴⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v ustanovení § 21 stanoví, že „*Stát se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu. Jiný právní předpis stanoví, jak stát právně jedná.*“

⁴⁸ DROBNÍK, Jaroslav. *Základy pozemkového práva*. 3. aktualizované a doplněné vydání Praha: Nakladatelství Eva Rozkotová, 2010. 200 s.

Obecně je právnická osoba vymezena v § 20 odst. 1 ObčZ následovně: *„Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnická osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou“.*

Právnická osoba je sice právním subjektem odlišným od člověka, je jí ale přiznaná právní osobnost, která trvá od jejího vzniku do jejího zániku. Na rozdíl od člověka – fyzické osoby, právnická osoba nemá sama osobě svéprávnost a tudíž musí být při všech právních jednáních zastoupena fyzickou osobou nadanou svéprávností. Pro účely této práce jsou však klíčovými subjekty pozemkového vlastnictví právě církve a náboženské společnosti, konkrétně subjekty spadající pod Římskokatolickou církev. Jak se budu snažit níže zdůraznit, jedná se o subjekty se zcela unikátní vnitřní hierarchií a organizační strukturou, jež neoddělitelně ovlivňuje i způsob dispozice s jejich majetkem, včetně toho pozemkového.

2.2. Církev a náboženské společnosti

Pojem církev je slovo řeckého původu v minulosti označující tzv. shromáždění pánovo. Dle biblického učení je pánem míněn Ježíš Nazaretský. S ohledem na tuto konkrétní vazbu je proto slovo církev označením společenství osob hlásících se ke Kristu jako svému pánovi⁴⁹, tj. výlučně křesťanským náboženským společenstvím.⁵⁰ Prvotně však církev nebyla založená jako organizovaná společnost. Nicméně vzhledem k tomu, že byla v průběhu dějin ohrožována nejen zvenčí ale i vnitřně, postupně se v důsledku obranných mechanismů uzavírala a vytvářela organizovaný útvar. V současné době pod pojmem církev rozumíme především organizované společenství členů – soubor osob řídicí se jejími vnitřními předpisy. Církev jsou dle českého právního řádu právními osobami uznávanými státem a vybaveny právní subjektivitou. Na úrovni ústavní se prostřednictvím církve její věřící v mezích svobody projevu společně shromažďují a sdružují.

Pojem náboženská společnost je v platném českém právním řádu ne zcela správně užíván jako synonymum ke slovu církev. Tyto tendence jsou běžné pro téměř všechny střeoevropské právní řády a dnes je pojem náboženská společnost užíván jako přípustná legislativní zkratka, a to i vzhledem k tomu, že pojem církev nelze vztáhnout na všechna vyznání a náboženství. Taktéž zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Zákon o svobodě vyznání“) používá pojmy náboženská společnost a církev jako synonyma. Ve svém ustanovení § 3 písm. a) je definuje jako *„dobrovolná společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování, duchovní služby a případně obecně prospěšné činnosti“*. Na tuto definici odkazuje také zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (dále jen „ZMVC“ nebo „Zákon o majetkovém vyrovnání“). Jedná se o organizované společenství osob, jehož elementárním pojmovým znakem je vždy

---

⁴⁹TRETERA, Rajmund, Jiří; HORÁK Zábaj. *Slovník církevního práva*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. s. 33.

⁵⁰TRETERA, Rajmund, Jiří; PŘIBYL, Stanislav. *Konfesní právo a církevní právo*. 1. vyd. Praha: Jan Krigl, 1997. s. 9–10

členství. Církev jako celek však není tvořena pouze jednou jedinou právnickou osobou, je souhrnem diferencovaných právnických osob, jak fundačního, tak korporativního typu.⁵¹ I přesto, že tyto jednotlivé právnické osoby jsou vybaveny právní subjektivitou a existují relativně samostatně, jsou navzájem provázány v rámci horizontální i vertikální hierarchie, specifické pro tento druh společenství.

Dle Zákona o svobodě vyznání se církev a náboženská společnost stávají právnickou osobou registrací, nestanoví-li jiný zákon jinak. Návrh na registraci musejí k Ministerstvu kultury podat minimálně tři plnoleté fyzické osoby, a to společně s tzv. základním dokumentem obsahujícím základní charakteristiku církve nebo náboženské společnosti a dále s podpisy nejméně 300 jejích členů. Teprve registrované církvi a náboženské společnosti zákon přiznává zvláštní práva registrovaných církví a náboženských společností a právní subjektivitu, díky které může být také účastníkem pozemkově-právních vztahů, tak jako každá jiná právnická osoba.

---

⁵¹ Ibidem, s. 9–10.

2.3. Způsoby omezení dispozice s pozemky ve vlastnictví církevních subjektů

Církev a náboženské společnosti během své existence a za účelem naplňování svého poslání nevyhnutelně potřebují vstupovat do právních vztahů, podobně jako i ostatní právnické osoby. S právním jednáním těchto osob je rovněž spjata jejich ekonomická aktivita. Na území českých zemí je financování činnosti církví a náboženských společností zabezpečováno zejména následujícími zdroji: výnosy vlastního církevního majetku, náhrady za sekularizovaný církevní majetek, výnosy náboženských fondů (matic), státní a obecní dotace a subvence a příspěvky a dary členů nebo jejich příznivců.⁵² V současné době představuje vlastnictví nemovitostí jeden z nejdůležitějších zdrojů příjmů těchto osob.

Jednotlivé církve a náboženské společnosti jsou v souladu s § 4 odst. 3 Zákona o svobodě vyznání a v souladu s čl. 16 odst. (2) LZPS oprávněny spravovat své záležitosti samostatně, v důsledku čehož můžeme s jistotou konstatovat, že tyto subjekty jsou nadány právem na vlastní samosprávu. Tato samospráva spočívá mimo jiné i ve vydávání vlastních právních předpisů, jež jsou pro členy uvnitř organizace závazné, ba dokonce v určitých případech mohou zavazovat také osoby, které v nich samy přímo nepůsobí. Kromě obecné úpravy je tak dispozice s církevními pozemky navíc upravená speciálními vnitřními předpisy těchto subjektů. Subjekty pozemkově-právních vztahů jsou proto při dispozici s církevními pozemky povinny dodržovat předem předepsaný procesní postup, respektující specifika církevní hierarchie. Církevní nemovitý majetek na území České republiky, tj. majetek Římskokatolické církve, je v rámci 8 diecézí⁵³, sdružených ve 2 církevních provinciích, rozdělen mezi další majetkoprávně samostatné subjekty, jež jsou následně při správě svého nemovitého majetku nadány pouze omezenou autonomií.

Největší organizovanou náboženskou skupinou na území České republiky je jednoznačně Římskokatolická církev, která podle posledního sčítání lidu z roku 2011

---

⁵²TRETERA, Rajmund Jiří. *Stát a církev v České republice*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002. s. 156.

⁵³Diecéze (lat. dioecesis) je správní jednotka církvi s episkopální strukturou, v jejímž čele stojí biskup s úřadem a sídlem nazývaným biskupství. České církevní provincie jsou arcidiecéze pražská, diecéze českobudějovická, diecéze královéhradecká, diecéze litoměřická, diecéze plzeňská. Moravská církevní provincie: arcidiecéze olomoucká, diecéze brněnská, diecéze ostravsko-opavská.

sdužuje přibližně 10,26 % obyvatel České republiky.⁵⁴ Vzhledem k tomu, že v této práci se zaměřuji právě na katolické pozemkové vlastnictví, dále se budu věnovat pouze vnitřním předpisům katolické církve. Obecné zásady pro dispozici s pozemky Římskokatolické církve prostřednictvím jednotlivých farností jsou upraveny v uceleném a základním právním předpisu římskokatolické církve - Kodexu kanonického práva *Codex Iuris Canonici* promulgovaného dne 25. ledna 1983 (dále jen „CIC 1983“). CIC 1983 je závazný pro všechny členy římskokatolické církve.⁵⁵ Základní předpis CIC 1983 dále počítá s jednotlivými místními církevními zákony vydávanými biskupy pro území jednotlivých diecézí. Každá konkrétní diecéze je oprávněná řídit se vedle CIC 1983 také svými vlastními předpisy, a to i v případě nakládání s pozemky. Pro dispozici s pozemky ve vlastnictví všech biskupství a farností spadajících pod Římskokatolickou církev, se vedle obecných tzv. světských právních předpisů, aplikují i tyto speciální vnitřní předpisy.

Biskupské konference⁵⁶ jsou na základě zmocnění kánonem 1292 CIC 1983 oprávněny pro svá příslušná území (církevní provincie nebo území jednotlivých států) určit vlastními stanovami další podmínky pro zcizování církevního majetku, a to za současného stanovení hodnotových hranic zcizovaného majetku. Správa římskokatolických církevních pozemků na území České republiky je upravena obecně závazným nařízením České biskupské konference č.j. 780/2001 ze dne 23. ledna 2001 (dále jen „Obecně závazné nařízení ČBK“). Úloha České biskupské konference je ve vztahu k 8 diecézím nacházejícím se na území České republiky víceméně koordinační a stanovuje pouze základní limity. Jednotlivé diecéze jsou následně oprávněny tyto podmínky upravit ještě podrobněji. Obecně závazné nařízení ČBK v článku II. zavádí pojem mimořádné správy diecézního majetku, kdy ve spojení s článkem III. vymezuje hranice pro dispozici s církevním majetkem, a to na základě jeho hodnoty. Dolní hranice je stanovená částkou 10 milionů Kč, horní hranice na částku 40 milionů Kč.

V případě dispozice s pozemky, jejichž hodnota se pohybuje mezi dolní a horní hranicí stanovenou v čl. III. Obecně závazného nařízení ČBK, je ve spojení s kánonem 1292 § 1 CIC 1983, pro platný převod nutný souhlas ekonomické rady, sboru poradců

---

⁵⁴ Sčítání lidu, domů a bytů 2011, Český statistický úřad, dostupný WWW: <https://www.czso.cz/csu/sldb>

⁵⁵ Srov. kánon 1 a Kánon 11 CIC 1983.

⁵⁶ Sbor katolických biskupů daného státu nebo území, dle kanonického práva (kán. 449 CIC 1983) je právníkou osobou.

a těch, kterých se převod týká. Jejich souhlas potřebuje rovněž diecézní biskup k převodu pozemků diecéze. Jedná-li se o dispozici s pozemkem, jehož hodnota přesahuje horní hranici stanovenou Obecně závazným nařízením ČBK, případně jedná-li se o převod historicky nebo kulturně významných pozemků, vyžaduje se navíc ještě svolení Apoštolského stolce.⁵⁷ Osoby udělující souhlas k mimořádné správě nejsou povinny souhlas udělit dřív, než budou dostatečně obeznámeny s ekonomickým stavem právnické osoby, jejíž majetek má být předmětem převodu. Dle Obecně závazného nařízení ČBK se majetkoprávními úkony, na které se uplatňují výše zmíněné finanční hranice, rozumí zejména koupě věci, půjčky, dědictví a darování se závazkem, smlouvy o ručení a zástavě, úvěry, prodej věcí, výpůjčky.

Pronájem církevního majetku je upraven zvláště v čl. IV Obecně závazného nařízení ČBK s tím, že toto ustanovení se analogicky užije i pro pacht. Kromě toho, že stanovuje obligatorní písemnou formu pro všechny nájemní smlouvy, upřesňuje i průběh samotného kontraktačního procesu. Je-li pronajímatelem právnická osoba podřízená diecéznímu biskupovi, tj. v praxi nejčastěji farnost, vyžaduje nájemní smlouva k platnosti navíc písemné přivolení biskupa. Pronajímatel je povinen upozornit na tuto skutečnost nájemce.

Jak jsem již zmínila výše, Obecně závazné nařízení ČBK stanovuje pouze základní a minimální dispoziční podmínky. Dispozici s pozemky na úrovni diecézní, a to i mimo rámec mimořádné správy ve smyslu Obecně závazného nařízení ČBK, si dále upravuje, respektive spíše upřesňuje, každá jednotlivá diecéze samostatně. Těmito diecézními podmínkami jsou automaticky vázány i všechny podřízené farnosti územně spadající pod příslušnou diecézi. Způsob jednání jednotlivých farností je obligatorně zapisován do veřejného rejstříku. V souladu s ustanovením § 162 ObčZ zastupuje právnickou osobu člen jejího orgánu způsobem zapsaným do veřejného rejstříku. Nejedná-li právnická osoba stanoveným způsobem, může být právní jednání stíženo neplatností. Způsob jednání za jednotlivé farnosti, tj. oprávnění smluvně zavazovat, je stejně jako u obchodních korporací uváděn ve veřejném rejstříku. Relevantními veřejnými rejstříky pro tyto případy jsou rejstříky registrovaných církví a náboženských společností a dalších právnických osob založených registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi a registrovaných nebo evidovaných podle

---

⁵⁷Svatý stolec je úřad římského biskupa. V širším pojetí, které definuje i kanonické právo (kánon 361 CIC), zahrnuje nejen papeže, ale celou Římskou kurií. Srov. 331 CIC 1983.

Zákona o svobodě vyznání⁵⁸, vedené Ministerstvem kultury. Kromě konstitutivních účinků registrace, je zápis prováděn i z důvodu ochrany právní jistoty třetích osob a plní funkci formální a materiální publicity.⁵⁹

Z nahlížení do příslušného rejstříku můžeme zjistit, jakým způsobem konkrétní právnická osoba jedná a jaká omezení se na jednající osobu vztahují, případně kdy je vyžadován souhlas nadřízeného biskupa. Každá jednotlivá farnost, spadající pod diecézi, je samostatnou právní a účetní jednotkou.⁶⁰ Podíváme-li se do rejstříku, zjistíme, že finanční limity pro omezení samostatného nakládání s majetkem jednotlivých farností nejsou stejné pro všechny diecéze. Souvisí to právě se zmíněným oprávněním jednotlivých diecézí, kdy si tyto mohou autonomně stanovit podrobnější podmínky pro majetkové nakládání podřízených farností. Nicméně, podmínky dispozice stanovené diecézemi musí být vždy v souladu s Obecně závazným nařízením ČBK. Jen pro srovnání⁶¹, zatímco v případě plzeňské diecéze může farář, jakožto statutární orgán, farnost samostatně zavazovat do výše 50.000,- Kč, v případě farností spadajících pod diecézi brněnskou, je limit pro samostatné jednání statutárních orgánů stanoven pouze do výše 20.000,- Kč. Pokud majetková dispozice přesahuje určený limit, vyžaduje se svolení představeného.⁶² Osoby, jež mají zájem nabýt pozemky od církevního subjektu, jsou povinny si ověřit způsob jednání tohoto subjektu uvedený v příslušném veřejném rejstříku. V opačném případě riskují, že právní jednání může být stíženo neplatností.

Obecné i zvláštní světské právní normy týkající se smluvních vztahů mají dle CIC 1983 stejné účinky i v kanonickém právu. Problematické je však posouzení, zda jsou i vnitřní církevní právní předpisy závazné pro osoby, jež nejsou jejími členy, případně, zda vůbec obecným soudům přísluší o těchto věcech rozhodovat. Touto problematikou se opakovaně zabýval Nejvyšší soud a Ústavní soud⁶³, mnohdy však s nejasným nebo nejednoznačným závěrem. Ústavní soud konstatoval, že zásada autonomie církví

---

⁵⁹ Srov. 4 § 17 odst. 2 až 4 zákona č. 3/2002 Sb.

⁶⁰ Srov. – Kánon 515 CIC 1983.

⁶¹ Rejstříky registrovaných církví a náboženských společností a dalších právnických osob založených registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi a registrovaných nebo evidovaných podle Zákona o svobodě vyznání, Dostupný WWW: http://www3.mkcr.cz/cns_internet/

⁶² Srov. - Kánon 1291 CIC 1983.

⁶³ sp. zn. I. ÚS 137/05; sp. zn. Pl. ÚS 6/02.

a náboženských společností by měla být ztělesněna především v maximálním možném omezení zásahů státu do jejich činnosti s tím, že zejména vnitřní záležitosti těchto subjektů nelze principiálně činit předmětem soudního přezkumu.⁶⁴ Jelikož se jedná o složité a rozsáhlé úvahy, jež vybočují z tématu této diplomové práce, rozhodla jsem se závazností církevních právních předpisů dále nezabývat a soustředit se spíše na konkrétní způsob výkonu práv k církevnímu pozemkovému vlastnictví.

---

⁶⁴sp. zn. I. ÚS 1244/07

2.4. Hospodaření s církevními lesními pozemky v praxi – lesní správa

V souvislosti s navrácením rozsáhlých pozemkových komplexů na základě ZMVC, došlo v posledních letech k oživení a výraznému posílení ekonomické aktivity církví. Předmětu úpravy a provedení ZMVC se budu podrobně věnovat v páté kapitole této práce. Závěrem této kapitoly bych se však chtěla zaměřit především na nakládání s lesními pozemky, jakožto tradiční součástí hospodářské základny církví, jež byla obnovena právě v rámci majetkového vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. V další kapitole se pak soustředím na genezi pozemkového vlastnictví těchto subjektů.

Co do výměry, lesní pozemky pro církev představují a historicky vždy představovaly většinu hospodářského majetku. Pouze za posledních pět let bylo církvím v rámci církevních restitucí vydáno přibližně 122 000 ha. V reakci na navrácení lesních pozemků v posledních letech, jednotlivé diecéze postupně vytvořily specializované odbory, případně založily obchodní společnosti, prostřednictvím kterých zajišťují nakládání s lesy ve vlastnictví jednotlivých diecézí a dalších jim podřízených církevních subjektů. Diecézní lesní správa však nezahrnuje jen nakládání s pozemky určenými k plnění funkcí lesa, ale v širším slova smyslu pod ní můžeme zahrnout také hospodaření se souvisejícími provozními budovami, technickou infrastrukturou, zabezpečování výkonu práva myslivosti a konečně i následný prodej vytěženého dříví. Je důležité poznamenat, že tak jako každé jiné lesní pozemky i církevní lesní pozemky musí být obhospodařovány v souladu s právními předpisy, a to především v souladu se Zákonem o lesích a dále navazujícím zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny; případné výjimky může povolit pouze příslušný orgán státní správy lesů. Výkon vlastnických práv je upraven s ohledem na zvláštní povahu lesa jakožto součásti přírody, s cílem plného zachování jeho funkcí a současné ochrany veřejného zájmu. Upraveny jsou rovněž práva a povinnosti nájemců lesních pozemků, odborných lesních hospodářů, lesní strážce, orgánů státní správy lesního hospodářství ale i dalších osob obecně užívajících lesy.

Specifický způsob výkonu lesní správy církevními subjekty je výsledkem unikátního hierarchického uspořádání ve spojení s kontrolními mechanismy upravenými vlastními církevními předpisy. Za konečný stav lesa a způsob hospodaření však v konečném důsledku odpovídá vlastník konkrétního lesního pozemku.

Církevní lesy jsou v současnosti nerovnoměrně rozmístěné v různých částech České republiky. Jejich lesnické charakteristiky odrážející konkrétní místní přírodní podmínky jsou proto velmi různorodé, což si vyžaduje rozdílné přístupy k jejich správě. Tak například, zatímco produkční potenciál církevních lesů na Vysočině přesahuje 9 m³/ha, v okolí Krušných Hor nebo v Břežanech u Prahy dosahuje sotva 3 m³/ha.⁶⁵ Za účelem dosažení efektivní a zároveň hospodárné správy jsou diecézemi uplatňovány rozdílné modely řízení pro velké lesní komplexy a pro menší rozptýlené lesy. Menší, farní, lesy jsou většinou spravovány přímo jednotlivými farnostmi, na vlastní účet a prostřednictvím vlastních lesních správců. Diecézní lesní správa v těchto případech zajišťuje pouze odbornou poradenskou a kontrolní činnost. Vzhledem k tomu, že jednotlivé diecéze si lesní správu organizují a řídí samostatně, nenalezneme na diecézní úrovni jednotný způsob její organizace. Obecným cílem všech diecézí je však zajištění finančně vyrovnaného lesního hospodaření, a to bez ohledu na rozlohu lesních pozemků nebo jejich roztroušenost.

Velká část lesních pozemků ve vlastnictví farností, spadajících pod příslušné diecéze, je z důvodu efektivního řízení spravovaná na základě pachtovní smlouvy v souladu s příslušnými ustanoveními ObčZ. S účinností ObčZ byl od 1. ledna 2014 obnoven pacht jako samostatný právní institut za současného zúžení právního pojetí nájmu dle SOZ. V souladu s ustanovením § 2332 a násl. ObčZ se propachtovatel pachtovní smlouvou zavazuje přenechat pachtýři věc k dočasnému užívání a požívání, a to za sjednané pachtovné, případně za poměrnou část výnosu z věci. Na rozdíl od nájemce, pachtýř je oprávněn dočasně přenechanou věc nejen užívat, ale také brát si plody a užitky takové věci. Předmětem pachtu mohou být pouze věci plodonosné. V případě lesa bude hlavním užitkem těžba dříví. Nicméně povaha samotné věci nebude v případě lesního pozemku rozhodující, jelikož je to především účel, za jakým je lesní pozemek vlastníkem přenechán druhé osobě. Některé církevní lesní pozemky jsou tak nadřízené diecézi přenechány pouze k užívání na základě nájemní smlouvy, kdy nájemce lesního pozemku nemá právo k plodům a užitkům lesa. Předmětem nájmu v rámci lesního hospodaření jsou dále související budovy nacházející se na území lesů. Pachtovní, případně nájemní, smlouvy jsou uzavírány mezi konkrétním farním vlastníkem nemovitosti a příslušnou nadřízenou diecézí, resp. právnickou

---

⁶⁵ LUKÁŠOVÁ, Veronika. *Jak budou církve hospodařit v restituovaných lesích*. Lesnická Práce, č. 3/2013, s. 147-152

osobou diecézí zřízenou, za účelem lesní správy. Uzavírání smluv je i v tomto případě omezeno výše zmíněnými finančními limity. V závislosti na zvoleném modelu lesní správy mohou být církevní lesní pozemky spravovány přímo konkrétním vlastníkem nemovitosti nebo zprostředkovaně příslušnou diecézí na základě uzavřené smlouvy. Níže se na konkrétních příkladech pokusím nejen popsat specifika lesní správy zajišťované jednotlivými diecézemi, ale také shrnout podobnosti, jež jsou společné pro církevní lesní správu jako celek.

Arcibiskupství pražské, nejstarší správní jednotka římskokatolické církve, zajišťuje v současné době prostřednictvím vlastní organizační složky správu přibližně 22 000 ha lesa, rozdělených do 8 polesí.⁶⁶ Prodej dříví je řízen a prováděn ústředím lesní správy Arcibiskupství pražského v součinnosti s vedoucími jednotlivých polesí. Předpokládaný objem dodávek dříví je v celkové výši 120 000 m³. Další specializovaný odbor – Biskupské lesy, spravuje poměrně rozsáhlý lesní majetek Biskupství ostravsko-opavského. Pod ústředí Biskupských lesů spadá Lesní správa Ostravice a Lesní správa Vrbno, tyto jsou dále územně členěny do revírů a do menších hospodářských celků. Menší lesy ve vlastnictví jednotlivých farností jsou na základě pachtu obhospodařovány střediskem Farní lesy, rovněž spadajícím pod Biskupské lesy. Lesní správa Ostravice hospodaří na lesním majetku Biskupství ostravsko-opavského v Podbeskydské pahorkatině a centrální části Beskyd, o celkové výměře 17 234 ha. Lesní správu Ostravice tvoří dva lesní hospodářské celky Hukvaldy a Ostravice, územně členěny do 11 revírů. Většina pozemků spadajících pod Lesní správu Ostravice leží v Chráněné krajinné oblasti Beskydy. Pozemky v okolí vodní přehrady Šance zároveň spadají pod vodohospodářskou oblast určenou k akumulaci pitné vody. Menší, Lesní správa Vrbno je tvořena 5 revíry a hospodaří v oblasti Jeseníků na přibližně 6 900 ha lesních pozemků. Pro tuto oblast je typický souvislý komplex horských lesů, s pestrým mysliveckým využitím pro územní chov a lov. Za účelem čerpání finančních prostředků v rámci projektů dotovaných z Evropské unie navíc Biskupství ostravsko-opavské zřídilo v roce 2011 společnost Ministerium s.r.o. Tato společnost připravuje pro jednotlivé farnosti žádosti a následně zajišťuje i realizaci konkrétních programů. V oblasti lesní správy mezi ně patří Operační program životní prostředí a Program rozvoje venkova.

---

⁶⁶ Polesí Blatno, Polesí Rožmitál, Polesí Týn nad Vltavou, Polesí Vysočina, Polesí Dolní Břežany, Polesí Spálené Poříčí, Polesí Praha, Polesí Njedek,

Poslední dvě biskupství, která se rozhodla zařadit lesní hospodaření přímo pod vlastní odbory, jsou Biskupství plzeňské a Biskupství brněnské. Pro lesní pozemky ve vlastnictví Biskupství brněnského a farností brněnské diecéze je typická vysoká koncentrace vinařských oblastí a cyklistických stezek. Samotné Biskupství brněnské se netají tím, že má ambice využít turistický potenciál lesních oblastí a část nepotřebných farních budov již přebudovala na ubytovací centra. Specifický je případ Biskupství plzeňského, zřízeného teprve v roce 1993. Jelikož Biskupství plzeňské v rozhodném období vymezeném ZMVC ani neexistovalo, lesní pozemky byly v restitučním procesu vráceny pouze podřízeným farnostem. Dle vyjádření současného plzeňského biskupa Tomáše Holuba se začátkem roku 2017 celkově jednalo přibližně o 1350 ha lesa.⁶⁷

Odlisný, a pro církevní subjekty i relativně moderní, způsob výkonu lesní správy zvolily zbývající 4 biskupství. Na rozdíl od výše uvedených specializovaných odborů, založila tato jednotlivá biskupství následující obchodní korporace - Jihočeské katolické lesy s.r.o., Diecézní lesy Hradec Králové s.r.o., Diecézní lesy Litoměřice s.r.o. a Arcibiskupské lesy a statky Olomouc s.r.o. Příslušná biskupství jsou zakladatelem a zároveň jediným společníkem těchto společností s ručením omezeným. Správa lesních pozemků ve vlastnictví biskupství a ve vlastnictví jim podřízených farností je tak vykonávána v rámci předmětu podnikání těchto obchodních korporací. Rozhodovací pravomoci jsou rozděleny mezi jednatele, dozorčí radu a jediného společníka. Právo obhospodařovat lesy výše uvedeným společností vzniká na základě pachtovních smluv uzavřených s jednotlivými vlastníky, tj. farnostmi, kapitulami ale i biskupstvími. Lesní území jsou rozdělena na několik lesnických úseků a polesí. Po stránce organizační je zde mnoho podobností s lesní správou vykonávanou v rámci specializovaného odboru biskupství. Využití lesních pozemků se liší podle charakteru lesů a konkrétních regionálních podmínek.

Biskupství českobudějovické prostřednictvím své společnosti Jihočeské katolické lesy s.r.o., momentálně rozvíjí koncepci agroturistiky, jejímž cílem je efektivní využití vrácených lesních pozemků a rybníků ve spolupráci s jinými společnostmi soukromého práva. Dle vyjádření vedoucího ekonomického oddělení Biskupství českobudějovického se církevní subjekty musí nyní soustředit na investiční využití

---

⁶⁷ Blíže viz dostupné online na: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/plzenske-biskupstvi-ziskalo-v-restitucich-uz-vetsinu-pozemku_413781.html

vlastního majetku tak, aby si tím zajistily finanční samostatnost i v budoucnosti a mohly se tak i nadále věnovat naplňování svých poselství. Tento přístup je možné pozorovat i u ostatních biskupství. V této souvislosti se po vzoru západoevropských zemí vyvíjí i zcela nový a specifický koncept tzv. církevní turistiky, založený na aktivním využívání církevního nemovitého majetku nacházejícího se v turisticky atraktivních oblastech. Na rozdíl od běžné lesní turistiky je u církevní turistiky navíc přítomen i duchovnější rozměr křesťanské víry. Jak můžeme pozorovat v zahraničí, mezi její nesporné výhody patří zejména odolnost vůči ekonomickým výkyvům a rovnoměrné zastoupení všemi věkovými kategoriemi. Atraktivní spojení lesního prostředí, za současného využití opuštěných farních staveb pro ubytovací kapacity pro církev nepochybně představuje výbornou podnikatelskou příležitost. V současné době se již vytváří relativně organizovaná síť poutních míst rozmístěná po celé republice, nevyjímaje církevní lesy.⁶⁸ K těmto tendencím se kladně staví i samotná Česká biskupská konference.

Produkce dříví jakožto obnovitelné suroviny zůstává i pro církevní subjekty hlavním zdrojem příjmů z lesa. Obchod s vytěženým dřívím je následně biskupstvími zprostředkován i pro jednotlivé farnosti.⁶⁹ Můžeme zde však vidět i nové tendence, kdy jednotlivé diecéze projevují snahu plně využít ekonomický potenciál navrácených lesních pozemků a pouštějí se i do nových, moderních oblastí podnikání. V následujících letech bude zajímavé sledovat, zda především rozvoj církevní turistiky přinese očekávaný ekonomický přínos. Značná část příjmů je investována do celkové obnovy zastaralé lesní infrastruktury (budovy, vodní toky, cesty), která je církevními subjekty odůvodněná zanedbaným stavem navráceného nemovitého majetku. Další významnou výdajovou položku v souvislosti s lesní správou tvoří investice do nových lesnických technologií. Investice přinášející stabilitu a především možnosti soběstačného hospodaření by měly být pro církev prioritou. K dnešnímu datu téměř všechny diecézní lesní správy využívají čerpání finančních prostředků z několika operačních programů Evropské unie.⁷⁰ Činnost Římskokatolické církve je ale pořád finančně podporována především státem, a to za současného vyplácení finančních náhrad v rámci majetkového vypořádání.

---

⁶⁸ Blíže viz <https://www.cirkevnuturistika.cz/>

⁶⁹ LUKÁŠOVÁ, Veronika. *Jak budou církve hospodařit v restituovaných lesích*. Lesnická Práce, č. 3/2013, s. 147-152.

⁷⁰ Program rozvoje venkova, Operační program životní prostředí

3. Historický vývoj pozemkového vlastnictví a specifika církevního pozemkového vlastnictví v průběhu dějin

3.1. Pojetí a význam pozemkového vlastnictví v římském právu

Římské pojetí vlastnického práva vyjadřuje vlastnictví jako právní panství nad věcí, které je všeobecné, přímé a výlučné, přičemž jeho předmětem jsou pouze věci hmotné. Pojem panství s ohledem na jeho dnešní konotaci a vyjádření již působí poněkud cizí. Římané se však místo teoretických úvah soustředili spíše na praktickou stránku vlastnictví. Ve vztahu k vlastníkovi je zajímavé především to, jaká konkrétní oprávnění mu poskytuje a jak je může vůči ostatním navenek prosadit. Vlastnictví bylo chápáno jako souhrn projevů, které teprve společně vyjadřují jeho podstatu. Souhrn vlastnických oprávnění se skládal z následujících složek: *ius possidendi*, *ius utendi*, *ius fruendi* a *ius disponendi*. V dnešní teorii je toto pojetí vlastnického práva označováno za syntetické s ohledem na fakt, že všechna oprávnění společně překračují pouhý součet oprávnění a jenom společně jsou absolutním vyjádřením vlastnického vztahu. Ovlivnění římským pojetím vlastnického práva je patrné i v novodobých kodexech občanského práva, a to i navzdory mnohaletému historickému vývoji.

Pozvolněji se však vyvíjelo vlastnické právo k půdě, s počátky v prvobytně pospolné formě, postupně až k vlastnickému vztahu k pozemku nazvanému *heredium*. Původ slova *heredium* je odvozen od skutečnosti, že tyto pozemky mohly být původně pouze děděné a nikoli zcizované, a symbolizovaly tak kontinuitu mezi jednotlivými generacemi. V dnešní terminologii je *heredium* spíše označením výměry ekvivalentní k 5060 m². V dobách archaických patřily pozemky do kolektivního vlastnictví rodu. Rozklad kolektivního a rodinného vlastnictví byl postupný a souběžný s majetkovou diferenciací římského obyvatelstva. Římská státní ideologie původně vycházela z předpokladu, že veškerá půda byla ve vlastnictví státu, navazujíc na historickou tradici o prvotním rozdělení domovních pozemků *hereditum* mezi Římany při založení Říma. Teprve tato státní půda označována jako *agerpublicus* byla následně přidělována jednotlivým občanům do vlastnictví soukromého - *agerprivatus*. Vedle municipálních pozemků nacházejících se na území Itálie – *praedia in solo Italico*, římské právo znalo ještě pozemky provinční, právně považované také za státní

majetek nebo v případě pozemků císařských za pozemky ve vlastnictví císaře. Vztahy k této půdě se obsahově lišily od vlastnictví civilního, a to svým omezením právního panství a navíc i povinností platit zvláštní pozemkovou daň *tributum*. Rozdíly v ochraně právních vztahů k pozemkům italským a k pozemkům provinčním byly postupně stírány a s konečnou platností celkem odstraněny až v justiniánském právu, když byla pozemková daň zavedena hromadně pro všechny pozemky.

3.2. Vlastnické vztahy a pozemkové vlastnictví ve středověku

Ve středověku bylo vlastnictví nazýváno různě. Rozšířené bylo s ohledem na pořad přetrvávající vliv římské nauky latinské označení *proprietas* a *dominium*, ve střeoevropském prostoru taktéž německá označení jako *Eigenschaft* a *Eigenthum*, překladem pouze jako „dědictví“.⁷¹ Se svojí definicí vlastnického práva evropské právní myšlení významně ovlivnil a obohatil italský komentátor a glosátor Bartolus de Saxoferrato, inspirován římskoprávními texty. Vlastnické právo individualizoval s důrazem na jeho uživatelskou stránku. Rozlišoval tři formy vlastnictví, a to - *dominium directum*, *dominium utile* a *quasi dominium*. *Dominium utile* nejvíce příznačné pro období feudalismu v sobě zahrnovalo fiduciární vztahy mezi pánem jakožto vrchním vlastníkem seniorem a jeho vasalem, kdy pán jako vlastník pouze propůjčuje k užívání objektu lenního vztahu výměnou za souhrn povinností *fidelitas* sodvozených od věrnosti vasala, kterou je vázán.

Užitkové vlastnictví *dominium utile* bylo v lenním systému základním pilířem feudálního společenství založeného na vlastnictví půdy, zemědělské činnosti a naturálním hospodářství. Panovníci si takto zajišťovali stabilitu a bezpečnost v zemi. Předchůdce feudálního zřízení můžeme hledat v rozpadajícím se římském společenství, které muselo nevyhnutelně řešit potíže s nedostatkem lidských zdrojů v zemědělství. Základem každodenního středověkého života a zdrojem obživy se pro podané stala především nenahraditelná zemědělská půda. Byl to právě její nedostatek, jež vyvolal kolonizaci dalších území spočívající v odlesňování, což mělo za následek nevratnou revoluční změnu v podobě celé krajiny, zejména té venkovské a přesuny venkovského obyvatelstva. Koncem 11. století se i na našem území začíná postupně formovat elitní vrstva šlechty, vzniklá z knížecí družiny. Postupně se tak vytváří vrstva tzv. pozemkové šlechty. Zde můžeme spatřovat původ genealogických řad - urozených rodů, v rámci kterých budou následně přidělené pozemky převáděné i na další dědice rodu. Počátkem 13. století bylo postavení některých šlechtických rodů natolik pevné, že jejich vliv byl patrný během celého českého středověku a postupně oslaboval jednotu a sílu panovníka. Feudální společenství založené na vztahu věrnosti *fidelitas* k panovníkovi, se tak s polevující věrností šlechty začalo postupně rozpadávat.

---

⁷¹ JIREČEK, Hermenegild. Slované právo v Čechách a na Moravě. Doba druhá: Od počátku XI. do konce XIII. století, Praha: K. Bellmann, 1864, s. 268 a 276 a násl.

3.2.1. Postavení církve ve středověké společnosti a její pozemkové vlastnictví

Eminentní postavení křesťanské církve ve středověké společnosti, na úrovni diametrálně odlišné té dnešní, jednoduše nelze popřít. Instituce, která byla schopná přežít i zánik západoroímské říše, se ve středověku stala neodmyslitelnou součástí každodenního života a mnoha způsoby zasahovala nejenom do jejího fungování, ale i myšlení lidí z různých společenských vrstev. Hierarchické uspořádání středověké společnosti bylo odrazem učení o trojím lidu – duchovenstva, šlechty a poddaných. Ke konci 13. století lze zaznamenat vznik nové skupiny - měšťanů. V pravém slova smyslu lze v této době o vlastníku půdy mluvit pouze v případě panovníka jako jediného „*rex ministr Dei*“. Povaha vztahů ostatních subjektů k majetku, a to především zemědělské půdě, mohla být po formální stránce vnímána pouze jako vyšší, či nižší forma držby, omezená co do užívání tak i do požívání. V praxi však byla tato *de iure* vyšší forma takzvané svobodné držby vnímána *de facto* jako vlastnictví. Právě tato svobodná desková držba byla příznačná i pro církve jako celek.

Postavení duchovenstva ve středověké hierarchii bylo zajištěno pouze právní a majetkovou ochranou poskytovanou panovníkem. Katolická církev byla zcela závislá na panovníku, který jí mocensky ovládal. Vzhledem k tomu, že se již od svého počátku úzce vázala ke státoporným silám, byla mnohdy považována za jednu ze složek státní správy. Společně s christianizací českého státu přicházející z německých oblastí bylo postupně přebíráno i germanistické pojetí pozemkového vlastnictví, zahrnující institut vlastnických kostelů. Dle germanistů sakrální stavba stojící na pozemku vlastníka patřila vlastníku pozemku se vším všudy, tedy jak v temporálním, tak spirituálním ohledu.⁷² Církevní majetek tedy nebyl považován za nedotknutelný a příležitostně byl propůjčován jako léno.⁷³ Zřízení vlastnického kostela představovalo pro vlastníka pozemku mnohdy velmi výhodnou a profitabilní záležitost. Umožňovalo mu majetkový celek plně využívat (k prodeji, pronájmu či postoupení), převést v rámci dědictví a kromě toho bylo chráněno samotným církevním právem.

⁷²FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. s. 87.

⁷³BIRNSTEIN, Uwe; EBELOVÁ, Ivana. *Kronika křesťanství*. Praha: Fortuna Print, 1998. s. 112-113.

V důsledku narůstajícího odporu vůči laické investituře a césaropapistickým tendencím došlo v roce 1222 k uzavření tzv. konkordátu wormského. Přijetím konkordátu a dalších souvisejících dokumentů, došlo k definitivnímu zániku institutu vlastnických kostelů. Vlastnické právo tak bylo proměněno, nebo lépe řečeno redukováno, na pouhé patronátní právo.⁷⁴ Z původního vlastníka se stal patron s omezenými právy a povinnostmi vůči kostelu. Některým církevním institucím, a to především klášterům, se podařilo přimět jejich zakladatele, aby na ně převedli práva z patronátu. V důsledku této inkorporace se osobou oprávněnou i povinnou stal subjekt církve a došlo k výraznému posílení katolické církve ve společnosti. Do roku 1230 církev do své faktické správy nabyla celkem přes 1000 vesnic, přes 600 popluží, vinic a lesů, mimo to dále různé nemovitosti jako kostely a kaple.⁷⁵ Subjektem patronátního práva se kromě církevních ústavů stávala i různá jiná veřejně prospěšná beneficia, jako například školy nebo knihovny. Patronátní vztah vznikal při prvním založení církevního úřadu nebo jakéhokoliv jiného beneficie, a to poskytnutím pozemku, vystavěním, případně poskytnutím jiných hmotných prostředků potřebných při zřízení. Subjektem patronátního práva mohla být pouze osoba, a to jak fyzická, tak právnická, způsobilá k právům církevním. Vyloučení byli všichni nekřesťané, kacíři a osoby z církve exkomunikované. Povinnosti plynoucí z práva patronátního však musely být dodržovány i nekřesťany. Patronát, který byl s nemovitostí spojen jako trvalé oprávnění, převládající v zemích rakouských, se nazýval *ius patronatus reale*. Převody patronátního práva byly ovládány zásadou bezplatnosti. Porušení této zásady by naplňovalo skutkovou podstatu svatokupectví, neslučující se s křesťanskými hodnotami. Ve vztahu k pozemkům měl patronát akcesorickou povahu.

Svojí povahou patronátní právo patřilo do oblasti veřejného práva, neboť bylo ovládáno nikoli zásadou soukromého prospěchu patrona, ale veřejným zájmem církvi. S nástupem reformatismu, lze v přístupu k patronátnímu právu pozorovat narůstající vliv velkostatkářů. Ambiciózní vyšší i nižší šlechtu upoutala především sekularizační složka husitského programu, který katolické církvi vytýkal její zálibu ve vnější okázalosti a touze po moci. Církevní instituce, které dříve vlastnily zhruba třetinu

---

⁷⁴NĚMEC, Bohumil. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*. Díl 4., [Oedem-Práh]. Fotoreprint. Praha: Paseka, 2001.s. 330. „Patronátní právo jest souhrn práv i povinností, které nezávisle na hierarchickém postavení přísluší nějaké osobě vzhledem ke kostelu nebo k církevnímu úřadu na základě zvláštního právního důvodu“.

⁷⁵MIKLÍK, Josef Konstantin. *Theologie dějin*. V Olomouci: Dominikánská edice Krystal, 1940. Soukromé tisky Dominikánské edice Krystal. s. 56.

veškeré půdy v království, ztratily v průběhu husitských válek téměř 90 % svých původních statků.⁷⁶ Během českého stavovského povstání v letech 1618-1620 přišla katolická církev o další svoje statky, jejich zabrání však bylo bělohorskými vítězi považováno za nulitní od samého počátku. Vlastnické právo jiných subjektů k církevním majetkům nabyté v letech 1618-1620 bylo ze zemských desek jednoduše vymazáno. Co se týče samotné evidence, nemovité majetky ústředních orgánů církevní správy a většiny klášterů byly intabulované v deskách zemských vedených zemským soudem. Církevní právnické osoby byly povinny vyžádat si vždy k vkladu vlastnického práva předběžný souhlas panovníka.⁷⁷

---

⁷⁶ VLČEK, Pavel; SOMMER, Petr; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997. s. 19.

⁷⁷KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy komentáře.s. 7.

3.3. Pozemkové vlastnictví církví v období novověku a osvícenství

Nástup osvícenství byl hluboce ovlivněn anglickým filosofem Johnem Lockem a jeho teorií o společenské smlouvě a přirozeném stavu, který spojuje s přirozeným vlastnickým právem a elementárním sebevlastnictvím. Přirozenoprávním myšlením byl následně ovlivněn i proces tvorby OZO, a to zejména tezí Jean-Jacques Rousseau o rovnosti všech lidí a zdůrazněním přirozeného práva. Na území českých zemí však i koncem 18. století pořád platilo městské právo z 16. století upravené zcela nevyhovujícím Koldínovým zákoníkem, nezohledňujícím změny v rozložení společenských sil. Přijetí moderního občanskoprávního kodexu bylo proto nevyhnutelné. Práce na OZO byly definitivně ukončeny v roce 1787 a dne 1. června 1811 byl vyhlášen patentem pro veškeré německé dědičné země rakouského mocnářství. Moderní pojetí neomezeného vlastnictví v OZO, jehož základní definici kopíruje i dnešní ObčZ, ve svém prvním znění ještě pořád obsahovalo úpravu děleného vlastnictví – jeden z posledních pozůstatků feudální koncepce vlastnických vztahů. Pod tlakem ekonomického rozvoje však došlo po roce 1848 ke změnám i v oblasti děleného vlastnictví a ze zákoníku bylo definitivně vypuštěno alodifikačními zákony. OZO obsahoval pouze obecnou úpravu vlastnického práva, nečinil rozdíly mezi vlastníky a nerozlišoval vlastnictví na veřejné, soukromé, popřípadě jiné. Církevní majetek upravovalo pouze ustanovení § 1472 OZO vztahující se na speciální vydržecí dobu týkající se „statků církví“, z čehož můžeme dedukovat, že OZO přímo předpokládal, že vlastníkem tohoto majetku byly církve.

S nástupem josefínského absolutismu, kterému předcházely jisté náběhy již za vlády Marie Terezie, jsou hegemonie státu nad církví a zásahy patronů do jejich majetkové oblasti natolik výrazné, že patronátní právo ve vztahu k církvím upravuje téměř výlučně pouze jejich povinnosti na úkor úbytku práv.⁷⁸ Na základě patentu vydaného Josefem II. dne 29. listopadu 1781, mělo dojít ke zrušení všech klášterů, jež se nezabývaly veřejně prospěšnou činností, jako je školství a vyučování, věda, péče o staré a nemocné, zemědělství nebo řemesla.⁷⁹ V několika vlnách byla postupně

---

⁷⁸NĚMEC, Damián. Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma válkami. In Koucká, Ivana – Papajík, David (ed.). *„Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938“*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 48.

⁷⁹HANZAL, Josef. *Od baroka k romantismu: ke zrození novodobé české kultury*. Praha: Academia, 1987. s. 122.

zrušena víc než jedna třetina z původního počtu cca 2000 klášterů. Zabavený církevní majetek byl následně vložen do speciálních náboženských fondů za účelem postupného vybudování celostátní sítě farností a financování duchovních. Éra absolutismu dožila finálních změn v roce 1848, kdy narůstající vliv hnutí bojujících proti absolutismu dosáhl svého vrcholu a císař Ferdinand I. Musel přistoupit ke slibu postupného přetvoření Rakouského císařství v konstituční stát. V přetrvávající revoluční atmosféře došlo dne 18. srpna 1855 mezi Apoštolským stolcem a rakouským císařstvím k uzavření konkordátu upravujícímu poměry státu a církve. Konkordát publikovaný pod č. 195/1855 ř. z., článkem XXIX. deklaroval, že katolická církev je nejenom oprávněná vlastnit movitý a nemovitý majetek, ale je také oprávněná jej jakýmkoliv zákonným způsobem získávat, což v té době nebylo žádnou samozřejmostí. Konkordát dále deklaroval, že majetek Náboženského fondu a církve jsou vlastnictvím církve spravovaným pod jejím jménem a pod jejím vrchnostenským dozorem. Stát si však jako donátor dotací poskytovaných z veřejného rozpočtu vymínil, že pověřený správce je oprávněn majetek zcizit nebo zatížit značným břemenem pouze po předchozím souhlasu Rakouského císařství nebo jeho zmocněnce. Poskytování finanční podpory pro církevní účely, nezakládalo právo s církevním majetkem libovolně nakládat, ani právo k jednostranným právním aktům jako konfiskace nebo sekvestrace.⁸⁰ Bylo však jasně stanoveno, že vlastnické právo k majetku spravovanému náboženskými fondy svědčí katolické církvi a stát ho může nanejvýš jejím jménem spravovat. K vypovězení konkordátu ze strany císařství došlo dne 30. července 1870, v reakci na výsledky vatikánského koncilu, kde došlo k vyhlášení tzv. „dogma o papežské neomylnosti“. V praxi se o faktickém vlastnictví církvi k pozemkům nepochybovalo. Církvemi zřízené právnické osoby byly jakožto vlastníci zapsané ve veřejných knihách, většinou v deskách zemských, u menších objemů po roce 1871 v pozemkových knihách. Právní praxe této doby na rozdíl od stavu po roce 1948, proto jen stěží mohla považovat církevní majetek za vlastnictví veřejné, byť i jen jeho zvláštní druh. Tuto myšlenku podporují rovněž historici a právníci Antonín Hobza a Josef Tureček, když sami uvádějí, že „nabývání tzv. církevního majetku, jeho pozbývání i všechny právní změny následkem právních jednání řídí se u nás výlučně právem občanským“.⁸¹

---

⁸⁰ KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. Olomouc: Společné, pro dialog církve a státu v Olomouci, 2004, s. 30-31.

⁸¹ HOBZA, Antonín; TUREČEK, Josef. *Úvod do církevního práva*. Praha: vl.nákl., 1929.

3.4. První republika a první pozemková reforma

Vytvoření samostatného československého státu bylo výsledkem rozpadu rakousko-uherské monarchie v návaznosti na konec první světové války. Ve snaze zachovat alespoň částečnou právní kontinuitu byl recepční normou - zákonem č. 11/1918 Sb. z a n., až na výjimky přijat právní řád Rakousko-Uherska. Hlava nového samostatného státu, prezident Masaryk, se rozhodl zachovávat vůči katolické církvi přísnou neutralitu.⁸² I přes počátečné snahy a úvahy o provedení odluky inspirované francouzským právním řádem formou vyvlastnění církevního majetku bez náhrady, k žádné transformaci v důsledku vzniku nového státu nakonec nedošlo. Zásadním zlomem do majetkových poměrů nejen katolické církve bylo až provedení pozemkové reformy, souběžně i s dalšími evropskými zeměmi.⁸³

Pozemková reforma na území Československé republiky byla vyvolána souhrnem sociálních a hospodářských příčin, které byly nerozlučně spjaty se samotnou zemědělskou výrobou. Reforma ovlivnila nevratným způsobem další vývoj československého zemědělství a charakter vesnic. Ještě před zahájením pozemkové reformy bylo v roce 1918 zjištěno, že zhruba jedna polovina veškeré půdy na území Československa je tvořena zemědělskou půdou. Téměř jedna třetina výměry půdního fondu v Českých zemích byla v rukách pouze 236 velkostatkářů. Většina velkostatků byla ve vlastnictví cizí šlechty nebo právě církvi. Lze konstatovat, že geneze církevního nemovitého majetku byla díky relativně bohatému množství dochovaných pramenů zmapována podstatně podrobněji a lépe než tomu bylo u šlechtického majetku.

3.4.1. Církevní pozemky a první pozemková reforma

Nemovitý majetek katolické církve v Československé republice činil v roce 1918 výměru ve výši celkem 420 000 ha, z toho 265 000 ha na území českých zemí. Pozemkový majetek far a klášterů tvořilo dalších asi 50 000 ha. Celkově bylo

---

⁸²HALAS, František X. *Neklidné vztahy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium.s. 38-39.

⁸³ Celkem 12 evropských států – Bulharsko, Estonsko, Jugoslávie, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Německo, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Rusko a Řecko.

pozemkovou reformou postiženo asi 380 000 ha církevní půdy.⁸⁴ Právní názory na pozemkovou reformu nejsou dodnes jednoznačné. Panující neshody ohledně přínosů pozemkové reformy mohou být částečně ovlivněny i tím, že byla provedena ve spěchu a za politicky vyhrocené situace. Skutečným cílem pozemkové reformy mělo být především snížení sociálního napětí na venkově a utlumení revoluční nálady. I když pozemkovou reformu fakticky odstartoval na jaře roku 1919 Záborový zákon přijatý pod č. 215/1919 Sb., o zabránění velkého majetku pozemkového, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Záborový zákon“), již první ze série zákonů - Zákon o obestavení velkostatků přijatý dne 9. listopadu pod č. 32/1918 Sb. z. a n., (dále jen „Zákon o obestavení velkostatků“) stanovil, že: *“Každé zcizení mezi živými, jakož i zastavení a reálné zatížení smluvní i exekuční statků zapsaných do desek zemských bez svolení úřadů pro správu zemědělskou jest neplatné. Zápisy do zemských desek o právních jednáních uvedených v § 1, jež pocházejí ze smluv datovaných před platností tohoto zákona, jsou nepřijatelné”*.

Zákon o obestavení velkostatků se prvně zaměřil pouze na obestavení statků zapsaných do zemských desek a neřešil otázku výměry dotčených pozemků. Základní tezí pozemkové reformy byl přesun takzvaných velkých pozemkových majetků na střední a malé vlastníky. Otázka výměry však byla specifikovaná teprve dalším zákonem. Velkými pozemkovými majetky se v souladu s ustanovením § 2 Záborového zákona rozuměly soubory nemovitostí s právy, nerozlučně spjatými s jejich držbou, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům převyšovala 150 ha zemědělské půdy - rolí, louk, zahrad, vinic, chmelnic; nebo 250 ha půdy vůbec. Postiženy byly i majetky menší v případě, že existovala naléhavá potřeba půdy anebo nedostačovaly pozemky zabrané, případně vyžadoval-li to obecný zájem ve smyslu ustanovení § 14 Záborového zákona. Právní pojetí církevního majetku bylo citlivou záležitostí, a to i navzdory tomu, že prvorepublikové právo s pojmem církevní majetek aktivně operovalo. Církevní majetek byl uznáván nejvyššími soudními institucemi, civilními i správními. Výslovnou zmínku o církevním majetku v zákoně najdeme například v ustanovení § 1 odst. 3 zákona č. 318/1919 Sb., o zajištění půdy drobným pachtýřům (ve znění novely č. 311/1920 Sb.), který výslovně zmiňuje: *„Statky církevními ve*

---

⁸⁴ SUCHÁNEK Radomír: *Modus Vivendi*, in: TRETERA Jiří: *Revue církevního práva*. Praha: 2002, s. 206.

smyslu tohoto zákona rozumějí se nemovitosti kterékoli církve nebo náboženské společnosti vůbec (pozemky kostelní, zádušní, farní obroční apod.)“⁸⁵. Nemovitý majetek věnovaný v rámci dědického řízení nadačním církevním fondům byl dle judikatury jměním účelovým a svou samostatností a právní subjektivitou si zachovával právě díky svému využití výhradně k účelům církevním. I když majetek právně spadl pod statky církevní, dle Zákona o zajištění půdy drobným pastýřům byla jeho správa vykonávána odděleně od ostatního církevního jmění.⁸⁵

V případě katolické církve bylo ale problematické, zda se měla pozemková reforma vztahovat na církevní majetek jako celek, nebo pouze na nemovitosti ve vlastnictví jednotlivých církevních právnických osob. Dle judikatury Nejvyššího soudu byl jměním církve katolické soubor všech věcí a práv mající majetkovou cenu, trvale s ní spojen svým účelem, a to prostřednictvím jejich církevních ústavů. I když platné právo těmto ústavům přiznávalo zvláštní právní osobnost, soud výslovně poukázal na jejich podřízenost většímu organismu církve zdůrazňující zároveň zásadu solidarity vůči tomuto celku. Měl to být právě společný účel jednotlivých majetkových podstat církevního jmění, sloužící potřebám a prospěchu církve, jež vtiskl celému majetku církve římsko-katolické ráz jisté singularity.⁸⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 57/1890 ř.z., o vnějších poměrech církve katolické uváděla, že právní individualita jednotlivých církevních ústavů nedosahuje takové samostatnosti, a to ani samostatně, ani vůči sobě navzájem, jaká se vyskytuje u jiných právních subjektů a jmění jednotlivých církevních ústavů slouží účelům církevním pouze jako celek. Z obavy před zpochybněním pozemkové reformy samotným Vatikánem však Státní pozemkový úřad odmítl princip jednotnosti a každý církevní subjekt byl chápán jako samostatný.⁸⁷

Záborový zákon schválený dne 16. dubna 1919 prováděl první pozemkovou reformu v nejširším rámci a jako vůbec první pracoval s pojmem *zábor*. Upuštěno bylo od použití pojmů *výkup* nebo *vyvlastnění statků*. Použití pojmu *zábor* mělo evokovat výhradu státu kdykoliv v budoucnu půdu za náhradu převzít a zároveň právo omezit dispoziční právo vlastníků, jež mohli s půdou nakládat pouze se svolením Státního pozemkového úřadu. Státní pozemkový úřad, zmíněný již Záborovým zákonem,

---

⁸⁵ Rozhodnutí NS ČSR R II 328/20

⁸⁶ Rozhodnutí NSS ČSR Boh. A 4829/25 (9720/25)

⁸⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003. Dějiny českých zemí. s. 571.

legálně vznikl teprve zákonem č. 330/1919 Sb., o pozemkovém úřadu přijatým dne 11. června 1919 a provedeným následně vyhláškou vlády republiky Československé č. 535/1919 Sb., o počátku činnosti pozemkového úřadu. V jeho kompetenci bylo provádění celé pozemkové reformy. V souladu s § 7 záborového zákona Státní pozemkový úřad uděloval mimo jiné i souhlas k prodeji dotčených nemovitostí. První pozemková reforma byla, na rozdíl od pozemkové reformy na území Ruska nebo druhé pozemkové reformy, prováděná za náhradu. Vlastník pozemků přesahujících zákonem stanovenou výměru, byl povinen Státnímu pozemkovému úřadu předložit soupis majetku, který byl po prošetření knihovním soudem opatřen ve všech veřejných knihách poznámkou, označující záměr státu majetek zabrat. Dispozice s poznačenými obestavenými nemovitostmi prozatím nebyla omezena a vlastníci mohli svůj nemovitý majetek dále pronajímat, zatěžovat, dělit nebo zcizovat, to však pouze se souhlasem Státního pozemkového úřadu. Označený nemovitý majetek byl později buď skutečně zabrán a následně ponechán ve vlastnictví státu, případně po roce 1920 přidělen na základě Přídělového zákona přijatého pod č. 81/1920 Sb. V případě záboru půdy přesahující výměru 150 ha resp. 250 ha, se zabírala veškerá půda a nikoli pouze část přesahující tyto výměry. Majitel zabrané půdy mohl v souladu s § 11 Záborového zákona získat část zabrané půdy nepřesahující zákonem stanovený limit zpět.⁸⁸

3.4.2. Přidělování zabrané půdy

Druhá fáze první pozemkové reformy spočívala v přidělování zabrané půdy. V souladu s obecným ustanovením § 10 Záborového zákona, bylo stanoveno, že pokud si stát zabranou půdu neponechá na všeobecně prospěšné účely, půdu přidělí družstvům nebo jednotlivcům. Podle výpočtu Ústavu pro zemědělské účetnictví České zemědělské rady se mělo zábořem celkově získat, včetně záboru císařských statků, asi 1 300 000 ha zemědělské a 3 000 000 ha lesní půdy, což mělo vystačit pro kolonizaci přibližně 430 000 rodin.⁸⁹ Příděl půdy byl nejdřív upraven provizorním zákonem č. 318/1919 Sb., o zajištění půdy drobným pachtýřům, na základě kterého byly přidělovány zabrané církevní, deskové či nadační pozemky. Ceny přidělované půdy vycházely z průměrných cen roku 1913 a mohly být rozvrženy až na deset splátek.

---

⁸⁸ Státní ústřední archiv (SÚA) Praha. f. SPÚ. i. č. 27, k 316, sig. G 1/3, fasc. 231.

⁸⁹ Těšnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění (TZNS) – 46. schůze NS 16. 4. 1919.

Platnost tohoto opatření byla původně plánovaná pouze na jeden rok, nakonec se však udrželo v platnosti až do roku 1926.⁹⁰ Přídělový zákon umožňoval přiděl půdy jednotlivcům pouze výjimečně. Většina lesní půdy a pastvin byla přidělena obcím, veřejným svazům nebo sdružením. Zatímco náhradový zákon paralyzoval kritiku pozemkové reformy jako porušující zásadu nedotknutelnosti soukromého vlastnictví⁹¹, aby se umlčel nepříznivý ohlas rolníků, byl přijat další ze série zákonů upravujících provádění pozemkové reformy a kromě náhradového zákona doplňující zákon úvěrový. Zákon č. 166/1920 Sb., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy z 11. března 1920 umožňoval při koupi vyvlastněné půdy získat úvěr až do výše 9/10 ceny přidělu. Na poskytnutí úvěru, však nebyl žádný zákonný nárok a žádající neměli žádnou jistotu, že jim bude úvěr ke koupi vyvlastněné půdy opravdu poskytnut. Celkem však bylo poskytnuto asi 2,6 mld. Kč úvěru všeho druhu.⁹²

3.4.3. Výsledky první pozemkové reformy

Lze shrnout, že provedení první pozemkové reformy mělo mnohem mírnější dopad na církve a náboženské společnosti, než na šlechtu. Měla být totiž zohledněna především obecně prospěšná činnost těchto subjektů.⁹³ V souladu se spisy Pozemkového úřadu bylo do 1. ledna 1928 ze zabraného majetku odprodáno celkem 379 626 ha půdy a povoleno zadlužení v 1482 případech za celkového obnosu 1.431.926.650,- Kč.⁹⁴ V českých zemích tvořily pozemkovou reformou dotčené církevní půdy s výměrou nad 150 až 180 ha přibližně 235 000 ha. Celkově se jednalo o zhruba 60 katolických církevních právnických osob.⁹⁵ Nedotčený zůstal majetek nižších organizačních složek - farností, záduší nebo obrocí. Vývoj pozemkové reformy značně ovlivnilo i ustanovení § 20 Přídělového zákona, prosazené kulturními činiteli, dle kterých měl Státní pozemkový úřad přihlížet k tomu, aby přidělem nebyl narušen ráz krajiny a zničeny přírodní, historické a umělecké památky. Církevních osob se výjimka pozitivně dotkla zejména v části týkající se ochrany historických kulturních

---

⁹⁰SÚA Praha f. SPÚ, 1. č. 2, k 293, sig. G 1/1.

⁹¹TZNS, 128. schůze NS 11. 3. 1920 a 140. schůze 8. 4. 1920.

⁹²PAVEL, A.: *Československá pozemková reforma*. Pozemková reforma, roč. XIX, 1938, s. 37.

⁹³KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003. s. 473.

⁹⁴Státní ústřední archiv Praha, f. SPÚ, k. 318, sig. G 1/3, fasc. 237.

⁹⁵PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2004. s. 84.

památek. Jelikož stát neměl dostatečné finanční prostředky k údržbě těchto nemovitých památek a původní majitel by z výnosů pouhých 150 ha (resp. 50 ha), nebyl schopný nemovitosti náležitě udržovat a množství církevních staveb společně s přílehlými pozemky se tímto podařilo zachránit. V porovnání s ostatními vlastníky zabraných pozemků, byly církevní právnické osoby zvýhodněny a bylo k nim přistupováno šetrněji, což bylo odůvodněno, jak jsme již uvedla výše, jejich rozsáhlou obecně prospěšnou činností. Toto bylo opětovně potvrzeno i analýzou první pozemkové reformy provedenou v roce 1933 a většina církevního pozemkového vlastnictví zůstala i nadále v rukou církví. Z celkové výměry zůstalo celorepublikově ve vlastnictví původních vlastníků celkem 67,72 % velkostatkářské půdy, u církevních velkostatků však tato výměra dosahovala příznivějších 84,14 %.⁹⁶

---

⁹⁶ČERVINKA, Eugen. *Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatkách římsko-katolické církve*. Praha: Volná myšlenka československá, 1933. s. 59.

3.5. Doba nesvobody, období limitované demokracie a druhá pozemková reforma (1938- 1948)

První pozemková reforma v podstatě zlikvidovala poslední přežitky feudalismu, čímž umožnila vývoj nových společenských vztahů mezi menšími rolníky a příliv nového kapitálu do zemědělství. Vyostřená situace v celé Evropě ale nakonec vyústila v II. světovou válku. Okupace Československa společně se zabráním části území vyhnala množství rolníků hlouběji do vnitrozemí. Československá republika byla Mnichovským diktátem donucena postoupit v zájmu obrany strategické pohraniční oblasti – části Chodska, Jilemnicka, Mostecká, Novohradska, Ostravska, Uničovska, Zábřežska. Celkově na území Československé republiky zabrali němečtí okupanti cca 500.000 ha zemědělské půdy. Československý právní řád na území okupovaných Sudet byl s řadou obměn nahrazen právním řádem německým a na odtržené části se nevztahoval ani konkordát z roku 1933 mezi Svatým stolcem a Německem, co umožnilo nacistickému totalitnímu režimu tvrdší zacházení s církvemi, náboženskými společnostmi a jejich členy. Agresivní praktiky se však po 15. březnu 1939 dotkly především židovských náboženských obcí, nadací a spolků. K zabírání nemovitého majetku českých právnických osob byl mimo jiné využit IX. odbor protektorátního Ministerstva zemědělství a lesnictví, později po 1. březnu 1942 tuto úlohu převzal na základě vládního nařízení č. 241/1942 Sb., znovuzřízený Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu jako nástroj německé kolonizační politiky.⁹⁷ Tímto způsobem byly konfiskovány rozsáhle církevní majetky za účelem zřízení vojenských cvičišť Waffen SS na Benešovsku, Neveklovsku, Sedlčansku a Neveklovsku v Čechách nebo Boskovicku, Prostějovsku a Vyškovsku na Moravě.⁹⁸

Tak jak naléhání na provedení první pozemkové reformy úzce souviselo s koncem I. světové války, druhá pozemková reforma byla opětovně nastolena s koncem II. světové války, v duchu revolučního hesla „*půda patří těm, kdo na ni pracují*“. Přestože období druhé pozemkové reformy netrvalo dlouho, léta 1945-1948 byly pro české země naprosto zásadní hned v několika oblastech. Změnilo se

---

⁹⁷KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy komentáře. s. 27.

⁹⁸GEBHART Jan. *Velké dějiny země Koruny České XV. b*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2007. s. 57.

uspořádání majetkové, národností složení i celková politická orientace.⁹⁹ Téměř veškeré vlivné politické subjekty na československé scéně - komunisté, národní socialisté, sociální demokraté - byly zaměřeny výrazně levicově. Potvrzující byly parlamentní volby v roce 1946, ve kterých komunisté získali v českých zemích neočekávaných 40 % voličských hlasů. Ve vztahu k majetku a především pozemkům církevních společenství se objevily dvě protikladné tendence. Vyjádřením první, převažující tendence, směřující k nápravě křivd způsobených v letech 1938-1945 byly dva dekrety prezidenta republiky, a to č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů a kolaborantů a některých organizací a ústavů; a č. 124/1945 Sb., o některých opatřeních ve věcech knihovních, dále také zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích vycházejících z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku. Na druhé straně, zejména aplikace sporného dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Tento konfiskační dekret postihoval zemědělský nemovitý majetek, jímž se rozuměla lesní a zemědělská půda, včetně všech k ní náležejících budov, zařízení a závodů zemědělského průmyslu sloužícím vlastnímu zemědělskému a lesnímu hospodářství. Konfiskace byla na rozdíl od vyvlastnění, prováděná bez jakékoliv náhrady v souladu s čl. 109 odst. 2 Ústavní listiny z roku 1920. Konfiskační řízení bylo prováděno *ex lege* dle postupů upravených vládním nařízením č. 8/1928 Sb, z. a n. o řízení ve věcech náležejících do působnosti politických úřadů a dále směrnici ministra vnitra č. 401/1946 Ú. I. Tyto dekrety nebyly nikdy zrušeny a do dnešního dne jsou součástí právního řádu. Dne 11. července 1947 byl schválen zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy (dále jen „RevPPR“), zákon revidující první pozemkovou reformu, jímž byl dotčen i nemovitý majetek ve vlastnictví registrovaných církví.

---

⁹⁹ BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. Praha: Fortuna, 2011. s 87.

3.6. Pozemkové vlastnictví v období komunistické totality (1948- 1989)

„Vítězství československého pracujícího lidu“, tak byl v době totality oslavován Únorový převrat z roku 1948. Díky nejednotě a neschopnosti demokratických stran se mohla Komunistická strana naplno zmocnit vlády a postupně i všech dalších klíčových postů ve státě. I přesto, že náboženské společnosti byly naoko tolerovány, již počátkem 50. let došlo k zákazu působení Římskokatolické církve v Československu¹⁰⁰ a státní dohled se postupně zaměřil na církevní majetek. Komunistická strana přijala fakt, že i přes veškerou snahu nebude možné zlikvidovat církevní organizace absolutně. Ovládnutí majetkové základny se však jevilo jako mnohem účinnější nástroj. Zejména pro Římskokatolickou církev představoval nemovitý majetek významný zdroj příjmů a zajišťoval jí potřebnou autonomii od státu. Veškerý nemovitý majetek církví a náboženských společností byl po 25. únoru 1948 vyvlastněn¹⁰¹. V největším rozsahu byly církevní statky státem zabrány na základě RevPPR. Brzy po únorovém převratu byla vydáním zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (dále jen „NPR“) provedena nová pozemková reforma, ačkoli v té době ještě nebyla dokončena ani revize první pozemkové reformy. Postižen byl nemovitý majetek ústředních orgánů duchovní správy Římskokatolické církve, diecéze, arcidiecéze a institucí s ní propojenými, historickým řeholním řádům a kongregacím. Revize pozemkové reformy směřovala primárně k „vyvlastnění české a slovenské agrární buržoazie; byla jí zlikvidována hospodářská moc statkářů a (římskokatolické) církve“¹⁰². Výměra církevní půdy, na niž se vztahovala revize, dosahovala celkově přibližně 340 000 ha, z toho zemědělské půdy v českých zemích 25000 ha a na Slovensku 40000 ha. Lesů vrátila římskokatolická církev v českých zemích 175000 ha a na Slovensku 100000 ha.¹⁰³ Další nemovitosti ve vlastnictví farností, ve výměře 30.000 ha až 40.000 ha byly vyvlastněny na základě NPR, zhruba souběžně s revizí pozemkové reformy. NPR se vztahovala také na pozemky, jejichž

---

¹⁰⁰HANUŠ, Jaroslav; STRÍBRNÝ, Jan (edd.). *Stát a církev v roce 1950*. 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 86-97.

¹⁰¹KRÍŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy komentáře. s. 30.

¹⁰²MADAR, Zdeněk. *Právní slovník. Díl 2, P-Ž*. 5. podstatně přeprac. a dopln. vyd. Praha: Panorama, 1988. Právní slovník. s. 77.

¹⁰³PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2004. s. 182.

výměra byla pod hranicí 50 ha. Oba zákony týkající se pozemkové reformy ustanovovaly finanční odškodnění za vyvlastnění pozemků. Žádná církev ani náboženská společnost však na základě těchto zákonů nikdy žádnou slíbenou finanční náhradu nedostala. Právě odnětí věci bez náhrady postupem dle RevPPR bylo jednou z klíčových skutečností vedoucích po roce 1989 k nápravě spáchaných majetkových křivd. Zestátňování církevního majetku pokračovalo i v následujících letech. V roce 1949 byl přijat zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, přičemž k odejmutí majetku docházelo nejen na základě opatření mimo rámec platných právních předpisů, ale také v přímém rozporu s nimi. Souběh všech těchto okolností nakonec vedl k renesanci financování církví z příspěvků a darů samotných věřících.

Zdánlivě za účelem kompenzace byl pod č. 218/1949 Sb. přijat Zákon o hospodářském zabezpečení církví (dále jen „Zákon o hospodářském zabezpečení církví“), upravující financování veškerého chodu církví a náboženských společností. Fakticky ale stát tímto způsobem získal pod kontrolu jak samotnou činnost společností, tak veškerý jejich majetek a dispozici s ním. Z hlediska právního ale nebyla existence církevního majetku zpochybňována. Zákon o hospodářském zabezpečení církví v ustanovení § 11 odst. 1 existenci církevního majetku výslovně potvrzoval, když stanovil že „*Veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavami přechází na stát*“. Církevní právnické osoby byly ve vyvlastňovacích řízeních označovány za účastníky – osoby se soukromoprávním statutem, jímž svědčilo vlastnické právo. Stát ale církevnímu majetku odmítal přiznat status osobního vlastnictví vyplývající z jeho samotné podstaty a to z důvodu jeho odlišnosti, spočívající zejména v státem proklamované zvláštní ochraně.

Ve dnech 13. a 4. února 1950 proběhly další násilné zásahy do majetkové oblasti církví a náboženských společností, kdy za součinnosti Státní bezpečnosti došlo k obsazení cca 850 klášterních nemovitých objektů. Tyto zásahy byly provedeny bez jakéhokoliv zákonného zmocnění a na rozdíl od zaboru zemědělské a lesní půdy, bylo oficiálně prohlášeno, že tyto objekty jsou i přes faktickou státní kontrolu nadále ve vlastnictví církví a náboženských společností. Vyhláškou č. 351/1950 Ú. 1., o převzetí správy některých majetkových podstat řádů a kongregací, určil Státní úřad pro věci církevní, správcem mnoha z těchto objektů Náboženskou matici.¹⁰⁴ Přestože měl

---

¹⁰⁴ Původní Náboženské fondy, které právně existovaly ještě z dob Josefa II.

spravovaný nemovitý majetek a výnosy z něj sloužit pouze pro náboženské účely, Náboženská matice pod taktovkou Státního úřadu pro věci církevní převedla víc než 3000 nemovitostí bezúplatně na stát. Tímto způsobem bylo zabráněno například polesí Nejdeček o rozloze víc než 5 000 ha ležící v Krušných horách.

Právě období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, bylo ZMVC stanoveno za období rozhodné pro vypořádání majetkových vztahů mezi státem a registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi. Za první den rozhodného období byl podobně jako u jiných restitučních předpisů stanoven den, kdy prezident Edvard Beneš přijal demisi nekomunistické menšiny ministrů a projevil souhlas s doplněním vlády dle návrhu Karla Gottwalda. Přesným časovým vymezením rozhodného období bylo zabráněno nebezpečnému řetězení dalších odškodnění.¹⁰⁵ Stanovení této konkrétní hranice je ale víceméně politickou dohodou, která sice nevychází ze zákona, snaží se však co nejšetrněji a nejobjektivněji respektovat historické souvislosti.

---

¹⁰⁵ *Sněmovní tisk číslo 580/0. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb. [ze dne 11. ledna 2012]. [online]. ca 2012. [cit. 2014-03-08]. s. 19.*

4. Pozemkové vlastnictví církví po roce 1989 a cesta k restituci nemovitého majetku církví

Období politických změn v roce 1989 označované jako sametová revoluce nebo také něžná revoluce postupně vyústilo k pádu komunistického režimu. Konec totalitního režimu znamenal pro církevní a náboženské společnosti konec extrémního veřejného dozoru a nové možnosti svobodného působení a hospodářské autonomie. První kroky směřující k uvolnění státního dozoru v majetkové oblasti byly učiněny neprodleně po pádu režimu a i když byl výkon dozoru fakticky zastaven, právně k jeho zrušení došlo až po třech letech zákonem České národní rady č. 165/1992 Sb., kterým se zrušily některé právní předpisy z odvětví kultury, mezi nimi i celý § 10 Zákona o hospodářském zabezpečení církví, který výslovně uzákoňoval státní dozor nad církvemi a náboženskými společnostmi v majetkové oblasti a s odkazem na povinný soupis veškerého movitého i nemovitého majetku příslušnými zástupci, podmiňoval jakékoliv zcizení nebo omezení tohoto majetku předchozím souhlasem státní správy. Po stránce ústavní bylo zcela zásadní přijetí Listiny základních práv a svobod Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní Republiky dne 9. ledna 1991. Listina základních práv a svobod na ústavní úrovni garantuje nejen svobodný projev náboženství a víry, ale i samotným církvím a náboženským společnostem garantuje v čl. 16 odst. 2 autonomii správní.¹⁰⁶ Složitá otázka církevního nemovitého majetku odejmutého totalitním státem tak zůstávala posledním bodem důležitým k završení materiální svobody církví a náboženských společností.

---

¹⁰⁶TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 57.

4.1. Restituční zákonodárství

První restituční předpis byl Federálním shromážděním České a Slovenské Federativní republiky přijat již v roce 1990. Tento zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových (dále jen „Zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd“), byl však zaměřen pouze úzce. Posléze následoval zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích (dále jen „Zákon o mimosoudních rehabilitacích“) upravující podmínky odškodnění československých občanů. Způsob náhradního odškodnění v případě, že nemovitý majetek nebylo možné na základě restitučního předpisu vydat oprávněné osobě, byl odlišný pro fyzické a právnické osoby. Zatímco zákony vztahující se na vydávání nemovitostí fyzickým osobám jako například Zákon o mimosoudních rehabilitacích, či Zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd, upravovaly také principy náhrad a jejich výpočtu, restituční předpisy vztahující se na právnické osoby s těmito náhradami zatím nijak nepočítaly.¹⁰⁷ V případech restitucí majetku fyzických a právnických osob byl zvolen diametrálně odlišný postup. Samostatným zákonem č. 229/1991 Sb., o půdě a jiném zemědělském majetku (dále jen „Zákonem o půdě“), byly upraveny restituční zemědělského a lesního majetku. Klíčovým pro pozdější posouzení finančních náhrad pro církve a náboženské společnosti se stal zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, když tímto zákonem byla část historického nemovitého majetku církví nacházející se zejména v hodnotných intravilánech prohlášena za vlastnictví obce.¹⁰⁸ V období po roce 1989 bylo přijato hned několik jak obecných, tak i speciálních restitučních a rehabilitačních zákonů, žádným z nich však nebylo církvím ani náboženským společnostem výslovně přiznáno postavení osob oprávněných k navrácení vyvlastněného majetku. Pouze jakousi první pomocí se zdál být zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Výčtový zákon“). Řešil urgentní potřebu navrácení úzkého materiálního zázemí potřebného k řádné existenci a ekonomickému fungování církví a náboženských společností zabraného v padesátých letech, a to

---

¹⁰⁷ Srov. PRŮCHOVÁ, Ivana. *Poznámky k principům zemědělského restitučního zákonodárství v ČR. In Restituční podle zákona o půdě: (sborník příspěvků z konference)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 75.

¹⁰⁸ Srov. HRDINA, Ignác, Antonín. *Vztahy státu a církve v České republice v letech 1990 - 1999*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. s. 33.

především klášterů a souvisejících nemovitostí zahrnujících také okolní lesy, pole a zahrady menších rozměrů. Obecně vžitě označení výčtový pro tento právní předpis bylo příznačné a charakterizovalo metodu zvolenou pro vymezení nemovitého majetku, když veškeré vydávané nemovitosti byly identifikovány standardně parcelními čísly dle evidence v katastru nemovitostí přímo v příloze Výčtového zákona.¹⁰⁹ Na rozdíl od ZMVC, Výčtový zákon vlastnictví řádů, kongregací a arcibiskupství olomouckého k vybraným nemovitostem rovnou deklaroval a nebyl tak založen na žádném smluvním vyrovnání mezi státem a oprávněnými církevními osobami.¹¹⁰ Takto byla prozatímně vydána pouze malá část odňatých klášterů a souvisejících půdních celků. Restituenti nebyli oprávněni nárokovat si náhradu škody, kterou v mnoha případech utrpěli v důsledku úmyslného zanedbání nezbytné péče a tyto zabrané nemovitosti se nacházely v havarijním nebo zcela zdemolovaném stavu. Zvolená výčtová metoda se z krátkodobého pohledu ukázala jako účinná. Řeholním řádům a kongregacím se dostalo okamžité pomoci a bylo jim umožněno znovuobnovení původního fungování. Sporností výčtu se několikrát zabývaly obecné soudy a Ústavní soud.¹¹¹ Aktivní legitimaci k uplatnění vlastnického práva soud přiznal pouze k nemovitému majetku výslovně vypočtenému v příloze Výpočtového zákona¹¹², bez ohledu na to, zda byl nemovitý majetek řeholním řádům a kongregacím odňat při výkonu státního dozoru nebo nikoli.¹¹³

Dalším krokem k odstranění nadřazenosti užívacích vztahů k půdě a ke zrovnoprávnění všech forem vlastnického práva, a tím i obnovení vlastnictví k půdě byl již výše zmíněný Zákon o půdě. V souladu s ustanovením § 1 se tento zákon vztahoval na zemědělskou a lesní půdu, rybníky a dále obytné a hospodářské budovy patřící k původním zemědělským usedlostem nebo přímo funkčně sloužící vodnímu hospodářství, zemědělské nebo lesní výrobě. Přijetí Zákona o půdě předcházela, podobně jako tomu bylo i v případě ostatních restitučních předpisů, diskuse o rozsahu okruhu oprávněných osob, tj. zda budou osobami oprávněnými k obnovení vlastnického práva pouze osoby fyzické nebo také osoby právnické (např. spolky,

---

¹⁰⁹VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. s. 17.

¹¹⁰POMAHAČ, Richard; *K povaze smluv o vypořádání s církvemi*. Právní rozhledy 11/2013, str. 387. [online] Dostupné na WWW: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgnpxa4s7geyv643uojptgobx>

¹¹¹nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 298/05

¹¹²stanovisko ÚS sp. zn. Pl. ÚS st. 22/05

¹¹³Rozsudek NS sp. zn. 3 Cdon 404/96

církve a náboženské společnosti, obce či politické strany). Nakonec bylo přijetí konečné verze Zákona o půdě jakýmsi kompromisem. Úzké vymezení oprávněných osob se vztahovalo pouze na osoby fyzické, ve vztahu k církvím a náboženským společnostem však bylo přijato kompromisní znění zákona. Ve zvláštní části zákona došlo prostřednictvím takzvaného blokačního § 29 k zamezení převodu vlastnického práva k majetku, jehož původním vlastníkem byly církve, náboženské společnosti, řády a kongregace, a to až do přijetí speciálního zákona upravujícího restituci tohoto majetku. Blokace dle Zákona o půdě byla rozšířena na pozemky, které byly v době odnětí vlastnického práva využívány k účelům odpovídajícím vymezení v ustanovení § 1. Toto řešení bylo přijato jako provizorní a církevní majetek měl být blokován pouze dočasně do doby konečného vyřešení politické otázky, jak bude s tímto majetkem naloženo a jakým způsobem se stát vyrovná s církvemi a náboženskými společnostmi. Celkově bylo Pozemkovým fondem ČR¹¹⁴ na základě blokačního paragrafu spravováno téměř 29 000 ha zemědělských a 200 000 ha lesních zablokovaných církevních zemědělských pozemků. Nakonec si údržba těchto pozemků vyžádala vynaložení nemalých finančních prostředků a v mnoha obcích došlo k paralyzaci stavebního rozvoje. Za zmínku lze uvést, že také v případě čerpání finančních prostředků z evropských fondů bylo nutné splnění podmínky jasného vlastnického vztahu k nemovitému majetku. Neprovedením speciálního restitučního předpisu tak mohlo dojít ke znemožnění rozvoje množství rozvojových či komerčních projektů a následně i k nevyčíslitelnému ušlému zisku jak obcí, tak i soukromých subjektů. Aby v důsledku blokace nedošlo k úplnému zastavení výstavby, obce byly často nuceny jednat přímo s církevními subjekty jakožto původními vlastníky pozemků o uzavření smlouvy o smlouvě budoucí, ve spojení se smlouvou nájemní s Pozemkovým fondem ČR. Takovéto jednání však bylo akceptovatelné pouze v případě územního řízení. Následné vydání stavebního povolení již ale bylo podmíněno tím, že stavebník prokáže, že je skutečným vlastníkem určeného pozemku. Tuto podmínku však obce v důsledku blokace nebyly schopny splnit. Zrušení blokačního paragrafu po bezmála 21 letech lze z dnešního pohledu jen stěží vnímat jako provizorní řešení, a je téměř jisté, že ani samotný návrh zákona nepočítal s tak dlouholetou absencí speciální zákonné úpravy, když k tomu ani nebyl přiměřeně

---

¹¹⁴ Státní fond České republiky - zřízen na základě zákona č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky

koncipován.¹¹⁵ Jak uvádím v následující části této kapitoly, k blokačnímu paragrafu se v rámci teorie legitimního očekávání několikrát vyjádřil i Ústavní soud a označil nečinnost Parlamentu České republiky v této oblasti za protiústavní a v rozporu s čl. 1 Ústavy, a čl. 11, 15, 16 Listiny základních práv a svobod.¹¹⁶

---

¹¹⁵Nález sp. zn. II.ÚS 2326/07

¹¹⁶ Nález sp. zn. Pl. ÚS 9/07

4.2. Neúspěšné pokusy o narovnání pozemkových vztahů s církvemi a náboženskými společnostmi

Ještě v roce 1992 byl na půdě Federálního shromáždění předložen komplexní návrh zákona o majetkové restituci a rehabilitaci církví a náboženských společností. Oprávněnými osobami měly být právní subjekty mající sídlo na území České a Slovenské Federativní republiky, zároveň se právně mělo jednat o subjekty, jejichž právní subjektivita je dána vnitřními církevními předpisy včetně nadací a Náboženské matice. Na rozdíl od platného ZMVC se tento návrh vypořádával pouze s otázkou restituční a dále se nezabýval odlukou církví od státu nebo jejich financováním. Dle standardní úpravy obecných restitučních zákonů byl návrh postaven hlavně na principu naturální restituce, finanční náhrada plnila pouze funkci doplňkovou. Návrh zákona však dne 28. dubna 1992 pod č. tisku 955 neprošel hlasováním Federálního shromáždění, a to pouze v důsledku aplikace pravidla zákazu majorizace.

Otázka zmírnění utrpěných majetkových křivd církví a náboženských společností byla opětovně otevřena po vzniku samostatné České republiky. Předseda České biskupské konference Miroslav Vlk se v březnu 1993 prostřednictvím otevřeného dopisu obrátil přímo na premiéra Václava Klause. Vzhledem k nestabilní podpoře v Poslanecké sněmovně Parlamentu se však vláda hned od počátku zabývala spíše možnostmi exekutivního vydávání zabraného majetku formou usnesení vlády. Tento postup byl možný v souladu s tehdejším zněním ustanovení § 45 odst. 2 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, kdy v odůvodněných případech mohla vláda svým usnesením výjimečně nahradit povolení převodu podle zvláštních předpisů. Tímto postupem vlády ale nakonec k žádnému bezúplatnému převodu ve prospěch církví a náboženských společností nedošlo, vytvořil se pouze návrh možného modelu exekutivního vydávání majetku do budoucna. Poslední neúspěšná iniciativa Klausovy druhé vlády proběhla v roce 1997. Návrh novely Zákona o půdě umožňující Pozemkovému fondu ČR se souhlasem vlády převádět bezúplatně nemovitý majetek církví a náboženských společností zabraný v rozhodném období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, ale nebyl podpořen dostatečným počtem poslanců Poslanecké sněmovny. V průběhu devadesátých let se

nakonec žádná z církví nebo náboženských společností nestala osobou oprávněnou z přijatých obecných restitučních a rehabilitačních zákonů.

Legitimní očekávání církevních subjektů se proto zaměřilo na přijetí obecného právního předpisu s působností na historický církevní majetek. Očekávání nenaplnila vláda Miloše Zemana (1998-2002), ani období koaličních vlád ČSSD (2002-2006). Vláda Miloše Zemana se dokonce výslovně vyjádřila, že nehodlá pokračovat v exekutivním převodu státního majetku na církve s výjimkou arizovaného majetku. Až do roku 2008 nedošlo k žádným konstruktivním návrhům, které by překročily pouhé ministerské úvahy a zřizování a následné rozpouštění expertních komisí.

4.3. Judikatura Ústavního soudu, reakce na nečinnost zákonodárce

Nečinnost vlád přispěla k několika, pro pozdější vývoj významným rozhodnutím Ústavního soudu, ve kterých postupně stupňoval svojí kritiku. Ohledně ústavních stížností týkajících se Výčtového zákona opakovaně potvrdil, že na církevní nemovitý majetek nelze užít restituční předpisy obecné a úkolem soudů není doplňování mezer Výčtového zákona. S postupem času lze ale pozorovat tendence opačné, apelující na zákonodárce v souladu se zásadou legitimního očekávání. V roce 2005 Ústavní soud dokonce pohrozil, že v důsledku absence povinné právní úpravy upravující obecné navrácení církevního nemovitého majetku, církevním subjektům nic nebrání, aby se svého majetku v budoucnosti domáhaly cestou žaloby k obecnému soudu. Nejvyšší soud se na počátku roku 2007 ve věci určovací žaloby, jejímž předmětem byl spor o určení vlastnického práva k několika budovám a pozemkům v areálu Pražského hradu mezi státem na straně jedné a Kolegiátní kapitulou Všech svatých na Hradě pražském a Metropolitní kapitulou u sv. Víta na straně druhé, dokonce přiklonil k názorům, že určovací žaloba není v tomto případě nástrojem prevence, nýbrž prostředkem poskytujícím právní ochranu, která byla žalobcům odepřena před téměř 60 lety oficiálním veřejnoprávním postupem. Nejvyšší soud se ale nakonec opřel o předchozí stanovisko Nejvyššího soudu č. 13/2006 Sb., podle něhož by kazuistické řešení problematiky církevních restitucí formou samostatných soudních rozhodnutí, mohlo zasahovat do principu dělby moc a soudy by prostřednictvím určovacích žalob de facto převzaly iniciativu náležející moci zákonodárné.¹¹⁷ Definitivně byl spor vyřešen teprve u Ústavního soudu v listopadu 2010 s tím, že řízení o ústavní stížnosti bylo zastaveno s odkazem na probíhající legislativní proces týkající se majtkového vyrovnání s církvemi.

---

¹¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soud ze dne 31.1.2007, sp. zn. 28 Cdo 3318/2006

5. Pozemek jako předmět majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi

5.1. Přijetí zákona o majetkovém vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi a rozbor možných návrhů řešení

Teprve druhá vláda premiéra Mirka Topolánka podnikla faktické kroky, které později skutečně vedly k přijetí dlouho očekávaného speciálního restitučního zákona. I když cesta k přijetí zákona nebyla přímočará, pro její zahájení vláda usnesením číslo 597 ze dne 30. května 2007 zřídila speciální Komisi pro narovnění vztahu mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. Tato komise posléze připravila první návrh zákona, který byl v roce 2008 předložen Poslanecké sněmovně k prvnímu projednání.¹¹⁸ Předložený návrh kombinoval prvky paušálně určené finanční náhrady za zabraný majetek po dobu šedesáti let s prvky naturální restituce. Obsahoval rovněž pro restituční zákony zcela nový prvek - konečné řešení ekonomické autonomie církví od státu vrácením historického majetku. Ačkoli tento návrh neprošel ani prvním hlasováním pro nedostatečnou podporu koaličních poslanců v Poslanecké sněmovně, obsahoval mechanismy a systematiku, ze kterých přímo vycházelo konečné znění ZMVC, což je patrné i na první pohled z textového porovnání těchto dvou znění.

Nová Komise pro narovnění vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi byla opětovně zřízena v roce 2011 koaliční vládou premiéra Petra Nečase. Na základě doporučení došlo k obnovení jednání s církvemi a náboženskými společnostmi. Závěry z předběžných dohod vzniklých na těchto jednáních se později odrazily v klíčových změnách promítnutých do původního návrhu zákona z roku 2008. Kvalitativně měl zákon nastolit nový majetkoprávní stav mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, dle kterého mělo být vydání nemovitého majetku hlavní, nikoli však jedinou složkou. Nový návrh opětovně zdůrazňoval potřebu

---

¹¹⁸Zpráva předsedy dočasné komise Poslanecké sněmovny pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. *Zpráva předsedy dočasné komise Poslanecké sněmovny pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi o činnosti komise v době od 13. června 2008 do 31. března 2009*. Praha, 2009. [cit. 2017-03-06]. 25 s. Dostupný z WWW: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:MAh3p5BG0LOJ:https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw%3Fidd%3D57429+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

odlišného přístupu oproti ostatním restitučním předpisům, který však neměl být v žádném případě bezdůvodným zvýhodněním oproti ostatním subjektům.¹¹⁹ Opakovaně bylo podotknuto, že předmětem vydání bude pouze státní nemovitý majetek. Předběžně návrh počítal s vydáním přibližně 200 000 ha nemovitého majetku naturálně, za současné finanční náhrady za asi 61 000 ha. Stát nebo jakýkoliv jeho orgán však ani v době přijetí návrhu ZMVC, ani v minulosti nevedl oficiální a samostatný seznam církevního historického majetku. Ocenění nemovitého majetku pro potřeby původního návrhu zákona z roku 2007 ztratilo s ohledem na následky světové finanční krize relevanci a pro potřeby nového zákona se stalo nepoužitelným. Nové podklady byly zpracovány Církevní komisí¹²⁰, složené výhradně ze zástupců církví a Federace židovských obcí. Závěry ocenění uvádí, že se celkově jedná o tak rozsáhlý pozemkový soubor rozložený po celém území celé České republiky, že reálně nebylo možné nemovitosti ocenit postupným a jednotlivým posuzováním. S ohledem na skutečnost, že Církevní komise byla složena ze zástupců osob později oprávněných k majetkovému plnění dle ZMVC, je zcela zřejmé, že všechny tyto osoby měly zájem na tom, aby byl rozsah nárokovaného majetku co největší, a o objektivitě jejich ocenění lze mít proto důvodných pochyb. Samotná vládní komise nechala údaje o rozsahu historického církevního nemovitého majetku prověřit u dotčených státních orgánů a podniků. Hodnověrnost databáze obsahující dotčené nemovitosti byla následně verifikovaná nezávislou poradenskou firmou Ernst & Young.¹²¹ Důvodovou zprávou k ZMVC se souhrnná velikost původního církevního majetku odhaduje na přibližně 265 000 ha, přičemž z toho tvoří:

- lesní půda 181 326 ha,
- zemědělská půda 72 202 ha,
- vodní plochy 3 611 ha,
- zastavěné plochy 600 ha,
- ostatní plochy 3894 ha,
- budovy 324 ha¹²².

---

¹¹⁹Konfiskace majetku církví a náboženských společností v dobách minulého politického režimu nesměrovala primárně proti vlastnickému právu těchto subjektů, když hlavním cílem byla především likvidace jejich ekonomické autonomie a náboženské svobody.

¹²⁰Zřízená usnesením vlády č. 597 ze dne 30.5.2007.

¹²¹280 ERNST & YOUNG. *Kvalitativní komentář algoritmu užitého ze strany církví a náboženských společností pro odhad hodnoty zabaveného církevního majetku* [online]. Praha, 2008 [cit. 2017-03-07]. 25 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=858&CT1=0%20a%20ERNST%20&%20YOUNG>

¹²²Česká republika. Vláda. Sněmovní tisk číslo 580/0. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb-428/2012 Sb. [ze dne 11. ledna 2012]. [online]. ca 2012. [cit. 2017-02-08]. Závěrečná zpráva z velké RIA, Obecná část důvodové zprávy, s. 28. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>

Z pozdějšího rozboru dokumentů vypracovaných společností Ernst & Young však vyplývá, že odhad se zaměřil víceméně na metodiku algoritmů ocenění a nikoliv na správnost vstupních dat sloužících jako východisková data pro následující ocenění.¹²³ Pro stanovení rozsahu, a nikoli hodnoty nemovitého majetku, se však dle důvodové zprávy k ZMVC měla stát určující právě evidence nemovitostí ve správě Vojenských lesů, Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, Pozemkového fondu České republiky, v právu hospodaření Lesů ČR a údajů poskytnutých Svazem měst a obcí. Konečné ocenění mělo být výsledkem porovnání této evidence s podklady vypracovanými církevní komisí. Ministerstvo kultury v reakci na kritiku výslovně upozornilo, že vládní návrh nevychází z údajů první pozemkové reformy, když tato zahrnovala pouze církevní velkostatky a nikoli také menší pozemky farností v celkovém součtu o rozloze cca 50 000 ha. Ve srovnání s restitučními prováděnými v průběhu 90 let se v konečném důsledku jednalo pouze o zlomek vydaných nemovitostí, kdy fyzickým osobám bylo vydáno přibližně 1 400 000 ha a obcím cca 400 000 ha lesní půdy. Pozemkový fond České republiky v letech 1999-2010 prodal dalších 525 000 ha státních pozemků.

Po zpracování výše uvedených dat byl návrh zákona dne 27. září 2011 schválen vládou pod č. usnesení 21 a posléze předložen Poslanecké sněmovně.¹²⁴ Průběh legislativního procesu nelze v žádném případě označit za hladký. Definitivně však byl zákon přijat a Senát přehlasován dne 7. a 8. listopadu 2012. Ještě v ten samý den byl zákon doručen k podpisu prezidentu republiky Václavu Klausovi. I přesto, že Václav Klaus s předloženým návrhem zákona nesouhlasil pro nerovné podmínky v přístupu státu k restitučním a nápravě křivd mezi náboženskými společnostmi a církvemi a mezi všemi ostatními subjekty, zákon nevetoval. Svoje rozhodnutí odůvodnil jako výraz distance od zpracování schváleného zákona a svůj nesouhlas vyjádřil pouze prostřednictvím oficiálního stanoviska. Zákon byl dne 5. prosince 2012 vyhlášen ve Sbírce zákonů pod číslem 482/2012 Sb..¹²⁵

---

¹²³ POHL, Michal. *Církev jako podnik? Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi pohledem práva EU*. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 4/2013, s. 119-120.

¹²⁴ č. sněmovního tisku 580/0

¹²⁵ Nález Pl. ÚS 10/13.

Varianty možného vypořádání

Důvodová zpráva k ZMVC předkládá několik možných návrhů řešení, ve kterých se nejen vypořádává s následujícími problémovými okruhy, ale zároveň rovněž odůvodňuje volbu konečné podoby zákona. Do úvahy přicházelo celkem 5 možných variant, a to: i) obecný restituční zákon; ii) výčtový restituční zákona; iii) finanční kompenzace; iv) kombinace finanční kompenzace a naturální náhrady; nebo v) neprovedení vyrovnání – takzvaná nulová varianta. U čtvrté varianty byly zhodnoceny dva podnávrhy. První podnávrh počítal s nižší naturální restitucí ve výši 51 miliard Kč a vyšší finanční náhradou vyplácenou po dobu 60 let ve výši 83 miliard Kč, druhý podnávrh vycházel z naturální restituce ve výši 75 miliard Kč a počítal s finanční náhradou vyplácenou po dobu 30 let ve výši 59 miliard Kč. Jak je již dnes známo, byl zvolen právě druhý podnávrh čtvrté varianty. Další okruh se vypořádával se stanovením doby splácení finanční náhrady. Navrženo bylo jak bezodkladné splacení, tak doby 15, 30 a 60 let. Poslední okruh se zabýval stanovením fungujícího mechanismu financování církví a náboženských společností po dobu přechodného období.

První varianta předpokládající vyrovnání formou obecného restitučního předpisu, v minulosti navrhovaná postupem dle Zákona o půdě by byla nevýhodná hned z několika důvodů. Naturální restituce by byla cílena téměř výlučně na církve římskokatolickou (98% nemovitého majetku) a ostatní oprávněné osoby by tímto způsobem nezískali takřka žádný nemovitý majetek. Nelze nezmínit, že v roce 1991, kdy byl Zákon o půdě přijat, na území České republiky reálně neexistoval trh se zemědělskou půdou a veškeré ceny půdy musely být stanoveny víceméně administrativním způsobem, což z dnešního pohledu neodpovídá skutečné hodnotě zemědělské půdy. Za předpokladu reálného majetkového vyrovnání by tato varianta musela zahrnovat vrácení historického nemovitého majetku v rukách všech subjektů, tj. také obcí a soukromých právnických a fyzických osob. Tímto způsobem by mohlo dojít k podstatnému zasažení do právní jistoty a vlastnických práv těchto subjektů - nabytých v dobré víře. Takový postup by mohl být rovněž napadnutelný u Ústavního soudu.¹²⁶

---

¹²⁶ Nález sp. zn. I ÚS 2166/10

Výhoda druhé varianty - výčtového restitučního zákona, spočívající především v jeho konkrétnosti a operativnosti, by se ohledem na možné nepřesnosti a chyby mohla záhy proměnit na předpis neschopný pružně reagovat na změny evidence v čase. Tento typ zákonného řešení je vhodný pro řešení okrajová a nikoli pro pojetí tak komplexní problematiky. Skutečné majetkové vyrovnání by opět zahrnovalo všechny subjekty jakožto povinné osoby, což by bylo, tak jak tomu bylo i u první varianty, nepřijatelné.

Třetí varianta, spočívající ve výlučné finanční kompenzaci, by představovala neudržitelnou finanční zátěž pro samotný státní rozpočet a zcela zbytečně by zůstal nevyužitý potenciál pozemků s nízkou mírou obhospodařování v rukách státních institucí. Možnost spočívající v kombinaci naturální restituce a finanční kompenzace, tj. čtvrtá varianta, se nakonec ve správně zvoleném poměru jevila jako jediné schůdné řešení.

Zejména pro odpůrce navrhovaného zákona je důležité uvést, že nulová varianta, tj. neprovedení majetkového vypořádání, by nebyla pro stát vůbec tak výhodná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Za předpokladu pokračování financování formou pravidelných příspěvků na platy duchovních dle stavu před přijetím ZMVC, by byl nárůst platů duchovních exponenciální. Celková výše vyplacených plateb, bez zohlednění jakékoliv valorizace, by již v roce 2043 dosáhla částky 63 miliard Kč. Dle přijatého zákonného řešení činí konečná výše finanční náhrady částku 59 miliard Kč. Za 60 let by se dle ekonomických odhadů výše finanční příspěvků vyplacených na platy duchovních vyšplhala až na astronomických 161 miliard Kč, a to bez jakéhokoliv vyřešení historických nároků církví a současné existence nemovitého majetku s nevyjasněným vlastnickým právem. Před rokem 2012 představovaly roční státní příjmy z blokovaného církevního majetku přibližně 3 miliardy Kč.

5.2. Provedení ZMVC

V České republice lze ZMVC zařadit pod speciální restituční předpis v postavení k jiným obecným restitučním předpisům, s ohledem na úzce vymezený okruh oprávněných osob a specifickou konstrukci kombinované finanční náhrady, naturální restituce a dočasných příspěvků na podporu činnosti. Tyto skutečnosti odráží již samotný název zákona, když poukazuje na to, že jde především o majetkové vyrovnání¹²⁷, nikoli pouze o restituci. Jedinečnost tohoto restitučního zákona spočívá v zakomponování nového systému vyplácení přímých účelově nevázaných příspěvků na podporu činnosti církví a náboženských společností, kombinujícím model postupného samofinancování až po konečnou ekonomickou odluku od státu. Finanční samostatnost od státu tak církve a náboženské společnosti znovu získají po více než 60 letech. Cílem zákona je zajistit co nejplynulejší přechod. Za tímto účelem byl proto navržen institut přechodného období, jakožto časového prostoru, během kterého si církve a náboženské společnosti budou moci postupně vytvořit dostatečně stabilní ekonomickou základnu. ZMVC opouští po vzoru původního návrhu účelovou vázanost těchto příspěvků a umožňuje tak církvím libovolné nakládání s těmito dotacemi.

Způsob vyplácení finančních příspěvků na podporu činnosti ZMVC koncipuje po dobu sedmnácti let od účinnosti zákona, s tím, že v souladu s ustanovením § 17 odst. 3 ZMVC se příspěvek postupně snižuje a představuje tak pro státní rozpočet menší zátěž. V prvních třech letech přechodného období, tj. do roku 2017 se výše příspěvků určuje způsobem dle zrušeného Zákona o hospodářském zabezpečení církví, přičemž tato byla fixně určena částkou 1.444.753.000,- Kč.¹²⁸ Od čtvrtého roku přechodného období počíná postupné pětiprocentní snižování částky. Za základ pro snižování byla určena výše součtu všech příspěvků vyplacených v roce 2013 dle věty

---

¹²⁷Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění zákona č. 220/2011 Sb.

¹²⁸ Zákon č. 455/2011 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2012, Příloha č. 4, Ukazatelé 334 Ministerstva kultury; Zákon č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013, Ukazatelé 334 Ministerstva kultury; Zákon č. 475/2013 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2014 a o změně zákona č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013, ve znění zákona č. 258/2013 Sb. Ukazatelé 334 Ministerstva kultury; Zákon č. 345/2014 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2015, Ukazatelé 334 Ministerstva kultury. Dostupné např. na WWW:<https://www.zakonyprolidi.cz/>

předchozí. Do roku 2029 takto bude vyplaceno celkem 16,977 miliard Kč ve formě příspěvků na podporu finanční činnosti.

I přesto, že se ZMVC celkem podrobně vypořádává se způsobem speciální finanční náhrady, je podobně jako většina restitučních předpisů postaven přednostně na naturální restituci. Vzhledem k mnohaletému rozdílu mezi zabráním historického majetku a jeho následním vydáním je nutné uplatnit také náhradní plnění – subsidiární finanční náhradu. Lze konstatovat, že co se týče naturální restituce, zákonodárci se skutečně podařilo zachovat rovnost v porovnání s běžnými restituenty, tj. fyzickými osobami a necírkevními právníckými osobami. S možností náhradního plnění počítaly všechny předchozí restituční předpisy. Pouze Zákona o půdě připouštěl výlučně věcnou náhradu, ostatní restituční zákony připouštěly i finanční náhradu. Ve většině případů, však finanční náhrada náležela pouze fyzickým osobám.¹²⁹ Rozdíly ve způsobech restituce mezi fyzickými a právníckými osobami lze zcela logicky odůvodnit zjevnými a z povahy věci vyplývajícími rozdíly mezi těmito subjekty. Fyzické osoby jakožto živé organismy nadané vlastním vědomím a myšlením jsou schopny vnitřně cítit a prožívat jím způsobenou majetkovou i nemajetkovou újmu na úrovni, jež právnícká osoba ze své podstaty nebude nikdy schopna. Právě z těchto důvodů jsou rozdíly mezi restitucemi fyzických a právníckých opodstatněné a legálně přípustné. Privilegování nebo naopak diskriminování v případě určitých druhů právníckých osob by se však mohlo snadno dostat do rozporu s Ústavním pořádkem, a to především čl. 1 a čl. 3 odst. 1 LZPS a principem světského státu, vyjádřeném v čl. 2 odst. 1 LZPS. ZMVC je proto nutno vykládat teleologicky a komplexně, tudíž nikoli pouze jako předpis restituční, jak tomu bylo u ostatních výhradně restitučních norem. Je to právě garance nezávislého postavení a plné náboženské svobody, absentující v době před přijetím ZMVC, kterou lze ospravedlnit určitým způsobem privilegující přístup vůči církvím a náboženským společnostem. Finanční náhrada zde neplní pouze funkci odčinění majetkových křivd, ale je zároveň nastolením nového stavu směřujícímu po dobu třiceti let k postupné sekularizaci České republiky.

Právě z výše uvedených důvodů se finanční náhrada přiznává také církevním právníckým osobám, které na území České republiky před rokem 1989 prokazatelně v právním smyslu neexistovaly a tudíž jim před rokem 1989 logicky žádná křivda ani

---

¹²⁹ BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. s. 50 – 51.

nemohla být způsobena. Toto konstatování podpořil ve svém nálezu také Ústavní soud.¹³⁰ ZMVC konstruuje finanční náhradu do několika složek. Základní složku inkorporovanou ve finanční náhradě tvoří obecný občanskoprávní nárok na vrácení zabraného nemovitého majetku, který již nelze z důvodů objektivních nebo s ohledem na právní jistotu oprávněným osobám vydat zpátky. Druhou složku, charakteristickou právě pro ZMVC, tvoří jakési odlukové odbytné, jež má samotné církve a náboženské společnosti připravit k jejich nově nastolené finanční samostatnosti. Jakékoliv porovnávání s restitučními zákony přijatými v devadesátých letech, není jednoduše možné, kdy jejich účelem bylo mimo jiné také nastartování začínající tržní hospodářství nově demokratického státu.

---

¹³⁰Nález sp. zn. Pl. ÚS 10/13.

5.3. Finanční náhrada za historické církevní pozemky

Hlavním kritériem pro vydávání nemovitého hospodářského majetku se stal aktuální právní stav těchto nemovitostí. S ohledem na závěry šetření Církevní komise, lze shrnout, že pro historický hospodářský nemovitý majetek v původním vlastnictví oprávněných osob bylo charakteristické rovnoměrné rozmístění po celé České republice.¹³¹ Pro účely ocenění ZMVC bylo využito průměrných cen nemovitého majetku v České republice za použití statistických metod a odborných odhadů zpracovaných do studií Výzkumného ústavu zemědělského¹³². Výsledkem ocenění bylo použití výše uvedených výpočtů zpracovaných do návrhu z roku 2008¹³³ pro stanovení jednotkových cen zemědělské a lesní půdy, vodních ploch, ostatních ploch, zastavěných ploch a budov. Způsob finanční náhrady za nevydaný majetek je upraven v hlavě III ZMVC. Ve smyslu blokačního paragrafu, ustanovení § 29 Zákona o půdě, měl být od původního církevního nemovitého majetku odečten nemovitý majetek blokováný Pozemkovým fondem ČR (od 1.ledna 2013 Státním pozemkovým úřadem) a Lesy České republiky, s.p. (dále jen „Lesy ČR“). Pozemkový fond ČR evidoval ke dni 1. května 2011 nemovitosti dotčené zmíněným blokačním paragrafem následovně:

- orná půda, trvalý travní porost, chmelnice, vinice, ovocný sad, zahrada rozsah celkem 32 760 ha,
- vodní plochy 709 ha,
- ostatní plochy 1 995 ha,
- zastavěné plochy a nádvoří 127 ha,
- lesní pozemky (určené k plnění funkce lesa) 37 ha,
- druh neurčen (bez uvedení druhu pozemku) 12 784 ha.

---

¹³¹ Naprosto rozhodující rozsah zabraného majetku, patří sem především soubory zemědělského majetku

k zabezpečení financování farností, biskupství a řádů

¹³² *Studie dopadů liberalizace nakládání se zemědělskou a lesní půdou*, z února 1999. *Dopadová studie pro oblast volného nakládání se zemědělskou a lesní půdou*, z května 2001.

¹³³ Česká republika. Ministerstvo kultury. *Ocenění původního církevního majetku* [ze dne 1. února 2012]. [online]. ca 2012. [cit. 2017-04-02]. 8 s. Dostupný z WWW: <https://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majetkove-narovnani/oceneni-puvodniho-cirkevniho-majetku-123121>

Celkem se tak jednalo o nemovitý majetek o rozloze 48 412 ha. Lesy ČR evidovaly ve své správě ke dni 28. února 2011 historický církevní majetek o celkové rozloze 151 777 ha lesních pozemků.¹³⁴

Právě tento rozdíl zahrnující pozemky o celkové rozloze více než 200 000 ha by měl být oprávněným osobám finančně kompenzován.¹³⁵ Výše jednotlivých finančních náhrad pro celkem 17 dotčených oprávněných osob je vypočtena přímo v textu zákona, konkrétně v ustanovení § 17 ZMVC. Podmínkou pro obdržení paušální finanční náhrady je uzavření smlouvy o vypořádání mezi státem a oprávněnou osobou ve smyslu § 16 ZMVC. Smlouva o vypořádání se s výjimkou několika ustanovení¹³⁶ řídí Občanským zákoníkem. S ohledem na skutečnost, že církevní majetek byl oceněn na celkovou hodnotu 134 miliard Kč, finanční náhrada byla následně stanovena po odečtení odhadované hodnoty majetku, který bude oprávněným osobám vydán formou naturální restituce. Církvím tak bude ve formě finančních náhrad vyplacena po dobu 30 let částka ve výši celkem 59 miliard Kč bez inflace. Jak jsem již zmínila výše, finanční náhrada v tomto případě neplní ryze restituční funkci, ale jak naznačuje úvodní ustanovení § 1 ZMVC, jedná se také o politické zmírnění majetkových křivd spáchaných komunistickým režimem. To, v jakém poměru se jedná o skutečnou restituci a jakou část představuje uváděné zmírnění majetkových křivd, není dále rozvedeno v zákoně, ani důvodově zprávě nebo komentáři ZMVC či nálezu ÚS.¹³⁷ Finanční náhrady nejsou v současné době předmětem daně, otázka jejich zdanění však byla několikrát nastolena v rámci předvolebních kampaní. Nesplacené částky finančních náhrad se přitom každoročně zvyšují o roční míru inflace stanovenou Českým statistickým úřadem, a to vždy pro rok o dva roky předcházející kalendářnímu roku výplaty konkrétní splátky.

---

¹³⁴ Česká republika. Vláda. *Sněmovní tisk číslo 580/0*. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb. [ze dne 11. ledna 2012]. [online]. ca 2012. [cit. 2017-03-14]. Závěrečná zpráva z velké RIA, Obecná část důvodové zprávy, s. 28. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>

¹³⁵ Zpravodajství Ministerstva Kultury. *Církevní restituce – otázky a odpovědi*. 2012, 8.11.2012. [cit. 2017-02-15]. Dostupný z WWW: <http://www-old.mkcr.cz/cz/zpravodajstvi/dotazy/cirkevni-restituce---otazky-a-odpovedi-155464/tmplid-228>.

¹³⁶ § 16 odst. 1 ZMVC „s výjimkou ustanovení o neplatnosti a odporovatelnosti právních úkonů, ustanovení o změně v osobě dlužníka nebo věřitele, nejde-li o právní nástupnictví, a dále s výjimkou ustanovení o zániku závazku bez uspokojení věřitele, zejména ustanovení o odstoupení od smlouvy, ustanovení o výpovědi a ustanovení o nemožnosti plnění“

¹³⁷ Nález ÚS Sp.zn.Pl. ÚS 10/13.

5.4. Postup při vydávání pozemků na základě ZMVC

ZMVC je relativně přehledně členěn do čtyř hlav. Zatímco preambule nám přibližuje ideové zdroje zákonné úpravy, hlava první vymezuje zákonný předmět úpravy a základní pojmy, s nimiž zákon pracuje. V druhé hlavě jsou prvně taxativně vymezeny oprávněné a povinné osoby a dále skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám. Z pohledu právní jistoty hodnotím zvolenou metodu výčtu pozitivně. Následující ustanovení druhé hlavy upravují postupy vydání dotčeného historického majetku oprávněným osobám s tím, že jednotlivé postupy se liší v závislosti na povinných osobách a dále také druhu dotčeného nemovitého majetku. Upraveny jsou rovněž vybrané zákonné výjimky, tj. případy, kdy věc na základě ZMVC vydat nelze. V této části bych se zaměřila na postup při vydávání nárokovaného pozemkového majetku, upravený v ustanoveních § 6 až 14 ZMVC. Kromě podmínek společných, bych níže poukázala také na rozdíly mezi vydáním nezemědělské a zemědělské nemovitosti.

Obdobně jako ostatní restituční předpisy¹³⁸ i ZMVC tradičně označuje okruh osob oprávněných, jež jsou na základě zákonem stanovených podmínek oprávněny k vydání majetku nebo relativní náhradě. V souladu s ustanovením § 3 ZMVC se jedná o následující osoby:

- „a) registrovaná církev a náboženská společnost,*
- b) právnická osoba zřízená nebo založená jako součást registrované církve a náboženské společnosti,*
- c) právnická osoba zřízená nebo založená za účelem podpory činnosti registrované církve a náboženské společnosti k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům,*
- d) Náboženská matice, za podmínky, že v rozhodném období utrpěla tato osoba nebo její právní předchůdce majetkovou křivdu v důsledku některé ze skutečností uvedených v § 5.“*

---

¹³⁸ Srov. § 4 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a k jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, § 3 zákona č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů, § 3 zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů

Následující ustanovení, opět tradičně po vzoru předchozích restitučních předpisů, označuje okruh osob, kterým je zákonem uložena povinnost vydat oprávněným osobám původní majetek. Ke zvolenému okruhu povinných osob jsem se vyjadřovala již výše. V souladu s § 4 ZMVC se jedná o Pozemkový fond ČR, Lesy ČR, stát, státní příspěvkové organizace, státní fondy, státní podniky a další státní organizace, jež byly v rozhodném období oprávněny hospodařit s majetkem státu v důsledku některé ze skutečností vedoucích k majetkovým křivdám dle ZMVC.

Skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám jsou opět formou taxativního výčtu upraveny v ustanovení § 5 písm. a) až k). Zákon vyjmenovává v celkem 11 písmenech 18 restitučních titulů. Nejvýznamnějším, co do objemu nárokovaného historického majetku, je první restituční titul ve smyslu písm. a), kdy k odnětí nemovitého majetku došlo postupem podle zákona o RevPPR. Průběhu a způsobu provedení pozemkových reforem jsem se blíže věnovala v historickém exkursu v třetí kapitole. Následující písm. b) se odkazuje na celkem pět zvláštních zákonů, vydaných krátce po komunistickém převratu v roce 1948.¹³⁹ Skutečnost vedoucí k majetkové křivdě ve smyslu písm. c) odkazuje na úkony¹⁴⁰ učiněné zdánlivě nikoli státem, ale Náboženskou maticí, která je dle zákona paradoxně i oprávněnou osobou.¹⁴¹ Dále jsou zde zařazena dražební řízení provedená zkrácenou formou na úhradu pohledávky státu, darovací a kupní smlouvy, došlo-li k jejich uzavření v tísní nebo za nevýhodných podmínek, odmítnutí dědictví v tísní, vyvlastnění za náhradu, pokud věc existuje a neslouží účelu, pro který byla vyvlastněna, znárodnění či vyvlastnění, probíhalo-li v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo bez vyplacení náhrady a převzetí nebo ponechání si věci bez právního důvodu. Až na několik speciálních restitučních titulů je zde patrná podobnost s výčtem dle ustanovení § 6 Zákona o půdě nebo § 6 Zákonem o mimosoudních rehabilitacích.

---

¹³⁹ Zákona č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetřovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče, zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), zákon č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, a zákon č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení

¹⁴⁰ Úkony jimiž nakládala s majetkem, který nevlastnila, zejména při postupu podle vyhlášky Státního úřadu pro věci církevní č. 351/1950 Ú. I. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem

¹⁴¹ Srov. KŘÍŽ, Jakub; VALEŠ, Václav. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013. s. 172.

Ustanovení § 6 speciálně upravuje povinnost dvou konkrétně vymezených povinných osob - Státního pozemkového úřadu, jakožto nástupce Pozemkového fondu České republiky a Lesy ČR. Povinnost ostatních povinných osob ve smyslu § 4 písm. c) a d) ZMVC k vydání nemovité věci je podmíněna charakterem nárokovaného majetku, když tyto jsou povinny nemovitost vydat, pouze pokud splňuje alespoň jednu z následujících podmínek:

„a) funkčně souvisela nebo souvisí s nemovitou věcí, kterou oprávněná osoba vlastní, nebo která se vydává podle tohoto zákona, nebo¹⁴²

b) oprávněné osobě nebo jejímu právnímu předchůdci v rozhodném období sloužila k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům nebo jako obydlí duchovních.“

Jak jsem zmínila v předchozích částech této kapitoly, naturální restituce, resp. vydávání zabraného nemovitého majetku je podmíněno písemnou žádostí oprávněné osoby. Restituční ZMVC je založen na metodě nárokové a nikoli výčtové. Oprávněné osoby mohly žádosti o vydání zemědělských a nezemědělských nemovitostí podat povinným osobám ve lhůtě do 12 měsíců ode dne nabytí účinnosti ZMVC, tj. do 2. ledna 2014 v souladu s § 607 Občz. Předpokladem pro úspěšné vydání původního nemovitého majetku na základě písemné dohody o vydání věci v zákonem předpokládané lhůtě 6 měsíců, bylo doručení výzvy obsahující veškeré zákonem požadované náležitosti ve výše uvedené hmotně právní a prekluzivní lhůtě. V případě pozdního uplatnění, nárok oprávněné osoby bez dalšího definitivně zanikl.

Náležitosti výzev jsou taxativně stanoveny v § 9 pro zemědělské nemovitosti a v § 10 ZMVC pro ty nezemědělské. Jedná se o následující:

a) identifikace oprávněné osoby ve smyslu § 3 ZMVC

Tímto podkladem je zejména výpis z veřejných rejstříků vedených Ministerstvem kultury. Celkem 3 rejstříky obsahují přehled právníků osob registrovaných nebo evidovaných dle Zákona o svobodě vyznání.

---

¹⁴² Funkčně související věci jsou věci tvořící společně jeden funkční celek: např. stavba s okolními pozemky a přístupovou cestou, areál kláštera apod. Funkční souvislost se posuzuje ve vztahu ke skutečné funkci daných věcí, a neomezuje se proto pouze například na bezprostřední sousedství – k tomu srov. - KRŽIŽ, Jakub, VALEŠ, Václav. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 191.

b) identifikace povinné osoby ve smyslu § 4 ZMVC

V případě imperfektních výzev adresovaných nesprávným povinným osobám, měly být tyto v souladu s § 11 odst. 1 ZMVC postoupeny příslušné povinné osobě. Odmítnutí těchto imperfektních výzev bez dalšího by bylo postupem striktně formalistických, odporujícím účelu zákona.

c) identifikace nemovitosti a prokázání nároků k ní

Přípustné je označení dle současné evidence katastru nebo dle stavu v době, kdy k zabránění nemovitosti došlo, což je také varianta, kterou si zvolila většina oprávněných osob. Řada oprávněných osob disponovala právě kopiemi soupisů pozemkového majetku k roku 1948, v souvislosti s revizí první pozemkové reformy nebo novou pozemkovou reformou. Ztotožnění se stavem současným následně provedla osoba povinná, jelikož právě ta se zabranou nemovitostí hospodařila poslední desítky let. Podkladem prokazujícím vlastnictví a práva s ním spojená ve prospěch oprávněných osob nebo jejich právních předchůdců byly předně pozemkové knihy v širším slova smyslu, zahrnující kromě knih pozemkových také desky zemské, železniční a horní knihy. Tyto zápisy byly prováděny na základě příkazů knihovního soudu v souladu s § 102 odst. 1 zákona č. 95/1871 ř. z., o zavedení obecného zákona o pozemkových knihách. Pozemkové knihy tvořeny knihovními vložkami byly vedeny jednotlivě pro katastrální obce, po 1. lednu 1928 pak pro katastrální území.¹⁴³ Na rozdíl od současné evidence katastru nemovitostí tehdejší zápisy nezahrnovaly informace týkající se výměry pozemků. Jednoduchá identifikace zahrnovala pouze název vlastníka. V případě církevních právnických osob se tak můžeme setkat s různorodými označeními pro jeden a ten samý subjekt. Nejdůležitějším bodem pak bylo prokázání totožnosti mezi nemovitostmi dle zápisů historických se stavem skutečným, jak v terénu, tak dle evidence katastru nemovitostí. Důvodová zpráva k ZMVC upřesňuje, že nároky oprávněných osob mohly být uplatňovány nikoli pouze na konkrétní nemovitosti označené přesným číslem parcelním či popisným, případně uvedením knihovní vložky, ale také na komplexní soubor nemovitostí tvořících majetkový celek církevního velkostatku. Tento postup byl odůvodněn zejména tím, že oprávněné osoby mnohdy žádaly

---

¹⁴³ Srov. § 97 odst. 6 zákona č. 277/1927 Sb., z. a n., o pozemkovém katastru a jeho vedení

vydání nemovitosti jakožto historického komplexu, dle současných katastrálních map změněného, anebo zcela zaniklého. Mnohdy se oprávněné i povinné osoby obracely přímo na příslušné katastrální úřady s konkrétními žádostmi o srovnávací sestavení parcel. V případě podkladů dřívějšího data katastrální úřady oprávněné nebo povinné osoby často odkázaly na Národní archiv. Při posuzování jednotlivých výzev nebylo možné opomenout fakt, že zejména po roce 1945, jako reakce na období druhé republiky a nacistickou okupaci, došlo k mnoha bouřlivým přesunům zejména zemědělských nemovitých věcí, jež knihovní soudy nestihly zaregistrovat. V těchto případech bylo dostačující konfiskační rozhodnutí protektorátních nebo okupačních orgánů. Vlastnictví mohlo být prokázáno také dalšími různorodými listinami v závislosti na vzniku konkrétní majetkové křivdy (např. rozhodnutí soudů a jiných orgánů veřejné moci, kupní nebo darovací smlouva, doklady o odmítnutí dědictví).

d) prokázání skutečností vedoucích k majetkovým křivdám

Prokázání majetkových křivd bylo závislé především na správném a jednoznačném určení nárokovaného objektu. Na základě listin, jež svědčily o historickém vlastnictví jednotlivých nemovitostí, pak bylo zpravidla možné dohledat, zda v rozhodném období došlo k některé z majetkových křivd taxativně uvedených v ustanovení § 5 ZMVC. Snahy určit osud jednotlivých nároků však nebyly vždy úspěšné, neboť řada dokumentů se buď nedochovala, nebo byla úmyslně zničená. V těchto případech neměly oprávněné osoby moc na výběr a jediné co jim zbývalo, bylo prokázat původní vlastnictví na rozdíl od změny tehdejšího stavu s odkazem na domněnku nejpravděpodobnější právní skutečnosti.

e) právní nástupnictví

Pokud oprávněná osoba, které byla v rozhodném období způsobena majetková křivda, v meziobdobí zanikla nebo se sloučila s jinou právnickou osobou, je tato povinna prokázat právní nástupnictví. Jednalo se především o subjekty patřící pod Církev římskokatolickou, které byly v rámci vnitřní reorganizace zrušeny a sloučeny s jinými subjekty. Listiny dokládající právní nástupnictví vydal oprávněné osobě její zakladatel, zřizovatel, nadřízená osoba nebo samotná církev nebo náboženská společnost.

f) doklady prokazující funkční souvislost a další skutečnosti ve smyslu § 7 odst. 1 ZMVC

Uplatňovala-li oprávněná osoba svůj nárok u povinných osob dle § 4 písm. c) a d), musela navíc prokázat funkční souvislost s nemovitou věcí, kterou vlastnila nebo, jež se bude vydávat na základě ZMVC. V případě, že funkční souvislost nelze na nemovitost uplatnit, musí být prokázáno, že oprávněné osobě nebo právnímu předchůdci v rozhodném období sloužila k účelům duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím, administrativním nebo jako obydlí její duchovních.

V souladu s § 11 odst. 1 ZMVC činila lhůta pro zaevidování výzvy povinnou osobou 15 dnů ode dne jejího doručení. Obsahovala-li výzva jakékoliv nedostatky, nemohla být bez dalšího odmítnutá, nýbrž povinná osoba musela oprávněnou osobu neprodleně vyzvat k řádnému doplnění nebo nápravě vytýkaných vad výzvy společně s poučením, že se jedná pouze o právo nikoli povinnost oprávněné osoby výzvu doplnit. I přesto, že po doručení výzvy již oprávněná osoba nemohla dále rozšiřovat jednou uplatněný nárok, doplnění spočívající pouze v dodatečném doložení skutečností, důvodů nebo listin osvědčujících konkrétní nároky bylo přípustné. Nezáleží, zda k doplnění došlo na základě výzvy povinné osoby nebo zda takto činí oprávněná osoba z vlastní iniciativy. Způsob zpracování a lhůty pro zaevidování doplnění jsou stejné jako pro samotné zaevidování výzvy. Neodstranění vad mohlo následně bránit uzavření dohody o vydání z důvodu nedostačeného prokázání rozhodných skutečností. Důkazní břemeno leželo na straně oprávněné osoby. Obecná lhůta pro uzavření dohody byla stanovena na 6 měsíců ode dne doručení výzvy. V této lhůtě měla povinná osoba písemně projevit vůli uzavřít s oprávněnou osobou dohodu o vydání. Oprávněné osoby svou vůli směřující k uzavření dohody završily již samotným uplatněním výzvy.

Vydání zabrané nemovité věci formou naturální restituce je podmíněno uzavřením platné dohody mezi povinnou a oprávněnou osobou. Kontrakční proces se až na výjimky stanovené ZMVC řídí příslušnými ustanovením ObčZ, neboť se jedná o smlouvu práva soukromého. Z důvodu odlišného právního režimu je převod zemědělských a nezemědělských nemovitostí způsobem dle ZMVC realizován separátními dohodami, a to i když byly oba druhy nemovitostí uplatněny jednou a tou

samou výzvou. Postup pro vydání zemědělské nemovitosti je upraven v speciálním ustanovení § 9 ZMVC, pro jiné věci než zemědělské nemovitosti se uplatní § 10 ZMVC. Ve společných ustanoveních §11 jsou následně upraveny postupy v případech, kdy byly výzvy dle § 9 nebo 10 uplatněny u nepříslušných osob, podmínky pro běh lhůty a vydávání funkčně souvisejících movitých věcí.

5.4.1. Řízení o vydání zemědělského pozemku

Vydávání zemědělských nemovitostí postupem dle ZMVC se rozpadá do dvou stádií. První stádium začíná okamžikem uplatnění výzvy a končí uzavřením, respektive neuzavřením dohody o vydání mezi oprávněnou a povinnou osobou. Druhé stádium probíhá před příslušným pozemkovým úřadem. V souladu s § 9 odst. 3 ZMVC, dohoda o vydání zemědělské nemovitosti podléhá následnému schválení pozemkovým úřadem.¹⁴⁴ Účinnost převodu zemědělské nemovité věci na základě ZMVC je podmíněna rozhodnutím příslušného pozemkového úřadu ve správním řízení. Uzavřou-li povinná a oprávněná osoba ve smyslu § 9 odst. 2 ZMVC dohodu o vydání zemědělské nemovitosti, předloží ji kterákoliv ze stran ke schválení Státnímu pozemkovému úřadu. Řízení o schválení dohody dle § 9 odst. 3 ZMVC je správním řízením o žádosti, jehož zahájení je v plné dispozici oprávněné nebo povinné osoby. Nestanoví-li ZMVC jinak, je řízení o schválení dohody vedeno dle SŘ. Řízení o schválení dohody může být ukončeno schválením, zamítnutím nebo neschválením předložené dohody, případně může být také v souladu se SŘ zastaveno. Ke dni 25. srpna 2017 Státní pozemkový úřad z celkového počtu 3 260 předložených dohod schválil celkem 3 172 z nich.¹⁴⁵ Účinnost převodu vlastnického práva na oprávněnou osobu nastává dnem, kdy rozhodnutí pozemkového úřadu o schválení dohody nabývá právní moci. Státní pozemkový úřad je následně povinen ve lhůtě 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o schválení dohody zaslat tuto dohodu příslušnému katastrálnímu úřadu. Vydávané pozemky musí být v dohodě specifikovány v souladu s KatZ. Katastrální úřad posléze provede na podkladě schválené dohody zápis

---

¹⁴⁴§ 20 odst. 1 písm. a) zákona č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 186/2006 Sb.

¹⁴⁵Státní pozemkový úřad. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. Informace o podaných výzvách. [cit. 2017-08-25]. Dostupný z WWW:<http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi.html>

vlastnického práva záznamem. Rozhodnutí, jimž řízení o schválení dohody končí, musí splňovat veškeré obecné náležitosti stanovené § 67 a 68 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád (dále jen „SŘ“). Odůvodnění se nevyžaduje v případě schválení dohody, neboť již samotné předložení dohody v sobě zahrnuje souhlas účastníků.

Důvodem pro zamítnutí dohody o vydání je také zjištění pozemkového úřadu, že předmětem dohody o vydání není zemědělská nemovitost. V takovém případě účastníky odkáže na postup dle § 10 odst. 3 ZMVC pro vydání jiné než zemědělské nemovitosti. Nesplňuje-li dohoda veškeré zákonem požadované náležitosti, Státní pozemkový úřad dohodu ve smyslu § 9 odst. 5 ZMVC neschválí, což má za následek její absolutní neplatnost. K dnešnímu dni je však takových dohod evidovaných pouze 48. V případě, že pozemkový úřad předloženou dohodu postupem dle § 9 odst. 5 ZMVC neschválil nebo v případě, že v šestiměsíční zákonem stanovené lhůtě nedošlo mezi oprávněnou a povinnou osobou k uzavření dohody o vydání a oprávněná osoba zároveň podala návrh ve smyslu § 9 odst. 6 ZMVC, následuje řízení o vydání zemědělské nemovitosti vedené před pozemkovým úřadem. Řízení o vydání nemovitosti je za předpokladu neschválení dohody o vydání zahájeno z mocí úřední, a to po marném uplynutí dvouměsíční lhůty určené k podání žaloby v této věci nebo eventuálně právní moci rozhodnutí soudu, kterým soud žalobě nevyhoví.

Nedojde-li mezi oprávněnou a povinnou osobou k uzavření dohody o vydání zemědělské nemovitosti ve smyslu § 9 odst. 2 ZMVC ve lhůtě 6 měsíců ode dne doručení výzvy oprávněné osoby, zahajuje se výše zmíněné řízení o vydání na návrh oprávněné osoby. Rozhodnutí o vydání zemědělské nemovitosti je pozemkový úřad povinen vydat v šestiměsíční lhůtě ode dne zahájení řízení, ve zvlášť složitých případech se lhůta prodlužuje na 12 měsíců. Proti rozhodnutí pozemkového úřadu dle § 9 odst. 4 až 6 ZMVC není odvolání přípustné, nejedná se totiž o rozhodování správního orgánu ve věcech státní správy ve smyslu § 4 odst. 1 písm. a) SŘS. Podle kontrolního závěru č. 14/34 Nejvyššího kontrolního úřadu ze dne 27. července 2015, se Státnímu pozemkovému úřadu nepodařilo šestiměsíční lhůtu dodržet u celkem 1 424 z 3 404 výzev k vydání majetku. I přesto, že oprávněné osoby podaly k soudu několik žalob na ochranu proti nečinnosti správního orgánu, nakonec je ještě před konečným rozhodnutím soudu vzaly všechny zpět.

Výše zmíněna rozhodnutí Státního pozemkového úřadu podle ZMVC jsou rozhodnutím o právní věci vyplývající z vztahů občanskoprávních ve smyslu § 244 odst. 1 OSŘ. Účastníci správního řízení, kterými jsou oprávněná a povinná osoba, mohou proti rozhodnutí pozemkového úřadu podat žalobu k soudu podle části páté OSŘ, v prvním stupni je příslušný krajský soud. V době po podání žaloby do doby rozhodnutí ve věci samé mají oprávněné osoby pouze možnost podat návrh na vydání předběžného opatření¹⁴⁶ dle § 74 OSŘ. Tuto možnost využily oprávněné osoby zejména v případě lesních pozemků, kdy navrhovaly předběžné opatření spočívající v prozatímní povinnosti povinné osoby zdržet se na předmětných pozemcích úmyslné lesní těžby.

Dle veřejně dostupných informací ke dni 14. března 2017, Státní pozemkový úřad jakožto povinná osoba v řízení o vydání zemědělské nemovitosti dle § 9 odst. 5 a 6 ZMVC, rozhodl na základě 8 242 rozhodnutí následovně:¹⁴⁷

- vydáno 14 437 zemědělských pozemků (o celkové výměře 118 347 277 m²);
- nevydáno 18 792 zemědělských pozemků (o celkové výměře 113 906 398 m²);
- 621 zamítavých rozhodnutí týkajících se 2 388 zemědělských pozemků (o celkové výměře 30 136 673 m²);
- zastaveno řízení o celkem 56 096 zemědělských pozemcích (o celkové výměře 359 824 712 m²).

---

¹⁴⁶ Srov. KÜCHLEROVÁ, Martina. Pravomoc k vydávání předběžných opatření v tzv. církevních restitucích. *Právní rozhledy*, Praha: C. H. Beck, 2016, č. 5/2016, s. 182.

¹⁴⁷ Státní pozemkový úřad. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. Informace o podaných výzvách. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/majetkove-vyrovnaní-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi.html>

5.4.2. Řízení o vydání jiné než zemědělské nemovitosti

Formální náležitosti a přílohy výzvy pro vydání jiné než zemědělské nemovitosti jsou obdobné jako u výzev pro nemovitosti zemědělské. Povinné osobě zde ale odpadá povinnost zaslat kopii doručené výzvy příslušnému pozemkovému úřadu. Nároky na povinné náležitosti dohody o vydání uzavírané mezi osobou povinnou a osobou oprávněnou, jsou po formální stránce obdobné jako v případě dohod, jejichž předmětem je vydání zemědělské nemovitosti. Vlastnické právo k nemovitosti nezemědělské však oprávněná osoba po uzavření dohody o vydání nabývá vkladem vlastnického do katastru nemovitostí. Účinnost převodu zde není podmíněná schválením dohody pozemkovým úřadem a ani jiným správním úřadem. Převod vlastnictví ve prospěch oprávněné osoby k nezemědělské nemovitosti postupem dle § 10 odst. 3 ZMVC nastává v souladu s intabulačním principem dnem účinnosti vkladu do katastru nemovitostí, podobně jako u běžného převodu nemovitosti. Právní účinky vkladu vznikají zpětně, a to pouze na základě pravomocného rozhodnutí příslušného katastrálního úřadu o povolení vkladu. Jedná se, podobně jako u běžných převodů nemovitých věcí zapsaných ve veřejném seznamu, o komplexní právní skutečnost¹⁴⁸, kdy je nabytí vlastnického práva výsledkem spojení dvou právních skutečností - uzavřením dohody o vydání a následným povolením vkladu do katastru nemovitostí. Návrh na vklad může podat kterákoliv ze stran dohody v časově neomezené lhůtě. Vklad vlastnického práva k nezemědělské nemovitosti do katastru nemovitostí je vyžadován i v případech, kdy je projev vůle povinné osoby nahrazen rozhodnutím soudu. Odlišný je zde také postup v případě marného uplynutí 6 měsíční lhůty pro uzavření dohody o vydání. Není-li na základě výzvy o vydání jiné než zemědělské nemovitosti dohoda uzavřena, může se oprávněná osoba v prekluzivní lhůtě 3 let obrátit se žalobním návrhem ve smyslu § 80 OSŘ přímo na soud. Lhůta pro podání žaloby počíná běžet marným uplynutím 6 měsíců ode dne doručení výzvy povinné osobě. Žalobní petit musí zahrnovat obsah dohody o vydání, případně oprávněná osoba jako žalobce připojí návrh dohody o vydání. Vyhoví-li soud žalobě oprávněné osoby, nahrazuje pravomocné rozhodnutí soudu smluvní prohlášení osoby povinné a dnem nabytí právní moci tohoto rozhodnutí vzniká dohoda o vydání jiné než zemědělské nemovité věci. Zákon nijak nevyklučuje,

---

¹⁴⁸ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL Jiří, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář. II, § 460-880*. Praha: Beck, 2008. Velké komentáře. s. 770.

aby bylo řízení před soudem ukončeno tak, že žalobce a žalovaný společně uzavřou dohodu o vydání formou soudního smíru. Uzavření dohody však není možné, nabylo-li již jednou rozhodnutí soudu nahrazující projev povinné osoby právní moci.

5.4.3. Současný stav

Z celkového počtu 9821 podaných výzev zůstávají k projednání přibližně dvě procenta. Nejvíce výzev k vydání v počtu 3524 bylo uplatněno přímo u Státního pozemkového úřadu. Lesy ČR zaevidovaly druhý nejvyšší počet výzev k vydání majetku, a to 2 309, kterými oprávněné osoby uplatnili požadavky na vydání 49 267 pozemků. Ke dni 1. března 2017 Lesy ČR uzavřely s oprávněnými osobami 2 078 dohod, na základě kterých tak došlo k vydání pozemků o celkové výměře 79 835 ha¹⁴⁹. 644 dohod bylo následně postupem ve smyslu § 9 odst. 6 ZMVC schváleno Státním pozemkovým úřadem.

Se značným opožděním Státní pozemkový úřad ukončil v průběhu roku 2016 téměř všechna běžící opožděná řízení a otázka církevních restitucí se tím v případech zamítavého rozhodnutí o vydání často přesunula k obecným soudům. Ukončení restitučního procesu u Státního pozemkového tak bylo v řadě případů pouze formální. Uzavřena byla pouze zanedbatelná část sporů, desítky z nich s nejasným koncem pořád probíhají. Nestandardní postup Státní pozemkový úřad zvolil například u Řádu maltézkých rytířů, kdy z obavy před uplynutím lhůty pro přezkumní řízení kvůli probíhajícímu soudnímu řízení, zrušil všechna rozhodnutí krajských poboček, jimiž bylo rozhodnuto o vydání. Docela bizarně podal dále samotný Státní pozemkový úřad žalobu proti rozhodnutí své pražské pobočky. Na soudy se obracejí i náboženské společnosti a církve, řády a kongregace, nežalují však pouze stát, ale i obce a soukromé osoby. Žaloby podaly také instituce, které nemovitý majetek oprávněným osobám vydaly, ale to pouze na základě autoritativních pokynů. Žalobu proti rozhodnutí státní instituce - krajskému pracovišti Státního pozemkového úřadu podala například další státní instituce - Agentura ochrany přírody a krajiny.

---

¹⁴⁹ Lesy ČR. *Aktuální informace o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW: <https://lesy-cr.cz/aktualni-informace-o-majetkovem-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi/>.

5.5. Srovnání se slovenskou právní úpravou

Vzhledem k tomu, že Česká republika byla z časového hlediska posledním postkomunistickým státem střední Evropy přijímajícím zákon komplexně upravující majetkové poměry k půdě a dalšímu nemovitému majetku historicky náležejícímu církvím, je nepochybné, že obdobná právní úprava ostatních států posloužila českému zákonodárci nejen jako inspirace, ale také jako výstraha před možnými chybami. Krátkou komparaci s řešením narovnění na Slovensku a v Maďarsku provádí i samotná důvodová zpráva k ZMVC.¹⁵⁰ V poslední části této kapitoly bych se ráda zaměřila na stručné srovnání restitucí nemovitého majetku a majetkového vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi na území Slovenska. Nejprve se pokusím stručně vymezit relevantní slovenskou právní úpravu, poté se zaměřím na její provedení a konečně také na dopad restitučních zákonů na současný právní stav a srovnání podobností s českou právní úpravou.

Restituce církevního nemovitého majetku proběhla na území Slovenské republiky v několika vlnách, s tou poslední v roce 2006. Přijetím zákona č. 282/1993 Z.z., o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam, se Slovensko zařadilo mezi první státy aktivně řešící restituce církevního majetku. Zákon o zmírnění majetkových křivd způsobených církvím byl později změněn a doplněn zákonem č. 97/2002 Z.z.. Na základě novely č. 97/2002 Z.z., tohoto zákona došlo mimo jiné k vynětí strategických pozemků z lesního půdního fondu v národních parcích. Předmětem vydání se spolu s lesními pozemky staly rovněž související funkční celky, a to hospodářské budovy a ostatní stavby sloužící v rozhodném období lesní výrobě a dále s těmito lesními pozemky související investiční lesní cesty, hospodářské budovy a ostatní stavby sloužící lesní výrobě vybudované ze státních prostředků, bez ohledu na jejich pozdější změnu využití. Obdobně jako ZMVC, také zákon č. 282/1993 Z.z., o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam,, upravoval několik výjimek z povinnosti vydat věc. Ve snaze zamezit vzniku rozdílného vlastnictví k půdě a ke stavbě, nebylo například možné vydat pozemky (případně

---

¹⁵⁰ Česká republika. Vláda. Sněmovní tisk číslo 580/0. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb. [ze dne 11. ledna 2012]. Obecná část. [online]. ca 2012. [cit. 2017-07-10]. s. 47. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>

jejich části), k jejichž zastavení došlo až po převodu nebo přechodu vlastnictví na stát.¹⁵¹

Vzhledem k tomu, že v roce 1964 byla v Československu pozastavena evidence vlastnických vztahů k nemovitostem do pozemkových knih¹⁵², a okamžitě byla zákonem č. 22/1964 Zb., o evidencii nehnuteľností, nahrazena pouhou evidencí uživatelských vztahů, zápisy o původním vlastnictví byly neúplné a církve často nebyly schopny doložit dostačující vlastnické tituly v zákonné jednoleté lhůtě. Přijetí nového restitučního předpisu bylo proto nevyhnutné.¹⁵³ Tímto restitučním předpisem se stal po několikaleté odmlce zákon č. 161/2005 Zb., o navrácení vlastnictva k nehnuteľným veciam cirkvám a náboženským spoločnostiam a prechode vlastnictva k niektorým nehnuteľnostiam. Na základě tohoto zákona došlo k rozšíření právních důvodů pro navrácení vlastnictví¹⁵⁴ a byla vydána další zemědělská půda, hospodářské budovy a jiné stavby patřící k původním hospodářským usedlostem, lesní půdní fondy, hospodářské a ostatní stavby s ním související. Pro uplatnění nároku k majetku musela oprávněna osoba podat výzvu.

Nakonec můžeme zmínit restituční zákon, který byl, na rozdíl od výše uvedených, založen výlučně na principu výčtovém¹⁵⁵. Na zákoně č. 298/1990 Zb., o úprave niektorých majetkových vzťahov, rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého, se usneslo ještě Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky, jeho novelou došlo po roce 1991 k rozšíření výčtu o další nemovitosti nacházející se převážně na území Slovenské republiky.¹⁵⁶ Protože již samotný text zákona určil, které konkrétní zabrané nemovitosti se vrací původnímu vlastníku, vlastnické právo k vyčteným nemovitostem znovu vzniklo *ex lege*.

---

¹⁵¹ BEZÁKOVÁ, D. Uplatňovanie nárokov cirkvi na navrátenie vlastnictva k nehnuteľnostiam podľa zákona č. 161/2005 Z. z. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). Reštitúcie... s. 55-56.

¹⁵² Zákonem č. 21/1964 Zb.

¹⁵³ JURAN, Ján. Reštitúcie cirkevného majetku v Slovenskej republike. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). Reštitúcie cirkevného majetku. Vyd. 1. Bratislava: Ústav prevzatých štátu a cirkví, 2010. s. 50-54.

¹⁵⁴ V souladu s ustanovením § 3 odst. 1 písm. j) přechod vlastnictví do vlastnictví státu na základě zákona č. 81/1949 Zb., SNR o úprave právních poměrů pasienkového majetku bývalých urbárikov, komposesorátov a podobných právních útvarov a zákona č. 2/1958 Z. SNR o úprave poměrů a obhospodarování společně užívaných lesov bývalých urbárikov a podobných útvarov.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 48

¹⁵⁶ Zákon č. 338/1991 Zb. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 298/1990 Zb. o úprave niektorých majetkových vzťahov rehoľných rádov a kongregácií a arcibiskupstva olomouckého

S účinností Zákona o zmiernení majetkových krívd spôsobených cirkvám, se již v počátcích samotného restitučního procesu objevilo několik zásadních problémů, které nebyly zákonem řešeny dostatečně. Především se jednalo o již výše zmíněný problém s prokazováním nároků k historickému nemovitému majetku. Nároky oprávněných osob měly být doloženy vložkami pozemkových knih v originálním provedení nebo rozhodnutím o odnětí parcely a doplněny o snímky katastrálních map, případně geometrické plány.¹⁵⁷ Lhůta 12 měsíců, ve které mohly oprávněné osoby uplatnit svoje nároky u povinné osoby¹⁵⁸, se ukázala být absolutně nedostačující. Vzhledem k tomu, že velká část rozhodujících dokumentů byla početnými zásahy do vnitřního života církví znehodnocena, musely se oprávněné osoby se žádostí o jejich zaslání obracet na příslušné Úrady geodézie, kartografie a katastru Slovenskej republiky. Ty však byly s ohledem na souběžně probíhající restituční proces na základě zákona č. 229/1991 Zb., o úprave vlastnických vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, zahlceny obrovským množstvím obdobných žádostí a dokumenty oprávněným osobám doručovaly až po uplynutí prekluzivní dvanáctiměsíční lhůty. Také z tohoto důvodu bylo přijetí novely obnovující lhůtu pro uplatnění nároků nevyhnutné. Rozhodnutí o vydání historického nemovitého majetku byla do roku 2005 pouze založena do archívu bez toho, aby se výsledky dále vyhodnotily nebo zaznamenaly do evidence.¹⁵⁹ Dopady této nedůslednosti se projeví až o pár let později, při prvních pokusech o hodnocení skutečného dopadu církevních restitucí. Do dnešního dne se proto nepodařilo zkompletovat údaje o rozsahu vydaného církevního nemovitého majetku na území Slovenskej republiky. Povinná evidence o výsledcích restituce byla zavedena teprve po přijetí novely zákona v roce 2005. Sumarizaci dodatečně provedly pouze některé povinné osoby, jako například Slovenský pozemkový fond nebo Lesy Slovenskej republiky, š.p. (dále jen „Lesy SR“). Samotné církve a náboženské společnosti se souhrnnému uveřejnění informací o rozsahu jejich majetku vyhýbají a jejich představitelé veřejnost odkazují na dálkově přístupné informace z evidence katastru nemovitostí. Je proto sporné, jaká část původního církevního majetku byla oprávněným osobám skutečně vydána. Zatímco

---

¹⁵⁷ Ibidem, s. 49-55.

¹⁵⁸ V souladu s § 3 zákona č. 282/1993 Z.z. jsou povinnými osobami: stát, obec, státem nebo obcí založené nebo zřízené právnické osoby a právnické osoby zřízené zákonem, které hospodaří s majetkem státu nebo obce, případně ho spravují a ke dni účinnosti tohoto zákona věc drží (s výjimkou osob uvedených v písm. a) a b)).

¹⁵⁹ ŠABO, Martin. *Reštitúciecirkveného majetku v stredoeurópskom kontexte. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). Reštitúciecirkveného majetku. Vyd. 1. Bratislava: Ústav prevzťahyštátu a cirkví, 2010, s. 242 s.*

odpůrci církevních restitucí tvrdí, že k vydání zůstává pouze nepatrný zlomek historického církevního majetku. Dle vyjádření mluvčího slovenských biskupů církev dostala v restitucích zpátky odhadem pouze 60 procent původního majetku.¹⁶⁰ Podle posledních, byť ne konečných, odhadů Ministerstva kultury Slovenské republiky vydal Slovenský pozemkový fond od roku 1993 přibližně 47 735 ha půdy a státní organizace lesního hospodářství¹⁶¹ na čele se státním podnikem Lesy SR spolu 71 105 ha lesních pozemků.¹⁶² Současná situace na Slovensku je však i po vydání rozsáhlých zemědělských a lesních pozemků taková, že církve jsou pořád závislé na státní podpoře, jež je dle jejich slov nedostačující. Církvím je vytýkáno, že s navráceným majetkem neumí řádně hospodařit a jejich aktuální finanční situace je pouze výsledkem nehospodárností. Je však důležité si uvědomit, že velká část vydaného nemovitého majetku byla církvím odevzdána v zdevastovaném nebo zcela nepoužitelném stavu. S převzetím nemovitostí byly spojeny obrovské vstupní náklady, související zejména s opravou kulturních nemovitých památek a následně i jejich samotnou údržbou. Co se týče zemědělských pozemků, k tomu aby na nich mohly církve samostatně hospodařit, nemají dostatečné finanční ani materiální prostředky. Většina zemědělských a lesních pozemků je proto církve pronajímána (resp. propachtována) státním podnikům, státním příspěvkovým organizacím a částečně také soukromým právníckým osobám. Část lesních a zemědělských pozemků je tak užívána stejnými osobami jako před jejich vydáním. Od ledna 2011 jsou všechny smlouvy, a to včetně smluv o nájmu zemědělských a lesních nemovitostí uzavíraný s ministerstvy, veřejnoprávními institucemi a dalšími podřízenými příspěvkovými organizacemi povinně zveřejňovány v centrálním registru smluv¹⁶³, kde jsou dostupné také informace o jednotlivých pozemcích a výších nájemného.

Jak můžeme vidět, ve srovnání s Českou republikou vnímala Slovenská republika otázku církevních restitucí mnohem naléhavěji. Vliv religiozity je na Slovensku i do dnešního nesrovnatelně silnější.¹⁶⁴ Odvolání na odkaz cyrilo-

---

¹⁶⁰ ERGER, Vojtěch; KOZMOVA, Kateřina. Slovensko začalo církevní restituce řešit už před téměř 20 lety. [online]. 15. 8. 2017. Dostupné na www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/

¹⁶¹ Vojenské lesy a majetky SR, š.p., Lesy SR a správy národních parků Slovenské republiky

¹⁶² Dostupný z WWW: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/320867-cirkev-vraj-majetok-neuzivi-stat-ju-bude-nadalej-platit/>.

¹⁶³ Dostupný z WWW: <https://www.crz.gov.sk/index.php?ID=114364>. Legislativní rámec: Zákon č. 211 / 2000 Z. z. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶⁴ Slovenské obyvateľstvo podľa náboženského vyznání dle sčítání obyvateľstva: rímskokatolícké (62,0 %), evanjelické (5,9 %), řeckokatolícké (3,8 %), reformované kresťanské (1,8 %), veřící menších církvi

metodějského dědictví a prvokřesťanskou Velkou Moravu nalezneme již v preambuli Ústavy Slovenské republiky.¹⁶⁵ Je ale nutno zdůraznit, že odluka církve na Slovensku provedená na základě výše uvedených zákonů je, na rozdíl od českého provedení, pouze částečná. Financování církví a náboženských společností na Slovensku je do dnešního dne upraveno Zákonem o hospodářském zabezpečení církví, ve znění pozdějších předpisů. Mezi Slovenskou republikou a Svatou stolicí došlo navíc v roce 1992 k uzavření Konkordátu – Základní smlouvy¹⁶⁶, kterou se stát zavázal finančně dotovat církev římskokatolickou, a to i po částečném majetkovém vypořádání. Možnost vypovědět uvedený Konkordát – Základní smlouvu má pouze vatikánská strana.¹⁶⁷ Absolutní odluka církve od státu tak v současnosti nepřipadá v úvahu. I přesto, že slovenským náboženským společnostem nebyla v souvislosti s církevními restitucemi poskytnuta žádná finanční náhrada ani jednorázový příspěvek na podporu činnosti, pouze za rok 2016 činila státní podpora vyčleněna ze státního rozpočtu na chod církví a náboženských společností celkem 38,89 milionu euro¹⁶⁸ (tj. přibližně 1 miliarda Kč). V porovnání s konečnými finančními příspěvky na podporu činnosti dotčených církví a náboženských společností v celkové výši 16,977 miliard Kč, jež byly nebo teprve budou ve smyslu § 17 ZMVC vyplaceny, tak státní podpora poskytnutá církvím na Slovensku pouze za jeden rok představuje přibližně jednu sedmnáctinu výše uvedené konečné částky. Na rozdíl od ZMVC, se však ani jeden z výše uvedených slovenských restitučních předpisů nezabýval naturální nebo finanční náhradou za nemovitý majetek, který nebylo z důvodu zákonných výjimek možné vydat. Finanční náhrada, která bude českým církvím a náboženským společnostem dle § 15 ZMVC vyplácena ještě dalších dvacet pět let, by tak společně s výše zmíněným příspěvkem na podporu činnosti mohla církvím na území České republiky zabezpečit dostatečnou ekonomickou soběstačnost k tomu, aby mohla s navráceným nemovitým majetkem samostatně hospodařit a efektivně ho využívat.

(2%), věřící neregistrovaných církví (0,5%), nezjištěno (10,6%), bez vyznání (13,4%) zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky <https://slovak.statistics.sk>

¹⁶⁵ Ústava Slovenské republiky č. 460/1992 Zb.

¹⁶⁶ Zmluva 326/2001 Z.z., Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou

¹⁶⁷ ŠABO, M., *Problematika budúcnosti v ťahu štátu a cirkvi na Slovensku v kontexte existujúceho modelu financovania cirkvi a náboženských spoločností*. In MORAVČÍKOVÁ, M., VALOVÁ, E. (ed.), *Financovanie cirkvi a náboženských spoločností v 21. storočí*, s. 17-18.

¹⁶⁸ Státní rozpočet Slovenské republiky za rok 2016, zdroj: stránky ministerstva financi <http://www.rozpocet.sk/web/#/rozpocet/VS/kapitoly/0/kapitola/24/prehľad>

Lze konstatovat, že na Slovensku se ani majetkovým narovnáním nepodařilo docílit ekonomické samostatnosti církevních subjektů a jejich fungování je pořád závislé zejména na ročních státních příspěvcích. Jednorázové státní dotace, které byly slovenským církvím poskytnuty po navrácení nemovitého majetku, nepokryly všechny náklady spojeny s převzetím majetku a ani samotné církve neuměly dostatečně využít hospodářský potenciál navrácených pozemků. Část lesních a zemědělských pozemků je dnes pouze pronajímána (propachtována), a to mnohdy za nízké nájemné nebo za nevýhodných smluvních podmínek. Zbývá část zůstává samotnou církvi převážně nevyužita.

Vzhledem k tomu, že Česká republika přijala zákonný předpis upravující majetkové vyrovnání s církvemi až o řadu let později než její slovenský soused, v konečném důsledku se jí podařilo vyhnout téměř všem zásadním problémům, jež provázely slovenské církevní restituce. Do jisté míry to souviselo také s politickým tlakem a drobnohledem veřejnosti, jež církevní restituce v České republice, zejména poslední roky, intenzivně provázel. Informace týkající se restitučního procesu a jeho samotného průběhu byly veřejně dostupné a pravidelně aktualizovány.¹⁶⁹ Státní pozemkový úřad zpřístupnil informace týkající se nárokovaných nemovitostí, počtu podaných výzev a jejich aktuálním stavu společně s výsledky řízení o vydání zemědělských nemovitostí. Zákonem stanovenou lhůtu pro uzavření dohod se sice nepodařilo dodržet ve všech případech, jednotlivá řízení však byla ukončena mnohem rychleji. Na to, abychom mohly komplexně porovnat hospodaření církevních subjektů v obou státech je sice ještě brzo, ale s ohledem na postupně vyplácenou finanční náhradu spolu s příspěvkem na podporu činnosti, vypadá vývoj hospodářské činnosti církví a náboženských v České republice, alespoň prozatím, mnohem příznivěji.

---

¹⁶⁹ Dostupné na WWW: <https://lesycr.cz/o-nas/cirkevni-restituce/>; <http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce>; <https://cirkevni-restituce.cuzk.cz/>.

Závěr

V předkládané diplomové práci jsem se zaměřila na specifické a ve vztahu ke katedře práva životního prostředí hodně netradiční téma – pozemkové vlastnictví církvi a jeho specifika. Prvotní inspirací při výběru tohoto konkrétního tématu pro mne byla především zajímavá pracovní zkušenost v oblasti církevních restitucí. I přesto, že ze začátku jsem byla fascinována zejména historickým pozadím problematiky církevních restitucí, postupně se můj zájem přesunul na praktičtější stránku věci, a to pozemkové vlastnictví církevních subjektů a dispozici s církevními pozemky v praxi.

Pro dispozici s církevním movitým i nemovitým majetkem je specifické, že vedle obecně platného a závazného práva České republiky (tzv. světských právních předpisů) je upravena také církevními právními předpisy (tzv. kanonickým právem). Touto prací jsem se mimo jiné snažila poukázat na to, že smluvní vztahy, účastníky kterých jsou církevní subjekty, jsou upraveny vnitřními církevními předpisy, které se vztahují i na ostatní smluvní strany. Kromě základního přehledu předmětných právních předpisů (včetně církevních právních předpisů), se snažím přiblížit i průběh kontrakčního procesu. Dispoziční omezení s církevním nemovitým majetkem jsou upravena na několika úrovních, odrážejících jedinečnou církevní hierarchii. Způsob jednání konkrétních církevních subjektů je navíc upraven i ve veřejném rejstříku vedeném Ministerstvem kultury. Vůči třetím osobám je ale nanejvýš problematická zejména otázka závaznosti těchto vnitřních církevních předpisů. Vztahem kanonického práva a práva České republiky se opakovaně zabýval jak Ústavní soud, tak i Nejvyšší soud. Judikaturou bylo potvrzeno, že obecní soudy nemohou zkoumat a vykládat vnitřní poměry církevních subjektů a v souladu se zásadou autonomie církvi dle čl. 16 odst. 2 LZPS, stát ani nemůže omezovat otázky církevního života. Závaznost církevních právních předpisů je však daná a státem výslovně uznávaná i vůči třetím osobám vně církve, a to v případě, že vstupují do právních jednání s církevními subjekty.

Vzhledem k tomu, že v souvislosti s přijetím Zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi byla církvím navracena část historického pozemkového vlastnictví, považuji otázku dispozice s církevními pozemky za aktuální. Zároveň se ale snažím

upozornit i na možná úskalí související zejména s dispozičními omezeními na základě vnitřních církevních předpisů, jež nejsou všeobecně známy. Složitý legislativní proces a bouřlivé diskuze jak laické, tak odborní veřejnosti, jež předcházely přijetí výše zmíněného zákona, jsou pouze důkazem toho, že názory ohledně vlastnického práva církevních subjektů k nárokovaným pozemkům nebyly, a ani dodnes nejsou jednoznačné. V této práci se proto i na pozadí jedinečného historického vývoje pozemkového vlastnictví církví snažím zdůraznit, proč bylo přijetí speciálního restitučního předpisu ve prospěch církevních subjektů (jakožto oprávněných osob) nevyhnutné, a proč bylo zároveň nutné zakomponovat do legislativní úpravy nové prvky, odlišné od předchozích restitučních předpisů. Je důležité uvědomit si, že se nejedná pouze o předpis restituční, ale také o právní předpis, jež komplexně formuje postupnou odluku církví od státu. S ohledem na značný časový odstup mezi zabráním a navrácením historických pozemků se musel zákonodárce vypořádat s několika složitými otázkami. Jednalo se především o určení okruhu povinných osob a od toho se následně odvíjející rozsah dotčeného původního majetku a určení výše případných finančních náhrad. Touto prací se snažím poukázat na fakt, že konečné znění Zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi je do značné míry výsledkem mnoha politických kompromisů v reakci na tlak vyvíjený oprávněnými církevními subjekty, veřejností a nakonec i postojem samotného Ústavního soudu. I přesto, že je mimo rámec této práce hodnotit, zda stanovení rozsahu původního pozemkového vlastnictví církví odpovídá skutečnosti a zda je ocenění původního majetku dostatečně objektivní, snažím se alespoň poukázat na zjevné nedostatky a nesrovnalosti v průběhu příprav návrhu a samotného legislativního procesu Zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, jež se následně promítly i do jeho finálního znění. Zároveň je ale důležité podotknout, že neprovedení církevních restitucí by z dlouhodobého pohledu nebylo výhodné ani pro státní rozpočet, ani pro osoby hospodařící s blokovaným církevním majetkem.

Vzhledem k tomu, že v současné době je již proces vydávání pozemků na základě Zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi téměř u konce, lze provést první komplexnější hodnocení celého procesu. I když značná část výzev k vydání církevního majetku byla vyřízena s prodlením, a to zejména proto, že Státní pozemkový úřad nebyl dostatečně připraven na nápor výzev (z nichž většina byla oprávněnými osobami podána právě ke konci lhůty pro podání), zejména ve srovnání s církevními

restitucemi na Slovensku, lze říct, že samotné provedení bylo až na výše zmíněnou časovou prodlevu zvládnuto relativně dobře. Pozitivně hodnotím zejména publicitu celého restitučního procesu a možnost sledovat postup vyřizování výzev a uzavírání dohod na webových stránkách Státního pozemkového úřadu, Lesů ČR a následně i prostřednictvím dálkového přístupu do katastru nemovitostí.

Nejzajímavější pro mne ale bylo sledovat, jakým způsobem došlo v důsledku majetkového vyrovnání s církvemi a navrácení původních církevních pozemků k znovuoobnovení ekonomické samostatnosti církevních subjektů. S ohledem na bohatou tradici církevních subjektů v oblasti lesní správy, se věnuji způsobům hospodaření jednotlivých diecézí s lesními pozemky a funkčně souvisejícími nemovitostmi. Jak můžeme vidět, podnikatelské ambice jednotlivých církevních subjektů s lesními pozemky se soustředily nejenom na tradiční těžbu dříví, ale také do dynamicky se rozvíjejícího turismu, zahrnující jak ubytovací služby, tak i zcela nové odvětví církevní turistiky. Je zřejmé, že církevní subjekty si uvědomují, že postupně se snižující příspěvky na podporu činnosti a finanční náhrada za nevydané pozemky nejsou z dlouhodobého pohledu dostačující pro udržení jejich ekonomické stability a již teď se snaží využívat své pozemkové vlastnictví.

Zejména na příkladu slovenských církevních restitucí můžeme vidět, že právě model majetkového vyrovnání s církvemi kombinující prvky naturální restituce, finančních náhrad a příspěvků na podporu činnosti, umožnil církvím efektivnější hospodaření s navrácenými pozemky. I přesto, že slovenským církevním subjektům byla část historického majetku vrácena již na přelomu tisíciletí, z důvodu chybějícího finančního kapitálu nebyly tyto schopny využít potenciál navrácených pozemků, čemuž odpovídá také jejich současná hospodářská situace. Lze předpokládat, že v následujících letech budou ukončeny aktuálně probíhající restituční soudní spory a vyplacením posledních finančních náhrad na základě Zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi bude definitivně ukončen proces odluky církve od státu. Na to, zda jsou církve schopny samostatně a efektivně hospodařit s navrácenými pozemky bez jakýchkoliv finančních příspěvků, si ale budeme muset počkat až do roku 2043, kdy bude církevním subjektům vyplacena poslední splátka dle Zákona o majetkovém vyrovnání.

Seznam použitých zkratek

CIC 1917 - Codex Iuris Canonici, ze dne 17.5.1917

CIC 1983 - Codex Iuris Canonici, ze dne 25.1.1983

Katastrální zákon - Zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů

ObčZ - Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Obecné nařízení ČBK – Obecně závazné nařízení České biskupské konference č.j.: 780/2001 ze dne 23. ledna 2001

OZO - Obecný zákoník občanský vydaný jako císařský patent č. 46/1811 Sb. z. s. dne 1. června 1811

SOZ - Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Lesy ČR – Lesy České republiky, s.p.

Lesy SR – Lesy Slovenskej republiky, š.p.

LZPS, Listina - Listina základních práv a svobod vyhlášena Usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992

KatZ – Zákon č. 256/2016, o katastru nemovitostí

Konkordát - Císařský patent ze dne 5. listopadu 1855 č. 195 ř.z. kterým se vyhláší ujednání uzavřené mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím r. 1855

NPR - Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě

Přídělový zákon – Zákon č. 81/1920 Sb., o přidělu zabrané půdy a právních poměrech k ní

RevPPR - Zákon č. 142/1947 Sb. z. a n., o revizi první pozemkové reformy

SŘ - Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

Stavební zákon – Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů

Výčtový zákon - Zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého

Záborový zákon – Zákon č. 215/1919 Sb., o zabránění velkého majetku pozemkového, ve znění pozdějších předpisů

Zákon náhradový - Zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový

Zákon o hospodářském zabezpečení církví - Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem

Zákon o lesích – Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů

Zákon o mimosoudních rehabilitacích - Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích

Zákon o obestavení velkostatků – Zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obestavení velkostatků

Zákon o půdě - Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku

Zákon o svobodě vyznání - Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společnostech

Zákon o vyvlastnění – Zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd – Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd

ZMVC, Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi - Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité literatury a ostatních zdrojů:

Knihy, slovníky a komentáře:

BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci: státoprávní uspořádání v letech 1944-1969*. Praha: Fortuna, 2011. s 87. ISBN 978-80-7373-113-7.

BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010. s. 50 – 51. ISBN 978-80-86729-61-9.

BEZÁKOVÁ, D. *Uplatňovanie nárokov cirkvi na navrátenie vlastníctva k nehnuteľnosiam podľa zákona č. 161/2005 Z. z.* In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). *Reštitúcie*. s. 55-56.

BIRNSTEIN, Uwe; EBELOVÁ, Ivana. *Kronika křesťanství*. Praha: Fortuna Print, 1998. s. 112-113. ISBN 80-86144-23-2.

BULÍNOVÁ, Marie; JANIŠOVÁ, Milena; KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951. 1, Církevní komise ÚV KSČ ("církevní šestka") : Duben 1949 - březen 1950*. Brno: Doplněk, 1994. Edice dokumentů. s. 6. ISBN 80-85270-29-3.

ČERVINKA, Eugen. *Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatech římsko-katolické církve*. Praha: Volná myšlenka československá, 1933. s. 59.

DROBNÍK, Jaroslav. *Základy pozemkového práva*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Beroun: Eva Rozkotová, 2010. s. 13. ISBN 978-80-904209-8-4

FRANKOVÁ, Martina, Jaroslav DROBNÍK, Karolína ŽÁKOVSKÁ a Petra HUMLÍČKOVÁ. *Úvod do pozemkového práva*. Beroun: Eva Rozkotová, 2014. s. 88 - 90. ISBN 978-80-87488-19-5.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. s. 87. ISBN 80-7113-008-7.

GEBHART Jan. *Velké dějiny zemí Koruny České XV. b.* Praha, Litomyšl: Paseka, 2007. s. 57. ISBN: 80-7185-582-0.

HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2004, s. 38-39. ISBN 978-80-7325-313-4.

HALAS, František X. *Neklidné vztahy*. Svitavy: Trinitas, 1998. Studium. s. 38-39. ISBN 80-86036-10-3.

HANUŠ, Jaroslav; STRÍBRNÝ, Jan (edd.). *Stát a církev v roce 1950*. 1. vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 86-97. ISBN 80-85959-71-2.

HANZAL, Josef. *Od baroka k romantismu: ke zrození novodobé české kultury*. Praha: Academia, 1987. s. 122.

HOBZA, Antonín; TUREČEK, Josef. *Úvod do církevního práva*. Praha: vl.nákl., 1929.

HRDINA, Ignác, Antonín. *Vztahy státu a církve v České republice v letech 1990 - 1999*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. s. 33. ISBN: 80-7379-005-X.

JIREČEK, Hermenegild. *Slovanské právo v Čechách a na Moravě. Doba druhá: Od počátku XI. do konce XIII. století*, Praha: K. Bellmann, 1864, s. 268 a 276 a násl.

JURAN, Ján. *Reštitúcie církevního majetku v Slovenskej republike*. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). *Reštitúciecírkevního majetku*. Vyd. 1. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. s. 50-54. ISBN 978-80-8909-648-0.

KONÍČEK, Jiří. *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa*. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu v Olomouci, 2004, s. 30-31. ISBN 80-239-4223-9.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003. *Dějiny českých zemí*. s. 473; 571. ISBN 80-7277-195-7.

KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.

KNAPP, Viktor. *Vrácení majetku pozbytého za okupace: (restituční zákon: výklad zákona č. 128/1946 Sb. o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, tzv. zákona restitučního)*. V Praze: Nákladem právnického knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1946. *Sbírka právních pojednání*. s. 8.

KOCOUREK, Tomáš. *Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí*. Praha: Leges, 2012. *Praktik (Leges)*, s. 59. ISBN 978-80-87576-10-6.

KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2013. *Beckovy komentáře*. s. 7; 27; 30. ISBN 978-80-7478-871-0.

MADAR, Zdeněk. *Právnický slovník. Díl 2, P-Ž*. 5. podstatně přeprac. a dopln. vyd. Praha: Panorama, 1988. *Právnický slovník*. s. 77.

MIKLÍK, Josef Konstantin. *Theologie dějin*. V Olomouci: Dominikánská edice Krystal, 1940. *Soukromé tisky Dominikánské edice Krystal*. s.56.

NĚMEC, Bohumil. *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl 4.*, [Oedem-Práh]. Fotoreprint. Praha: Paseka, 2001. BS. s. 330. ISBN 80-7185-057-8.

NĚMEC, Damián. *Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma válkami. In Koucká, Ivana – Papajik, David (ed.). „Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-uherské monarchie v letech 1918-1938“*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 48. ISBN:80-244-0372-2.

PAVEL, A.: *Československá pozemková reforma. Pozemková reforma, roč. XIX, 1938, s. 37.*

PEKÁREK, Milan. *Pozemkové právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2010, s. 23. ISBN 978-80-7380-253-0.

PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2004. s. 84; 182. ISBN 80-7239-147-X.

PRŮCHOVÁ, Ivana: *Právní režim ochrany půdy*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s. 4. ISBN: 80-210-0578-5

PRŮCHOVÁ, Ivana. *Poznámky k principům zemědělského restitučního zákonodárství v ČR. In Restituce podle zákona o půdě: (sborník příspěvků z konference)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. s. 75. ISBN 80-210-2054-7.

ROUČEK, František; SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl 2, (§§ 285 až 530)*. Repr. pův. vyd. z r. 1935. Praha: Codex Bohemia, 1998. Komentáře velkých zákonů československých. s. 198. ISBN 80-85963-64-7.

SEDLÁČEK, Jaromír; SPÁČIL, Jiří. *Vlastnické právo*. Reprint původního vydání z r. 1935. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Klasická právní díla. s. 7. SBN 978-80-7357-758-2.

ŠABO, Martin. *Reštitúcie cirkevného majetku v stredo európskom kontexte. In MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed). Reštitúcie cirkevného majetku*. Vyd. 1. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 242. ISBN 978-80-89096-48-0.

ŠVESTKA, Jiří, Jiří SPÁČIL, Marta ŠKÁROVÁ a Milan HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář. II, § 460-880*. Praha: Beck, 2008. Velké komentáře. s. 770. ISBN 978-80-7400-004-1.

TRETERA, Rajmund, Jiří. *Stát a církev v České republice*. 1. vyd. v Karmelitánském nakl. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 42-43 a 52; 57; 125. ISBN 80-7192-707-4.

VALEŠ, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. s. 17. ISBN 978-80-7380-135-9.

VLČEK, Pavel; SOMMER, Petr; FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997. s. 19. ISBN 80-85983-17-6.

Právní předpisy:

Císařský patent č. 195/1855 ř.z., kterým se vyhláší umluva (konkordát) uzavřená mezi Svatou Stolicí a Rakouským císařstvím

Nařízení vlády č. 307/2014 Sb., o stanovení podrobností evidence využití půdy podle uživatelských vztahů

Prosincová ústava ze dne 21.12.1867 (tvořená patenty č. 141–147/1867 ř.z.)

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Vládní nařízení č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní

Vyhláška státního úřadu pro věci církevní č. 351/1950 Ú.l., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem

Vyhláška státního úřadu pro věci církevní č. 352/1950 Ú.l., o náboženském fondu

Zákon č. 95/1871 ř.z., o zavedení obecného zákona o pozemkových knihách

Zákon č. 50/1874 ř.z., o vnějších poměrech církve katolické

Zákon č. 51/1874 ř.z. o příspěvcích do náboženského fondu

Zákon č. 57/1890 ř.z. o vnějších poměrech církve katolické

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého

Zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků

Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového

Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., přidělový zákon

Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pastýřům (ve znění novely č. 311/1920 Sb.)

Zákon č. 166/1920 Sb. z. a n., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy

Zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek

Zákon č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkové-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vcházejících

Zákon č. 142/1947 Sb. z. a n., o revizi první pozemkové reformy

Zákon č. 46/1948 Sb. z. a n., o nové pozemkové reformě

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 217/1949 Sb., o zřízení Státního úřadu pro věci církevní

Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v původním znění zákona, znění podle zákona 88/1950 Sb., znění podle zákona 16/1990 Sb., znění podle zákona 165/1992 Sb., znění podle zákona 522/1992 Sb., znění podle zákona 3/2002 Sb. a ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v původním znění i ve znění pozdější předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 53/1966 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu, ve znění zákona č. 75/1976 Sb.

Zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého

Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, v původním znění i ve znění pozdější předpisů

Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby

Zákon č. 172/1991 Sb., zákon České národní rady o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu

Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, ve znění zákona č. 220/2011 Sb.

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně a doplnění některých zákonů

Zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích

Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky

Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů, v původním znění i ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo stavbě

Zákon č. 416/2009 Sb., o urychlení výstavby dopravní infrastruktury

Zákon č. 455/2011 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2012

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013

Zákon č. 256/2013, o katastru nemovitostí

Zákon č. 475/2013 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2014 a o změně zákona č. 504/2012 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2013, ve znění zákona č. 258/2013 Sb.

Zákon č. 345/2014 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2015

Zmluva 326/2001 Z.z., Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou

Církevní předpisy:

Codex Iuris Canonici 1983

Codex Iuris Canonici 1917

Modus vivendi - Úmluva mezi republikou československou a Svätou stolicí sjednaná v lednu 1928 (vstoupila v platnost 2. února 1928)

Obecně závazné nařízení České biskupské konference ve věcech správy církevního majetku (č. j. 780/2001)

Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou, č. 326/2001 Z. z.

Seznam použité judikatury:

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky sp. zn. R II 328/20

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky sp. zn. R II 135/21

Nález Nejvyššího správního soudu Československé republiky ze dne 25.6.1925, sp. zn. Boh. A 4829/25 (9720/25)

Usnesení pléna Ústavního soudu ze dne 2.3.1995, sp. zn. Pl. ÚS 32/94

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.5.1997, sp. zn. 3 Cdon 404/96

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 27.11.2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02

Nález I. senátu Ústavního soudu ze dne 19.6.2003, sp. zn. I. ÚS 146/03

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23.10.2003, č.j. As 11/2003-164.

Nález II. senátu Ústavního soudu ze dne 25.1.2004, sp. zn. II. ÚS 14/04

Nález II. senátu Ústavního soudu ze dne 2.2.2005, sp. zn. II. ÚS 528/02

Nález IV. senátu Ústavního soudu ze dne 8.8.2005, sp. zn. IV. ÚS 298/05

Stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 1.11.2005, sp. zn. Pl. ÚS st. 22/05

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2.11.2006, č.j. 5 A-35/2002-73

Rozsudek Nejvyššího soud ze dne 31.1.2007, sp. zn. 28 Cdo 3318/2006

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 19.11.2009, sp. zn. Pl. ÚS 9/07

Nález I. senátu Ústavního soudu ze dne 24.3.2011, sp. zn. I. ÚS 2166/10

Nález II. senátu Ústavního soudu ze dne 31.3.2011, sp. zn. II.ÚS 2326/07

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10.2.2012, sp. zn. 26 Cdo 2089/2012

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 17.4.2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13

Nález pléna Ústavního soudu ze dne 28.5.2013, sp. zn. Pl. ÚS 10/13

Odborné články:

ELIÁŠ, Karel. *Dvě pozemkové reformy a státní nabytí vlastnického práva k nemovitostem*. Právník 3/2016, s. 209. [online] Dostupné na WWW: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgxpaxztl5zxi4s7giyds>

ELIÁŠ, Karel. *Věc jako pojem soukromého práva*. Právní rozhledy 4/2007, s. 119.

LUKÁŠOVÁ, Veronika. *Jak budou církve hospodařit v restituovaných lesích*. Lesnická Práce, č. 3/2013, s. 147-152

POHL, Michal. *Církev jako podnik? Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi pohledem práva EU*. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2013, roč. 21, č. 4/2013, s. 119-120.

POMAHAČ, Richard. *K povaze smluv o vypořádání s církvemi*. Právní rozhledy 11/2013, str. 387. [online] Dostupné na WWW: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nrptembrgnpxa4s7geyv643uojptgobx>

SUCHÁNEK Radomír: *Modus Vivendi*, in: TRETERA Jiří: *Revue církevního práva*. Praha: 2002, s. 206.

Elektronická literatura a ostatní:

Česká republika. Vláda. *Sněmovní tisk číslo 580/0. VI. volební období. Důvodová zpráva k zákonu č. 428/2012 Sb.* [ze dne 11. ledna 2017]. [online]. ca 2012. [cit. 2017-02-10]. 80 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>

Česká republika. Vláda. *Sněmovní tisk číslo 482/0. V. volební období. Důvodová zpráva k návrhu zákona o zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společnostem v době nesvobody, o vypořádání majetkových vztahů mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi)* [ze dne 2.

dubna 2008]. [online]. ca 2008. [cit. 2017-02-25]. 42 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=482&CT1=0>

Zpráva předsedy dočasné komise Poslanecké sněmovny pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. *Zpráva předsedy dočasné komise Poslanecké sněmovny pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi o činnosti komise v době od 13. června 2008 do 31. března 2009*. Praha, 2009. [cit. 2017-03-06]. 25 s. Dostupný z WWW: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:MAh3p5BG0LQJ:https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw%3Fidd%3D57429+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

ERNST & YOUNG. *Kvalitativní komentář algoritmu užitého ze strany církví a náboženských společností pro odhad hodnoty zabaveného církevního majetku* [online]. Praha, 2008 [cit. 2017-03-07]. 25 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=858&CT1=0> a ERNST & YOUNG

Asistence v oblasti ocenění nevydáváného majetku, jímž se zabývá Dočasná komise pro řešení majetkových otázek mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi: Návrh oceňovacího algoritmu [online]. Praha, 2009 [cit. 2017-03-07]. 51 s. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=858&CT1=0%20a%20ERNST%20%20YOUNG>

ERGER, Vojtěch; KOZMOVA, Kateřina. Slovensko začalo církevní restituce řešit už před téměř 20 lety. [online]. 15. 8. 2017. Dostupné na www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/

Státní rozpočet Slovenské republiky za rok 2016, zdroj: stránky ministerstva financí <http://www.rozpocet.sk/web/#/rozpocet/VS/kapitoly/0/kapitola/24/prehľad>

Důvodová zpráva vládního návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi). *Studie dopadů liberalizace nakládání se zemědělskou a lesní půdou*, z února 1999. *Dopadová studie pro oblast volného nakládání se zemědělskou a lesní půdou*, z května 2001.2012, 11.1.2012. [cit. 2017-03-10]. Tabulka 6. Dostupný z WWW: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:N_9APYvVDZgJ:https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw%3Fidd%3D81431+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz

Zpravodajský server domácího zpravodajství České televize. *Církevní restituce za hranicemi: První Poláci, východní Němci bez problémů*. [online]. 2014, 8.6.2014. [cit. 2017-01-17]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1031696-cirkevni-restituce-za-hranicemi-prvni-polaci-vychodni-nemci-bez-problemu>

Zpravodajství Ministerstva Kultury. *Církevní restituce – otázky a odpovědi*. 2012, 8.11.2012. [cit. 2017-02-15]. Dostupný z WWW: <http://www->

old.mkcr.cz/cz/zpravodajstvi/dotazy/cirkevni-restituce---otazky-a-odpovedi-155464/tmplid-228.

Státní pozemkový úřad. *Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. Informace o podaných výzvách. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.spucr.cz/restituce/cirkevni-restituce/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi.html>

Lesy ČR. *Aktuální informace o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi*. [cit. 2017-04-15]. Dostupný z WWW: <https://lesy.cz/aktualni-informace-o-majetkovem-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi/>

TZNS, 128. schůze NS 11. 3. 1920 a 140. schůze 8. 4. 1920.

Státní ústřední archiv (SÚA) Praha. f. SPÚ. i. č. 27, k 316, sig. G 1/3, fasc. 231.

Státní ústřední archiv Praha, f. SPÚ, k. 318, sig. G 1/3, fasc. 237.

Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění (TZNS) – 46. schůze NS 16. 4. 1919.

SÚA Praha f. SPÚ, 1. č. 2, k 293, sig. G 1/1.

Shrnutí

Dnešní právní úprava umožňuje v souladu s ústavními principem vyjádřeným v čl. 11 odst. 4 LZPS vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva pouze na základě zákona, ve veřejném zájmu a za náhradu. Obdobné ustanovení obsahovala také Ústavní listina Československé republiky z roku 1920, dle kterého bylo vyvlastnění možné pouze na základě zákona a za náhradu, nebylo-li zákonem výslovně stanoveno, že náhrada za odnětí vlastnického práva expropriátovi nenáleží.

To, že dispozice katolické církve s pozemky podléhala zvýšenému státnímu dozoru a platnost jejího právního jednání byla často podmíněna předchozím schválením ze strany státu, obojí podstatně častěji než tomu bylo u pozemkového majetku jiných veřejně prospěšných společností, nemůže vést k závěru, že tyto pozemky jí nepatřily. Právo vlastníka k věci se totiž neodvozuje od práva dispozičního, ale přesně naopak, s jeho omezením nezaniká v důsledku elasticity, což je jeden z projevů vlastnického práva.

Přijetím Zákona o majetkovém vyrovnání s církevní byla definitivně vyřešena dlouho opomínaná otázka pozemkového vlastnictví církví na území České republiky. Po téměř 70 letech tak došlo k částečnému znovuoobnovení původního pozemkového vlastnictví církví. Zároveň byla stanovena finanční náhrada za nemovitý majetek odňatý církvím v rozhodném období, který nebylo možné na základě předmětného restitučního předpisu vydat, a to především z důvodu ochrany právní jistoty současných vlastníků. V současné době je pro pozemkové vlastnictví církví specifická zejména dvoukolejná právní úprava (obecně závazné předpisy České republiky a kanonické právo), jež je odrazem jedinečné hierarchické struktury církevních subjektů.

Resumé

Today's legislation, in accordance with the constitutional principles of Article 11 (4) of Charter of Fundamental Rights and Freedoms, allows the expropriation or forced restraint of property rights only on the basis of law, compensation and only in the public interest. A similar provision was also contained in the Constitutional

Charter of the Czechoslovak Republic of 1920, according to which expropriation was also possible only on the basis of the law and for compensation, unless explicitly stipulated otherwise.

The fact that the disposition of land ownership of the Catholic Churches was subject to increased state supervision, and many of its legal acts requested state approval, both significantly and more frequently than the property of other beneficial societies, cannot lead to the conclusion that the land did not belong to them. The proprietary right is not derived from the right of disposition, but quite the contrary, with its limitations, it does not cease due to its elasticity, which is one of the main manifestations of the property right.

By adopting the Act No. 428/2012 Coll., on property settlement with churches and religious societies, the long-neglected question of land ownership of churches in the Czech Republic was finally resolved. After almost 70 years the historical land ownership of the churches was partially restored. At the same time, the financial compensation for the second part of the immovable property taken over by the churches during the relevant period was set. The compensation was paid or is still going to be paid for the immovable property that could not be given back on the basis of the restitution order in question, primarily to protect the legal certainty of the current owners. At the present, the land ownership of the churches is specific mainly for its two-track legal regulation (generally binding Czech regulations and the canon law), reflecting the unique hierarchical structure of ecclesiastical subjects.

Abstrakt

Vlastnické právo k pozemkům je specifické nejen pro jedinečné vlastnosti půdy ale i proto, že tvoří nesmírně důležitý právní institut ovlivňující existenci a fungování společnosti. Pozemkové vlastnictví je historicky neodmyslitelně spjato s církvemi a bylo také předmětem častých sporů. Nad majetky církví byl vykonáván nepřetržitý veřejný dozor, který byl v období josefinských reforem zosílen a následně se v průběhu 20. století ještě zvýšila jeho intenzita a došlo k početným omezením tohoto vlastnického práva. V této diplomové práci se zaměřuji na specifika pozemkového vlastnictví církví, jeho popis a historický vývoj. Závěrem své práce v souvislosti s přijetím dlouho očekávaného zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi, rozebírám způsob vypořádání státu a církví ve vztahu k pozemkům, které byly předmětem majetkové křivdy a následně popisuji i proces samotného vydávání nárokovaných pozemků. S ohledem na mou zajímavou pracovní zkušenost v advokátní kanceláři, kde jsem měla možnost podílet se na posuzování výzev k vydání pozemků a jiných nemovitých věcí uplatněných oprávněnými osobami, jsem se rozhodla rozebrat předmětnou problematiku ve své diplomové práci komplexněji. Na základě doporučení vedoucí této diplomové práce JUDr. Martiny Frankové Ph.D., jsem se opakovaně obracela také na osoby, které měly přímou zkušenost s problematikou církevních restitucí přímo z praxe, a to jak na pracovníky z Odboru řízení restitucí Státního pozemkového úřadu ČR, tak i na advokátní kanceláře zastupující oprávněné nebo povinné osoby.

Abstract

Land ownership is specific not only for the unique features of the land but also because it constitutes an extremely important legal institute that affects the existence and functioning of the society. Land ownership is historically inherently connected with the churches and has also been the subject of frequent disputes. The property of churches was also subject to continuous public oversight, which was intensified during the period of the reform of the Josef II, Holy Roman Emperor and subsequently intensified in the course of the 20th century, when numerous limitations of ownership right toward land were made. In this thesis I focus on the specifics of land ownership of churches, their description and historical development. In

conclusion of my work I discuss the process of the settlement between Czech state and churches in relation to lands that have been the subject of proprietary wrongdoing and, all on the basis of the long-awaited Act No. 428/2012 Coll., on property settlement with churches and religious societies. Due to my previous work experience at the law firm, where I was able to participate in the assessment of the requests for historically expropriated land and other immovable property applied by authorized persons, I decided to break down the subject matter in my diploma thesis more comprehensively. Based on the recommendation of the head of this diploma thesis, JUDr. Martina Franková Ph.D., I have also repeatedly referred to persons who have had direct experience with the issue of religious restitutions and property settlement directly from legal practice, both to the staff of the Restitution Department of the State Land Office of the Czech Republic, as well as to the law firms representing authorized or obligatory persons.

Název diplomové práce v českém a anglickém jazyce

Specifika pozemkového vlastnictví církví

Land ownership of churches and its particularities

Klíčová slova (Key Words)

církev a náboženské společnosti, církevní nemovitý majetek, majetkové vyrovnání, pozemek, pozemkové vlastnictví, restituce, vlastnické právo, vyvlastnění

churches and religious societies, church land properties, property settlement, piece of land, land ownership, restitution, ownership right, expropriation